

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΣΤΟ ΣΤΑΥΡΟΔΡΟΜΙ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ – ΕΞΙ ΧΡΟΝΙΑ ΜΕΤΑ

5^ο Πανελλήνιο Συνέδριο ΕΚΕ

Αθήνα, 10-12 Δεκεμβρίου 2015
Τμήμα Επικοινωνίας και ΜΜΕ, ΕΚΠΑ, οδός Σοφοκλέους 1, 10559

ΠΕΡΙΛΗΨΕΙΣ ΕΙΣΗΓΗΣΕΩΝ

ΕΙΔΙΚΕΣ ΣΥΝΕΔΡΙΕΣ

Σχέσεις Πόλης-Υπαίθρου

Απόστολος Γ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ, Καθηγητής, Τμήμα Γεωγραφίας, Χαροκόπειο Παν/μιο
apospapa@hua.gr

Λουκία-Μαρία ΦΡΑΤΣΕΑ, Υ/Δ, Τμήμα Γεωγραφίας Χαροκόπειο Παν/μιο
fratsea@hua.gr

**Η πρόκληση της συνδιαχείρισης σε μια προστατευόμενη περιοχή του Αιγαίου:
Αναλύοντας τις επιδιώξεις των τοπικών φορέων και των αλιέων στη Σύρο και την Άνδρο**

Παρά το γεγονός ότι οι προστατευόμενες περιοχές σε παράκτιες ή νησιωτικές ζώνες εμφανίζονται ως παράθυρα ευκαιρίας για την αειφόρο ανάπτυξη για τους φορείς χάραξης πολιτικής και τις περιβαλλοντικές ΜΚΟ, παράλληλα θέτουν νέες προκλήσεις για τη διαχείριση τους από τις τοπικές κοινωνίες, οι οποίες θα πρέπει να αναπροσαρμόσουν τις δραστηριότητές τους.

Ιδιαίτερο ρόλο στις νησιωτικές οικονομίες διαδραματίζει η αλιεία και γενικότερα ο πρωτογενής τομέας, ενώ ο τουριστικός κλάδος αποτελεί μια ανερχόμενη δύναμη που έρχεται να ανατρέψει τις ισορροπίες σε τοπικό επίπεδο. Το ειδικό βάρος της αλιείας, πλην ελαχίστων εξαιρέσεων, μειώνεται συστηματικά τα τελευταία έτη, ενώ οι αλιείς διατηρούν μια εμβληματική παρουσία στις νησιωτικές τοπικές κοινωνίες και οικονομίες. Παράλληλα, ο αριθμός όσων δραστηριοποιούνται ερασιτεχνικά με την αλιεία διευρύνεται και διασύνδει τον κλάδο αυτό με την ευρύτερη τοπική οικονομία.

Στόχος της εισήγησης είναι η διερεύνηση των προκλήσεων της συνδιαχείρισης σε μία προστατευόμενη περιοχή στην ευρύτερη περιοχή της Νήσου Γυάρου στις βόρειες Κυκλάδες. Η εισήγηση βασίζεται σε ευρήματα πρόσφατης εμπειρικής ποσοτικής και ποιοτικής έρευνας, η οποία διενεργήθηκε στη Σύρο και την Άνδρο την περίοδο Απριλίου -Νοεμβρίου 2014. Συνολικά συλλέχθηκαν 201 ερωτηματολόγια και στις δύο νησιωτικές περιοχές που απευθύνονταν σε τρεις ομάδες πληθυσμού (επαγγελματίες αλιείς, ερασιτέχνες αλιείς, τοπικός πληθυσμός), ενώ διενεργήθηκαν και ποιοτικές συνεντεύξεις με εκπροσώπους τοπικών φορέων, με επαγγελματίες αλιείς, με ερασιτέχνες αλιείς και τοπικό πληθυσμό.

Η ανάλυση των ποσοτικών και ποιοτικών δεδομένων αναδεικνύει τις διαφορετικές διαστάσεις που συνδέονται με την ανάπτυξη σε προστατευόμενες παράκτιες/ νησιωτικές περιοχές, τις αποκλίνουσες στάσεις για την προοπτική των νησιωτικών περιοχών ανά ομάδα πληθυσμού υπό το πρίσμα της παρατεινόμενης οικονομικής ύφεσης και τις αλληλοσυγκρουόμενες απόψεις για τη σχέση προστασίας του περιβάλλοντος και οικονομικής ανάπτυξης. Παρά τις συγκλίσεις και τις αποκλίσεις στις στάσεις και τις απόψεις των διαφορετικών πληθυσμιακών ομάδων στα δύο νησιά, παρουσιάζονται και ορισμένες αξιόλογες αντιλήψεις για την προστασία του περιβάλλοντος και την αειφόρο ανάπτυξη των νησιωτικών περιοχών.

Σοφία ΣΚΟΡΔΙΛΗ, Αναπλ. Καθηγήτρια, Τμήμα Γεωγραφίας, Χαροκόπειο Παν/μιο
skordili@hua.gr

Θανάσης ΛΑΚΡΙΝΤΗΣ, Υ/Δ, Τμήμα Γεωγραφίας, Χαροκόπειο Παν/μιο
thanasis.lakrintis@gmail.com

Παναγιώτης ΠΑΝΤΟΣ, Υ/Δ, Τμήμα Γεωγραφίας, Χαροκόπειο Παν/μιο,
panayotispantos@hotmail.com

«Μαζί να τα φάμε»: Νέες σχέσεις ανάμεσα σε καταναλωτές και παραγωγούς τροφίμων στην Ελλάδα της κρίσης

Τις τελευταίες δεκαετίες έχουν αναπτυχθεί σε διεθνές επίπεδο μια σειρά από πρωτοβουλίες και κινήματα στον αγρο-τροφικό τομέα που επιχειρούν να επαναπροσδιορίσουν τις σχέσεις των καταναλωτών με τους παραγωγούς τροφίμων. Άλλοτε καινοτόμες και άλλοτε επιδιώκοντας την αναβίωση παραδοσιακών διαδρομών «από το χωράφι στο πιάτο», τα εγχειρήματα αυτά μεταξύ άλλων εκκινούν από την επιθυμία των καταναλωτών για πρόσβαση σε ποιοτικά και υγιεινά τρόφιμα, με μικρότερο οικολογικό αποτύπωμα και με δικαιότερες σχέσεις εργασίας για τους παραγωγούς. Τα χαρακτηριστικά αυτά συναντώνται σε μια σειρά πρακτικών στην Ευρώπη και τη Β. Αμερική, όπως οι αγορές παραγωγών, η κοινοτικά υποστηριζόμενη γεωργία, τα σχέδια σίτισης πόλεων, οι κοινοτικοί λαχανόκηποι, οι τράπεζες τροφίμων κ.ά. Οι παραπάνω ετερόκλητες δραστηριότητες, αν και έχουν ποικίλα χαρακτηριστικά και στόχους, εντάσσονται στην ευρύτερη συζήτηση για τα εναλλακτικά αγρο-τροφικά δίκτυα, τα οποία συχνά - στην προσπάθεια εννοιολογικής οριοθέτησής τους - προσεγγίζονται σε αντιπαραβολή με το συμβατικό αγρο-τροφικό σύστημα.

Στην Ελλάδα, κατά τα χρόνια της κρίσης, παρατηρείται μια άνθηση εναλλακτικών πρωτοβουλιών στον τομέα των τροφίμων, οι οποίες είτε με πρωταρχικό σχέδιο (π.χ. συνεταιριστικά παντοπωλεία και σουπερμάρκετ, επιλεγμένες μικρές ιδιωτικές επιχειρήσεις) είτε ως δευτερογενή συνέπεια (π.χ. αλληλέγγυες δράσεις διανομής τροφίμων, κοινωνικά παντοπωλεία) έχουν οδηγήσει στην ανάδυση νέων σχέσεων παραγωγών – καταναλωτών και νέων διαδρομών διακίνησης προϊόντων. Τα κίνητρα τους αρκετές φορές διαφέρουν από τα παραδείγματα του αναπτυγμένου δυτικού κόσμου που προαναφέρθηκαν. Στην προκειμένη περίπτωση στόχος είναι η εξασφάλιση της πρόσβασης των νοικοκυριών σε ποιοτικά και οικονομικά τρόφιμα, η εξασφάλιση απασχόλησης και εισοδήματος σε άτομα που πλήττονται από την κρίση, αλλά και η δημιουργία ενός διχτού προστασίας για την επισιτιστική επισφάλεια που συνδέεται με την ακραία φτώχεια σε ευάλωτες ομάδες του πληθυσμού. Ωστόσο, δεν μπορεί να παραβλέψει κανείς πως ορισμένες από αυτές τις πρωτοβουλίες θέτουν ζητήματα περιβαλλοντικά ορθών πρακτικών αγροτικής παραγωγής, ποιότητας τροφίμων και δίκαιου εμπορίου ή δημιουργούν ένα ευνοϊκό υπόστρωμα για την ανάπτυξη εναλλακτικών δικτύων παραγωγής και κατανάλωσης τροφίμων που προσιδιάζουν σε αυτά του εξωτερικού, τα οποία αναφέρονται ευρέως στη σχετική βιβλιογραφία.

Συνοψίζοντας, ο καταλυτικός ρόλος που παίζει η κρίση στην εμφάνιση όλων αυτών των εγχειρημάτων δημιουργεί ένα ιδιόμορφο οικοσύστημα, το οποίο ενώ τη μια πλευρά απελευθερώνει κοινωνικές δυνάμεις, από την άλλη χαρακτηρίζεται από πολλές ασάφειες και αντιφάσεις. Ως αποτέλεσμα, η μελέτη μιας σειράς τέτοιων πρωτοβουλιών κρίνεται ενδιαφέρουσα καθώς αποκαλύπτει ανάγλυφα ακριβώς αυτές τις ιδιαιτερότητες, τα χαρακτηριστικά, το εύρος και τη δυναμική των νέων σχέσεων που δημιουργούνται ανάμεσα στους παραγωγούς τροφίμων και τους καταναλωτές.

**Αλεξάνδρα Θεοφιλή, Υ/Δ, Τμήμα Γεωγραφίας, Χαροκόπειο Παν/μιο, alex.theofili@hua.gr
Αγροτική ανάπτυξη και ύπαιθρος χώρος: προκλήσεις και δυνατότητες για τις τοπικές κοινωνίες στην Ελλάδα της κρίσης**

Η Ευρωπαϊκή Ένωση και οι Ευρωπαίοι πολίτες είναι αντιμέτωποι με την πρόκληση της προσαρμογής σε ένα ολοένα και πιο απαιτητικό διεθνές οικονομικό περιβάλλον. Η οικονομική κρίση συρρίκνωσε βασικούς οικονομικούς δείκτες, έθεσε σε αμφισβήτηση

κοινωνικά κεκτημένα, υπογράμμισε την αναγκαιότητα για επανασχεδιασμό της κεντρικής αναπτυξιακής πολιτικής αλλά ανέδειξε ταυτόχρονα νέες προοπτικές και δυνατότητες. Ο δεύτερος πυλώνας της ευρωπαϊκής Κοινής Αγροτικής Πολιτικής, η πολιτική Αγροτικής Ανάπτυξης, δίνει τη δυνατότητα στα κράτη μέλη μέσω των εθνικών προγραμμάτων αγροτικής ανάπτυξης, να διαμορφώσουν μία ολοκληρωμένη και σφαιρική στρατηγική για τη βιώσιμη ανάπτυξη της υπαίθρου, στηριζόμενα σε τρεις θεματικούς άξονες, την ενθάρρυνση της διαφοροποίησης της αγροτικής οικονομίας και την αναβάθμιση της ποιότητας ζωής της υπαίθρου, την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας του αγροτικού τομέα και τη διατήρηση της υπαίθρου.

Στο πλαίσιο αυτό κρίνεται σκόπιμο να παρουσιαστεί το εθνικό πρόγραμμα αγροτικής ανάπτυξης και να επιχειρηθεί μία πρώτη σκιαγράφηση των προοπτικών και των δυνατοτήτων που παρέχει για την αντιμετώπιση των οικονομικών και κοινωνικών επιπτώσεων της κρίσης σε τοπικό επίπεδο. Αρχικά, θα παρουσιαστούν οι έννοιες που αφορούν στην αγροτική ανάπτυξη, καθώς και οι πολιτικές που εφαρμόζονται σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Στη συνέχεια θα περιγραφούν τα βασικά χαρακτηριστικά ελληνικών αγροτικών περιοχών, μέσα από την αξιοποίηση δευτερογενών στοιχείων αλλά και θα εξεταστεί αν προκύπτει κάποια σύνδεση τους με το εθνικό πρόγραμμα αγροτικής ανάπτυξης. Η ανάλυση θα ολοκληρωθεί με την παρουσίαση και σύγκριση δράσεων του εθνικού προγράμματος που υλοποιήθηκαν σε συγκεκριμένες περιοχές της χώρας με γνώμονα τα διαφοροποιημένα γεωγραφικά, οικονομικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά τους.

**Αλεξία Σιαχού, Υ/Δ, Τμήμα Γεωγραφίας, Χαροκόπειο Παν/μιο, alexiasiachou@hua.gr
Κοινωνικοοικονομικές επιπτώσεις από την πληθυσμιακή συγκέντρωση στον παράκτιο χώρο. Η περίπτωση της περιοχής της Δυτικής Ελλάδας**

Εξετάζοντας τα δημογραφικά δεδομένα της Eurostat, παρατηρείται μεταξύ άλλων και η πληθυσμιακή συγκέντρωση των κατοίκων της Μεσογείου στον παράκτιο χώρο. Το φαινόμενο αυτό χρήζει εξέτασης, καθώς γεννάται πληθώρα ερωτημάτων ως προς τις αλλαγές, που επιφέρει στο κοινωνικό, πολιτικό, οικονομικό και περιβαλλοντικό επίπεδο. Μέσα από την παρουσίαση επιδιώκεται η απαρίθμηση των εναλλακτικών εννοιών της παράκτιας ζώνης και των βασικών γεωμορφολογικών χαρακτηριστικών του μεσογειακού παράκτιου χώρου. Τέλος, ερευνάται η περίπτωση της περιοχής της Δυτικής Ελλάδας.

Ξεκινώντας την παρουσίαση των ορισμών της παράκτιας ζώνης, γίνεται αντιληπτό, ότι η οπτική της ΕΕ για την έννοια αυτή δε δύναται να εφαρμοστεί στην περίπτωση της Ελλάδας. Στην προσπάθεια να ληφθούν υπόψη τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της χώρας, προτείνεται η κατηγοριοποίηση του παράκτιου χώρου σε «κρίσιμη» ζώνη, «δυναμική» ζώνη και ζώνη «επιρροής», μέσα από το Εθνικό «Πρόγραμμα για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη Ελληνικών Ακτών και Νησιών». Αντίστοιχα, η γειτονική Ιταλία, η οποία φιλοξενεί το 28% του πληθυσμού της στον παράκτιο χώρο, σύμφωνα με την Istat, υιοθετεί το κριτήριο του συνόρου αποκλειστικά με τη θάλασσα.

Στη συνέχεια θα παρουσιαστούν τα ιδιαίτερα φυσικο-γεωγραφικά χαρακτηριστικά των μεσογειακών χωρών και θα γίνει ξεχωριστή μνεία στην περίπτωση της Δυτικής Ελλάδας. Αυτά τα χαρακτηριστικά παρουσιάζουν ερευνητικό ενδιαφέρον, καθώς επιτρέπουν την ενδυνάμωση της «οικονομίας της θάλασσας». Σύμφωνα με τη μελέτη της Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας, κατά μήκος της ακτογραμμής της υπάρχουν σημαντικές δυνατότητες ανάπτυξης της αλιείας, του τουρισμού και της εκμετάλλευσης υδρογονανθράκων. Η οικονομική δυναμική όμως, σε συνδυασμό με τις πληθυσμιακές συγκεντρώσεις, προκαλούν ερωτήματα ως προς τη «συμβίωση» των διαφορετικών ομάδων, που κατοικούν στον

παράκτιο χώρο και των ρόλων που διαδραματίζουν.

Ευγενία ΠΕΤΡΟΠΟΥΛΟΥ, Λέκτορας, Τμήμα Κοινωνιολογίας, Παν/μιο Κρήτης, petrope@uoc.gr
Βασιλική ΠΕΤΟΥΣΗ, Επίκ. Καθηγήτρια, Τμήμα Κοινωνιολογίας, Παν/μιο Κρήτης,
petousiv@uoc.gr

Γεωργία και υγεία των γυναικών: διερεύνηση της σχέσης, διαπιστώσεις & προτάσεις

Η κατάσταση της υγείας των γυναικών, οι παράγοντες που την επηρεάζουν καθώς και οι πολλαπλές επιπτώσεις της σε ατομικό, οικογενειακό, κοινωνικό και άλλα επίπεδα, αποτελούν το αντικείμενο σταδιακά αυξανόμενου αριθμού εμπειρικών μελετών κατά τις τελευταίες κυρίως δεκαετίες. Αρκετές από τις μελέτες αυτές εστιάζουν ιδιαίτερα στη σχέση υγείας και εργασίας. Στην πλειοψηφία τους ωστόσο, οι έρευνες αυτές τείνουν να εστιάζουν σε αστικούς ή ημι-αστικούς πληθυσμούς και να δίνουν μικρή σημασία σε αγροτικούς πληθυσμούς. Χαρακτηριστικό παράδειγμα, η διαπίστωση ότι στις πολυάριθμες μελέτες που εκπονήθηκαν παγκοσμίως κατά τη «Δεκαετία των Ηνωμένων Εθνών για τις Γυναίκες» (1976-1984), τα δεδομένα που αναφέρονται στη σχέση εργασίας και υγείας των γυναικών στον αγροτικό τομέα είναι σποραδικά. Οι γυναίκες όμως έχουν καθοριστική συμβολή στη γεωργία, και ο ρόλος τους σε μη βιομηχανικά αναπτυγμένες χώρες, όπως η Ελλάδα, είναι κομβικός, ως παραγωγοί τροφίμων και ως εργάτριες. Παράλληλα, οι αρνητικές επιπτώσεις που επιφέρουν οι γεωργικές εργασίες στην υγεία των αγροτών έχουν εν μέρει τεκμηριωθεί κυρίως όμως σε δείγματα ανδρών. Με βάση τα παραπάνω καθίσταται προφανές το κενό που υπάρχει στη διεθνή βιβλιογραφία και έρευνα για τη σχέση γεωργίας-υγείας των γυναικών αλλά και της ανάγκης διερεύνησης αυτής της σχέσης προκειμένου από τη μια, οι ανάγκες υγείας των αγροτισσών να γίνουν κατανοητές και από την άλλη, να αποτελέσουν βάση για το σχεδιασμό κατάλληλων πολιτικών και παρεμβάσεων για την πρόληψη και την αντιμετώπιση των συναρτώμενων προβλημάτων. Η παρούσα έρευνα απαντάει σε αυτή την ανάγκη και έχει ως στόχο μέσω εκτεταμένης και κριτικής επισκόπησης της σχετικής βιβλιογραφίας να εντοπίσει και να καταγράψει διαθέσιμα στοιχεία και εμπειρικά ευρήματα αναφορικά με τη σχέση μεταξύ της εργασίας των γυναικών στη γεωργία και της κατάστασης της υγείας τους. Με αυτό το τρόπο από τη μια γίνεται καταγραφή των σημαντικότερων επιπτώσεων στην υγεία των αγροτισσών και από την άλλη προτάσεις για περαιτέρω έρευνα αλλά και στήριξη χάραξης συγκεκριμένων πολιτικών και προγραμμάτων. Τα αποτελέσματα της βιβλιογραφικής ανάλυσης της διεθνούς βιβλιογραφίας των τελευταίων δεκαετιών επιβεβαιώνουν τον κομβικής σημασίας ρόλο που διαδραματίζουν οι γυναίκες σε όλον τον κόσμο, και ιδιαίτερα σε χώρες με περιορισμένη βιομηχανική ανάπτυξη, για την εξασφάλιση της τροφής και της διαβίωσης των οικογενειών και των κοινοτήτων τους· ένας ρόλος, ωστόσο, που συχνά συνεπάγεται δυσμενείς επιπτώσεις στην υγεία τους. Μεταξύ των πιο σημαντικών επιπτώσεων συγκαταλέγονται οι κίνδυνοι για την αναπαραγωγική υγεία των γυναικών, εξαιτίας κυρίως της χρήσης αλλά και της έκθεσής τους σε επικίνδυνα αγροχημικά, τα ατυχήματα ή τραυματισμοί που σχετίζονται με τις αγροτικές δραστηριότητες, τα εργονομικά προβλήματα που οφείλονται στη χρήση εργαλείων ή τεχνολογίας που έχει αναπτυχθεί με πρότυπο κυρίως τους άνδρες και τα δικά τους σωματικά χαρακτηριστικά και δυνατότητες, και οι διατροφικές ελλείψεις οι οποίες επιδεινώνονται εξαιτίας της φτώχειας και της υπερκόπωσης. Οι παραπάνω παράγοντες κινδύνου κατά πάσα πιθανότητα να εντείνονται σε περιόδους οικονομικής κρίσης (π.χ. χαμηλότερης ποιότητας φυτοφάρμακα, κακή διατροφή κοκ). Τέλος ευρήματα της συγκεκριμένης εργασίας ανέδειξαν δύο επιπλέον επιτακτικές ανάγκες για έρευνα: την ανάγκη για εθνικά στατιστικά στοιχεία πιο ενημερωμένα και επικεντρωμένα στο κοινωνικό

φύλο (π.χ. η κατάσταση της υγείας των Ελληνίδων αγροτισσών), και την ανάγκη για αντιμετώπιση των διαφόρων ελλείψεων όπως διαπιστώνονται στο ερευνητικό πρότυπο (paradigm) γυναικεία εργασία-και-υγεία κυρίως σε περιόδους κρίσης.

Επιχειρηματικότητα και Κοινωνική Συνοχή στην Ελλάδα της Κρίσης

Ιωάννα Τσιγκανού, Διευθύντρια Ερευνών, ΕΚΚΕ, jtsiganou@ekke.gr

Επιχειρηματικότητα, ανταγωνιστικότητα και κοινωνική συνοχή: προς μια συγκρότηση ενός κοινωνιολογικού αντικειμένου

Στη μελέτη επιχειρείται μια εξέταση του σχήματος ανταγωνιστικότητα – επιχειρηματικότητα και κοινωνική συνοχή, με τρόπο που να αναδεικνύεται η προστιθέμενη αναλυτική αξία των αφηρημένων αυτών εννοιών, καθώς η αξιοποίησή τους διενεργείται τόσο στο επίπεδο της διερεύνησης των μεταβαλλόμενων σχέσεων σε συγκεκριμένο χωρο-χρονικό πλαίσιο όσο και στο επίπεδο της αποκωδικοποίησης οικονομικών και κοινωνικών μεταβολών που επιφέρει ο μετασχηματισμός των υποκειμενικότητων μέσα από μια αναδιάταξη του πλέγματος των σχέσεων και δραστηριοτήτων. Το παράδειγμα αντλείται από τη σχέση «εθνοτικής» και «ντόπιας» επιχειρηματικότητας. Όπως έχει ήδη σημειωθεί σε προγενέστερες συναφείς διερευνήσεις, αντιφατικά ευρήματα γύρω από τη σχέση της μετανάστευσης και της ισορροπίας μεταξύ ανταγωνιστικότητας και συνοχής στην Αθήνα καταδεικνύουν κατ' αρχάς την ανάγκη για περισσότερη ενασχόληση με εμπειρικό υλικό. Για περισσότερα ποσοτικά και ποιοτικά στοιχεία και σε βάθος χρόνου. Στην παρούσα μελέτη κυρίαρχο είναι το επιχείρημα ότι εκτός από τη συγκέντρωση περισσότερου υλικού αυτό που πραγματικά επιβάλλεται είναι μια κοινωνιολογική ανα-τοποθέτηση των εννοιολογικών προαπαιτούμενων που καθοδηγούν τις σχετικές ερευνητικές ενασχολήσεις.

Διονύσης Μπαλουρδός, Διευθυντής Ερευνών, ΕΚΚΕ, dbalourdos@ekke.gr

Επιχειρηματικότητα μεταναστών Μουσουλμάνων στην Αττική

Στην εισήγηση θα διερευνηθούν οι παράγοντες που επηρεάζουν την αυτό-απασχόληση των μουσουλμάνων μεταναστών στην Αθήνα. Με στοιχεία από τη δειγματοληπτική έρευνα της Αθήνας του έτους 2014, και με απλή περιγραφική στατιστική διαπιστώνεται ότι οι αυτοαπασχολούμενοι επιχειρηματίες μετανάστες συγκριτικά με τους μισθωτούς είναι περισσότερο εξαρτημένοι από την περιοχή όπου δραστηριοποιούνται οικονομικά. Επίσης διαπιστώνεται ότι η συμπεριφορά επιχειρηματικού πνεύματος επηρεάζεται κυρίως από πιστωτικούς περιορισμούς, το χρόνο διαμονής στη χώρα υποδοχής, τις δυσκολίες στην κατανόηση της ελληνικής γλώσσας και των διακρίσεων κατά των μεταναστών στην αγορά εργασίας.

Σωτήρης Χτούρης, Καθηγητής, Παν/μιο Αιγαίου, htouris@aegean.gr

Εταιρική κοινωνική ευθύνη, κοινωνικό κεφάλαιο και επιχειρηματικότητα

Στην εισήγηση θα παρουσιαστεί η σχέση ανάμεσα στο Κοινωνικό Κεφάλαιο και την Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη ΕΚΕ και ειδικότερα οι τρόποι με τους οποίους αναπτύσσονται οι δραστηριότητες της ΕΚΕ κάτω από την επιρροή των δικτύων του Κοινωνικού Κεφαλαίου σε

τοπικό και περιφερειακό επίπεδο. Στην Εισήγηση θα παρουσιαστεί κυρίως η ποιοτική μεθοδολογία καταγραφής και ανάλυσης της ΕΚΕ σε Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις με την χρήση ποιοτικών μεθόδων και οπτικών μέσων.

Νίκος ΣΑΡΡΗΣ, Ερευνητής ΕΚΚΕ, nsarris@ekke.gr

Κοινωνική επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα: Θεσμικό πλαίσιο, τάσεις, προοπτικές

Η εισήγηση παρουσιάζει το θεσμικό πλαίσιο για την κοινωνική οικονομία και τις κοινωνικές επιχειρήσεις στην Ελλάδα, αξιολογώντας τα θετικά στοιχεία του νόμου και τα εμπόδια που υπάρχουν. Συνδέει επίσης τις κοινωνικές επιχειρήσεις με την εταιρική κοινωνική ευθύνη.

Λάουρα ΜΑΡΑΤΟΥ-ΑΛΙΠΡΑΝΤΗ, Δρ Κοινωνιολογίας, Εμπειρογνώμων ΕΙΓΕ/ΕΚΠΑ, alipran3@otenet.gr

Γυναικεία επιχειρηματικότητα στη σύγχρονη ευρωπαϊκή πραγματικότητα

Η εισήγηση αναφέρεται στις τάσεις της γυναικείας επιχειρηματικότητας στην ΕΕ, στους παράγοντες και στα εμπόδια που συναντούν οι γυναίκες, επιχειρηματίες και αυτο-απασχολούμενες στη δημιουργία και στην ανάπτυξη μιας επιχείρησης, ενώ οι παρατηρούμενες μεταβολές συνδέονται με τις σύγχρονες οικονομικές εξελίξεις.

Το Φαινόμενο του Κοινωνικού και Πολιτικού Ριζοσπαστισμού: Στη συγκυρία της κρίσης και πέρα από αυτή

Δέσποινα ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ & Βασιλική ΓΕΩΡΓΙΑΔΟΥ, Αναπλ. Καθηγήτρια Πάντειου Παν/μίου, v_georgiadou@hotmail.com

Ριζοσπαστισμός: εννοιολογώντας μια αμφίσημη έννοια

Νίκος ΣΤΑΣΙΝΟΠΟΥΛΟΣ & Νίκος ΔΕΜΕΡΤΖΗΣ, Καθηγητής ΕΚΠΑ, ndemert@media.uoa.gr

Ψυχοκοινωνικές προϋποθέσεις του ριζοσπαστισμού

Αναστασία ΚΑΦΕ

Ριζοσπαστισμός ή/και απάθεια; Όψεις της πολιτικής συμπεριφοράς των ανέργων

Αναστασία ΚΑΦΕ, Λαμπρινή ΡΟΡΗ, Βασιλική ΓΕΩΡΓΙΑΔΟΥ, Αναπλ. Καθηγήτρια, Πάντειο Παν/μίου & **Γιάννης ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ**, Επίκ. Καθηγητής ΠΑ.ΜΑΚ, ianniskonstantinidis@gmail.com

Ομάδες εστίασης για τη μελέτη του κοινωνικού και του πολιτικού ριζοσπαστισμού

Το φαινόμενο του ριζοσπαστισμού έχει ποικίλες διαστάσεις. Το συναντούμε σε στιγμές του μεταπολεμικού κόσμου, σε συνθήκες οικονομικής κανονικότητας αλλά και κρίσης, κοινωνικο-πολιτικής συνέχειας αλλά και αλλαγών, σε διαφορετικές περιοχές του ιδεολογικο-πολιτικού άξονα. Σκοπός του πάνελ είναι να συγκεντρώσει εργασίες που

πραγματεύονται το φαινόμενο από μια ιστορική, κομματική, εκλογική, ψυχολογική και κοινωνικο-πολιτική σκοπιά. Το ενδιαφέρον μας επικεντρώνεται στην Ελλάδα της κρίσης, όμως η συγκριτική διάσταση θεωρούμε ότι εμπλουτίζει τις αναλύσεις του φαινομένου.

Η Κοινωνική Κατάσταση των Νέων στην Ελλάδα της Κρίσης και το Θέμα της Απασχόλησης

Σωτήρης ΧΤΟΥΡΗΣ, Καθηγητής, Τμήμα Κοινωνιολογίας, Παν/μιο Αιγαίου, sxtou@aegean.gr
Εισαγωγή & περιγραφή πρόσφατων ερευνητικών έργων και καταγραφών για τα θέματα της εργασίας και ανεργίας των Νέων

Διονύσης ΜΠΑΛΟΥΡΔΟΣ, Διευθυντής Ερευνών, ΕΚΚΕ, dbalourdos@ekke.gr
Μετάβαση ενηλικίωση, κίνδυνος φτώχειας & οικονομική ύφεση στην Ελλάδα -'In4Youth'

Στην εργασία αυτή θα παρουσιάσουμε τις βασικές διαστάσεις του φαινομένου της φτώχειας των νέων στην Ελλάδα. Η περιγραφή θα γίνει μέσα από παρουσιάσεις με απλές προσεγγίσεις και δείκτες και συγκριτική ανάλυση α) με άλλες ηλικιακές ομάδες και β) μεταξύ νέων σε διάφορα επίπεδα μετάβασης. Η εστίαση θα αφορά σε νέες ομάδες φτώχειας και σε διάφορες φάσεις μετάβασης π.χ. νέοι που ζουν με τους γονείς τους, εργαζόμενοι νέοι, νέοι εργαζόμενοι φτωχοί κλπ.

Τα ερευνητικά ερωτήματα έχουν ως εξής: Πόσοι νέοι δοκιμάζονται από καταστάσεις σχετικής και ακραίας φτώχειας στην Ελλάδα σήμερα και ποια τα χαρακτηριστικά τους; Ποια η διαφορά συγκριτικά με άλλες χώρες της ΕΕ; Πως διαφοροποιείται ο κίνδυνος φτώχειας νέων στα διάφορα στάδια μετάβασης, συγκρινόμενος με άλλες ηλικιακές ομάδες κυρίως των παιδιών; Χρησιμοποιούνται τα στοιχεία της πανελλαδικής έρευνας πεδίου του έτους 2012/14 in 4 Youth (Πανεπιστήμιο Αιγαίου) και της Eurostat.

Σωτήρης ΧΤΟΥΡΗΣ, Καθηγητής Κοινωνιολογίας, Τμήμα Κοινωνιολογίας, Παν/μιο Αιγαίου, sxtou@aegean.gr

Αικατερίνη ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΟΥ, Υ/Δ, Τμήμα Κοινωνιολογίας, Παν/μιο Αιγαίου, socd12051@soc.aegean.gr

Το πολιτικό ενδιαφέρον των νέων & η εμπιστοσύνη στους θεσμούς: Αποτελέσματα από την έρευνα In4Youth

Τα τελευταία χρόνια η Ελλάδα πορεύεται υπό το καθεστώς συνεχών αλλαγών, ενώ ταυτόχρονα υφίσταται την αποσταθεροποίηση σε θέματα πρωτίστως οικονομικά και δευτερευόντως κοινωνικά. Η ομάδα πληθυσμού της χώρας που επηρεάστηκε σε πολύ μεγάλο βαθμό από την πρόσφατη χρηματοπιστωτική κρίση είναι αυτή των νέων. Γεγονότα, όπως η μείωση των νέων απασχολούμενων, η συνεχώς αυξανόμενη ανεργία και τα αυστηρά μέτρα λιτότητας, οδήγησαν σε αυξημένη κοινωνική και εργασιακή αβεβαιότητα, με αποτέλεσμα να κλονίζεται η εμπιστοσύνη που επιδεικνύουν οι νέοι της χώρας στους θεσμούς και ταυτόχρονα να επηρεάζεται το πολιτικό τους ενδιαφέρον.

Η έλλειψη εμπιστοσύνης των νέων της χώρας μας στους θεσμούς, καθώς και το πολιτικό ενδιαφέρον που αυτοί επιδεικνύουν, αποδεικνύονται από τα πλέον σοβαρά θέματα που καλούνται να αντιμετωπίσουν οι κυβερνήσεις των τελευταίων και των επόμενων ετών, ενώ

αποτελεί επιτακτική ανάγκη η ανάκτηση της πρώτης, αφού πρόκειται για σημαντική πληθυσμιακή ομάδα, η οποία βίωσε και θα βιώνει για πολλά χρόνια την οικονομική, αλλά και βαθιά κοινωνική κρίση της Ελλάδας.

Στην παρούσα εισήγηση θα εξεταστεί το ζήτημα κρίσης των θεσμών μέσα από την οπτική των νέων. Θα χρησιμοποιηθούν στοιχεία της δειγματοληπτικής πανελλαδικής έρευνας του Πανεπιστημίου Αιγαίου, In4Youth. Η ανάλυση θα είναι απλή και περιγραφική, με στόχο να διαφωτιστεί το κάτωθι βασικό ερευνητικό ερώτημα: Η έλλειψη εμπιστοσύνης των νέων της χώρας μας στους θεσμούς, καθώς και το πολιτικό ενδιαφέρον που αυτοί επιδεικνύουν, έχει αυξηθεί την περίοδο της οικονομικής ύφεσης;

Διαπιστώνεται, πράγματι, ότι η αβεβαιότητα στην αγορά εργασίας και η απαξίωση της απόκτησης υψηλών εκπαιδευτικών διαπιστευτηρίων δημιουργεί κλίμα επισφάλειας, το οποίο προκαλεί κλονισμό της εμπιστοσύνης των νέων στους θεσμούς και στο πολιτικό σύστημα της χώρας.

Μάλαμα ΡΕΝΤΑΡΗ, Κοινωνιολόγος, Παν/μιο Αιγαίου, ISSE@aegean.gr

Διαδρομές νέων από διακριτές επαγγελματικές ομάδες και ο εντοπισμός τους σε τμήματα της αγοράς

Στην εισήγηση αυτή θα επικεντρωθούμε στα αποτελέσματα της έρευνας In4Youth, παρουσιάζοντας ποσοτικά και ποιοτικά δεδομένα που αφορούν την κατάσταση απασχόλησης και ανεργίας των νέων, ηλικίας έως 34 ετών, που προέρχονται από διακριτές επαγγελματικές ομάδες. Οι βασικοί άξονες ανάλυσης και παράθεσης της πληροφορίας θα είναι: α) η επιλογή επαγγέλματος, β) η μετάβαση από την εκπαίδευση στο επάγγελμα, γ) τα εμπόδια και οι κίνδυνοι που αντιμετωπίζουν για την εδραίωση σε χώρους εργασίας. Τα συμπεράσματα της παρουσίασης θα αναδείξουν: α) τυπολογίες νέων από διαφορετικά καθεστώτα ζωής και επιπέδων εκπαίδευσης, β) τις φάσεις μετάβασης που έχουν επεκταθεί – μεταβληθεί ως προς το χρόνο διάρκειάς τους, γ) τα σημαντικά γεγονότα – ορόσημα και καταστάσεις που παρατηρούνται καθ' όλη τη διάρκεια της διαδρομής τους.

Χριστόδουλος ΜΠΕΛΛΑΣ, Αναπλ. Καθηγητής, Παν/μιο Αιγαίου, chbellas@sa.aegean.gr

Οι Δυνατότητες των Νέων στην Ελλάδα: Έμφυλες διαφοροποιήσεις

Στην ανακοίνωση παρουσιάζονται στατιστικά ευρήματα σχετικά με τις δυνατότητες της ελληνικής νεολαίας και τον κίνδυνο έλλειψής τους, αναλυμένες κατά φύλο του ερωτώμενου ατόμου. Είναι αποτελέσματα που προέκυψαν από την έρευνα, μέσω δομημένου ερωτηματολογίου, που πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο του ερευνητικού προγράμματος 'In4Youth' Διαδικασίες Κοινωνικής Ένταξης και Ένταξης στην Αγορά Εργασίας των Νέων σε Περίοδο Οικονομικής Κρίσης.

Η προσέγγιση των δυνατοτήτων, που έχει προταθεί από τον Amartya Sen και τη Martha Nussbaum, αποτελεί μια καινοτόμο αντίληψη σχετικά με την ατομική ευζωία και γενικότερα την κοινωνική ευημερία, καθώς επικεντρώνεται στο τι είναι ή τι μπορεί να κάνει ένα άτομο παρά για το πόσο ευτυχισμένο αισθάνεται και συνεπώς αποκλίνει από μέχρι πρότινος κυρίαρχες αντιλήψεις ωφελμιστικού τύπου.

Εξετάζεται, με τη χρήση κατάλληλων δεικτών, η στατιστική σημαντικότητα των διαφορών στις απαντήσεις των ανδρών και των γυναικών του δείγματος σε ερωτήσεις που διερεύνησαν την ύπαρξη ή έλλειψη τεσσάρων κατηγοριών δυνατοτήτων: εργασιακών, πρόσβασης σε αγαθά και υπηρεσίες, ατομικών και πολιτικών ελευθεριών και δυνατοτήτων

πρακτικού λόγου. Τέλος επιχειρείται μια σύγκριση των έμφυλων διαφοροποιήσεων ως προς τις δυνατότητες με έμφυλες διαφοροποιήσεις που καταγράφηκαν ως προς το βαθμό ικανοποίησης των νέων από διάφορα πεδία της ζωής τους.

Νίκος ΣΑΡΡΗΣ, Ερευνητής, ΕΚΚΕ, nsarris@ekke.gr

Η Ανεργία νέων στην Ελλάδα της κρίσης και το ισχύον θεσμικό πλαίσιο για την αντιμετώπιση της

Στην εργασία αυτή θα παρουσιάσουμε τις βασικές διαστάσεις του φαινομένου της ανεργίας των νέων στην Ελλάδα. Έμφαση θα δοθεί στο θεσμικό πλαίσιο μετά την οικονομική ύφεση και την μείωση του κατώτατου μισθού για νέους κάτω των είκοσι πέντε ετών. Συγκριτικά θα αναλυθεί η ανεργία νέων στην Ελλάδα και στην ΕΕ. Τα ερευνητικά ερωτήματα έχουν ως εξής: Πόσοι νέοι δοκιμάζονται από καταστάσεις ανεργίας στην Ελλάδα σήμερα και ποια τα χαρακτηριστικά τους; Πως διαφοροποιείται ανεργία νέων συγκριτικά με άλλες ηλικιακές ομάδες στην Ελλάδα και στην ΕΕ; [Χρησιμοποιούνται τα στοιχεία της ΕΛ ΣΤΑΤ και της Eurostat.]

Γαβριήλ Αμιτσης, Αναπλ. Καθηγητής Δικαίου Κοινωνικής Ασφάλειας, Τμήμα Διοίκησης Επιχειρήσεων, ΑΤΕΙ Αθήνας, amitsis@teiath.gr

Οι πολιτικές υποστήριξης των ευπαθών νέων στο πλαίσιο της Εθνικής Στρατηγικής Κοινωνικής Ένταξης

- Η οριοθέτηση των ευπαθών νέων με θεσμικά και επιχειρησιακά κριτήρια
- Το πλαίσιο της Εθνικής Στρατηγικής Κοινωνικής Ένταξης
- Οι ρήτρες της Εθνικής Στρατηγικής για την κοινωνική προστασία των νέων.

Κρίση, Κοινωνία και ΜΜΕ

Ιωάννα ΒΩΒΟΥ, Επίκ. Καθηγήτρια, Τμήμα ΕΜεΠ, Πάντειο Παν/μιο, i.vovou@panteion.org

Για τι πράγμα μιλούν τα ΜΜΕ όταν πρόκειται για την «κρίση»; Η πρόσληψη του λόγου των μέσων περί κρίσης από φοιτητές επικοινωνίας

Εδώ και μερικά χρόνια, η λέξη «κρίση» έχει εισαχθεί για τα καλά στο καθημερινό λεξιλόγιό μας, καθώς και στη ζωή μας. Οι αφηγήσεις της κρίσης στα ΜΜΕ είναι καθημερινές και ποικιλόμορφες. Τη στιγμή που διάφορες «κουλτούρες των μέσων» εισχωρούν στις παραστάσεις που τα υποκείμενα δέχονται ως αληθείς για τον κόσμο που τα περιβάλλει είναι ανάγκη να σκεφτούμε πώς η κρίση γίνεται αντιληπτή και με ποιο τρόπο η έννοια αυτή νοηματοδοτεί την πραγματικότητα που βιώνουμε πραγματικά, αλλά και συμβολικά σε δευτερογενές επίπεδο από τα μέσα.

Στο πλαίσιο αυτό, η εισήγησή μας επικεντρώνεται στην ανάλυση των κοινωνικών αναπαραστάσεων μίας ομάδας φοιτητών σχετικά με τα μηνύματα των μέσων περί κρίσης. Οι αφηγήσεις της κρίσης στα ΜΜΕ τροφοδοτούν το κοινωνικό φαντασιακό με νοήματα, σημασίες, στερεότυπα, κ.ο.κ. Οι αποδέκτες των μηνυμάτων των μέσων φέρουν μαζί τους μεγάλες δόσεις προγενέστερης γνώσης (και δη μεντιακές, όπως προηγούμενες εμπειρίες τηλεθέασης, ανάγνωσης εφημερίδων και περιοδικών, ραδιοφωνικής ακρόασης, «σερφαρίσματος» στο διαδίκτυο, κλπ.) Αυτή η προγενέστερη γνώση και πρακτική

αναμινύεται με πρόσφατες εμπειρίες πρόσληψης, διαμορφώνοντας την εμπειρία των υποκειμένων και την αντίληψή που έχουν για την πραγματικότητα. Τα μέσα, προτείνοντας διαφορετικές αφηγήσεις του φαινομένου της κρίσης, επεξηγούν την πραγματικότητα χρησιμοποιώντας οικεία γνωσιακά σχήματα.

Η υπόθεσή μας έχει ως αφετηρία ότι τα μηνύματα των μέσων αποτελούν σημεία των οποίων τα *ερμηνεύματα* αλλάζουν αναλόγως του πλαισίου. Η έννοια, άλλωστε, του σημείου κατά τον Peirce είναι τριαδική : το σημείο είναι «ένα πράγμα που αναπαριστά κάτι για κάποιον» (βλ. Recanati, 2008, σ. 138). Εδώ έγκειται η πραγματιστική διάσταση των επικοινωνιακών φαινομένων, εφόσον οι αποδιδόμενες ερμηνείες ενδέχεται να διαφέρουν ανάλογα με το γνωσιακό υπόβαθρο που μοιράζονται ο παραγωγός και ο αποδέκτης των μηνυμάτων, καθώς επίσης και με το πλαίσιο εκφοράς του μηνύματος.

Η επιλογή να διερευνήσουμε την πρόσληψη μηνυμάτων των μέσων σχετικά με την κρίση σε ένα πανεπιστημιακό περιβάλλον -και δη σε αυτό ενός τμήματος Επικοινωνίας, Μέσων και Πολιτισμού- παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον: εν προκειμένω και σε ένα δεύτερο χρόνο ανάγνωσης, επιχειρείται να κατανοηθούν οι αναπαραστάσεις ενός συμβολικού χώρου όπου οι ειδικοί της επικοινωνίας προετοιμάζονται ώστε να παράγουν οι ίδιοι «μεντιακά» περιεχόμενα.

Μαρίνα ΡΗΓΟΥ, ΕΔΙΠ, Δημοσιογράφος, Πάντειο Παν/μιο, rigoumarina@yahoo.gr

Τα ελληνικά ΜΜΕ στο σταυροδρόμι της κρίσης

Η οικονομική κρίση που πλήττει ανηλεώς τη χώρα μας εδώ και μια πενταετία, πλήττει συντριπτικά και το χώρο των Μέσων Ενημέρωσης. Χώρος που συρρικνώνεται ολοένα και περισσότερο παράλληλα με τη συρρίκνωση της διαφημιστικής πίτας. Τα μέσα ενημέρωσης, τα οποία είχαν υποστεί την κρίση αξιοπιστίας, αντιμετωπίζουν κρίση επιβίωσης και η εξάρτησή τους από τις τράπεζες καθίσταται αναπόφευκτη. Η ψηφιακή στροφή, παράλληλη με τη νεοφιλελεύθερη στροφή, επιφέρει άλλο ένα πλήγμα στα παραδοσιακά μέσα που καλούνται να αντιμετωπίσουν τις ψηφιακές εξελίξεις. Η ανάδειξη των νέων μέσων και η διείσδυση του διαδικτύου –έστω και καθυστερημένα– στην ελληνική καθημερινότητα, σχετικοποίησε την ισχύ των παραδοσιακών μέσων. Στο σκηνικό αυτό προστίθεται το κλείσιμο της ΕΡΤ υπό την πίεση της τρόικας για περικοπή 15.000 θέσεων εργασίας έως το τέλος του 2014. Και το ήδη σε κρίση μετάβασης δημοσιογραφικό επάγγελμα αντιμετωπίζει πολλαπλές συστημικές αντιξοότητες.

Το “μαύρο” στην οθόνη στις συχνότητες της κρατικής τηλεόρασης που θύμισε άλλες, επίσης μαύρες, εποχές, διαδέχεται η εμφάνιση της Δημόσιας Τηλεόρασης ως προσωρινού δημόσιου τηλεοπτικού φορέα, μέχρι την ίδρυση της ΝΕΡΙΤ, της Νέας Ελληνικής Ραδιοφωνίας Ίντερνετ Τηλεόρασης, η οποία ονομαστικά αναβαθμίζει τη θέση του διαδικτύου στα κρατικά μέσα. Η νέα δημόσια ραδιοτηλεόραση πολλαπλώς αμφισβητείται, όπως άλλωστε και το παραδοσιακό πολιτικό σύστημα. Η ανάδειξη στην εξουσία του ΣΥΡΙΖΑ οδηγεί στην ανασύσταση της ΕΡΤ αφού το κόμμα της αριστεράς τηρεί την προεκλογική του υπόσχεση.

Τόσο οι επιλογές των ιδιοκτητών ΜΜΕ για την αντιμετώπιση της κρίσης, όσο και οι διαμορφούμενες σχέσεις ραδιοτηλεοπτικού κοινού και ΜΜΕ στο παγκοσμιοποιημένο, νεοφιλελεύθερο “αφασικό” περιβάλλον, οδηγούν σε απαξίωση των ΜΜΕ, τα οποία αποτελούν τον κατεξοχήν θεσμό στη συγκρότηση της δημόσιας σφαίρας.

Στην εισήγησή μου προτίθεμαι να παρουσιάσω τις συνθήκες κρίσης που αντιμετωπίζουν ΜΜΕ και δημοσιογράφοι και να απαντήσω στα ερωτήματα που τίθενται σχετικά με το μέλλον των ΜΜΕ και την πορεία τους μπροστά στο σταυροδρόμι της κρίσης.

Αντώνης ΣΚΑΜΝΑΚΗΣ, Επίκ. Καθηγητής, Τμήμα Δημοσιογραφίας και ΜΜΕ, ΑΠΘ, askamnak@jour.auth.gr

Οι επιπτώσεις της κρίσης στα έντυπα ΜΜΕ

Η μακροχρόνια πλέον κρίση της ελληνικής οικονομίας επιδρά καταλυτικά στη διαμόρφωση του πεδίου των ΜΜΕ στην Ελλάδα. Ειδικότερα ο χώρος των έντυπων Μέσων τόσο στο κέντρο όσο και στην περιφέρεια διέρχεται μία σοβαρή κρίση. Τα κύρια χαρακτηριστικά είναι η δραματική μείωση στη κυκλοφορία των αθηναϊκών ημερήσιων εφημερίδων και το κλείσιμο δεκάδων ημερήσιων και εβδομαδιαίων εφημερίδων στη περιφέρεια. Αυτό συνοδεύεται από μαζικές απολύσεις του δημοσιογραφικού προσωπικού αλλά και άλλων ειδικοτήτων. Οι επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης παράλληλα με τις τεχνολογικές αλλαγές και την μετάβαση από την έντυπη στη διαδικτυακή ενημέρωση μετασηματίζουν το χώρο των έντυπων ΜΜΕ. Οι αλλαγές αυτές επιδρούν σημαντικά στο περιεχόμενο των εν λόγω Μέσων με κύριο χαρακτηριστικό την υποβάθμιση του παραγόμενου προϊόντος.

Γιώργος ΠΛΕΙΟΣ, Καθηγητής, Τμήμα ΕΜΜΕ, ΕΚΠΑ, gplios@media.uoa.gr

Κρίση, Κοινωνία και ΜΜΕ

Στην εργασία εξετάζεται η κάλυψη της κρίσης, καθώς και η στάση των ΜΜΕ αναφορικά με τις αιτίες της κρίσης, του χαρακτήρα της, την ευθύνη των πολιτικών δυνάμεων γι' αυτήν, την γεωγραφική της εξάπλωση, τις στρατηγικές υπέρβασής της, καθώς και άλλες πτυχές της. Η στρατηγική αυτή των ΜΜΕ εξετάζεται στο πλαίσιο ευρύτερων μεταβολών στην κοινωνική θέση και τον ρόλο των ΜΜΕ σε περίοδο κρίσης, ιδιαίτερα σε σχέση με το ιδιοκτησιακό καθεστώς των ΜΜΕ, την κουλτούρα των μέσων, την οργάνωση και τις πρακτικές παραγωγής του περιεχομένου κ.ά. Τέλος σημαντική παράμετρος του ζητήματος είναι εκείνη που αφορά τη βασική κοινωνική λειτουργία των ΜΜΕ στο σύγχρονο, καταναλωτικό καπιταλισμό, γεγονός το οποίο συνδέεται αναπόφευκτα και με την έλευση και την κεντρική θέση την οποία καταλαμβάνουν τα νέα μέσα τόσο στην καθημερινότητα των ατόμων όσο και στη ζωή των κοινωνικών θεσμών.

Η εργασία βασίζεται σε σειρά εμπειρικών ερευνών που έχουν πραγματοποιηθεί τα χρόνια της κρίσης αναφορικά με τα ΜΜΕ, τόσο στην Ελλάδα όσο και σε άλλες χώρες της Ευρώπης.

Καπιταλισμός, παγκοσμιοποίηση και κρίση: Η αναγκαιότητα μιας νέας κοινωνιολογικής ανάλυσης I

Ανδρέας ΦΕΡΩΝΑΣ, Επίκ. Καθηγητής, Τμήμα Κοινωνικής και Εκπαιδ. Πολιτικής, Παν/μιο Πελοποννήσου, anfer@uop.gr

Μετασηματισμοί της Κοινωνικής Αλληλεγγύης στην Εποχή της Κρίσης: Όψεις της Ευρωπαϊκής και Ελληνικής Εμπειρίας

Η «κοινωνική αλληλεγγύη» αποτελεί παραδοσιακά μια από τις θεμελιώδεις αλλά και πιο σύνθετες και αμφιλεγόμενες έννοιες της κοινωνικής επιστήμης. Διαφορετικές κοινωνιολογικές σχολές αντιλαμβάνονται με διαφορετικό τρόπο τα όρια, τις πηγές και τους στόχους της κοινωνικής αλληλεγγύης, αναπροσαρμόζοντας το νόημα της με τρόπο που να αντανακλά τις μεγάλες οικονομικές και κοινωνικές μεταβολές που συντελούνται στην κοινωνία στο πέρασμα των αιώνων και τις νέες προκλήσεις που αυτές θέτουν για την κοινωνική συνοχή. Στο πλαίσιο αυτό, η παρούσα εργασία επιχειρεί να φωτίσει ορισμένες πτυχές του μετασηματισμού της κοινωνικής αλληλεγγύης που αναδεικνύονται σήμερα στην Ευρώπη και την Ελλάδα, ως το αποτέλεσμα των ραγδαίων οικονομικών και κοινωνικών μεταβολών που σηματοδότησαν τη μετάβαση στη μεταβιομηχανική εποχή και των επιπτώσεων της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης. Η παγκοσμιοποίηση, η ευρωπαϊκή ολοκλήρωση, η αποβιομηχάνιση, η μετανάστευση, η δημογραφική γήρανση, οι αλλαγές των εργασιακών και οικογενειακών προτύπων και η πρόσφατη οικονομική κρίση, αναδεικνύουν νέους κοινωνικούς κινδύνους (new social risks), αυξάνουν την ανομοιομορφία, τη διαφορετικότητα και την ευελιξία, προτάσσουν το ατομικό έναντι του συλλογικού και εντείνουν την αβεβαιότητα των κοινωνικών σχέσεων. Οι διαδικασίες αυτές θέτουν σημαντικές προκλήσεις για τον τρόπο με τον οποίο η κοινωνική αλληλεγγύη συγκροτείται εννοιολογικά, οργανώνεται συλλογικά και εκφράζεται θεσμικά μέσω του κράτους πρόνοιας, αλλά και συμβάλουν στην ανάπτυξη νέων μορφών κοινωνικής αλληλεγγύης.

Μανώλης ΑΛΕΞΑΚΗΣ, Επίκ. Καθηγητής, Τμήμα Κοινωνιολογίας, Παν/μιο Κρήτης, alexakem@uoc.gr

Η Ελλάδα μετά την κρίση: επιβάτης του παγκόσμιου τραίνου στο ευρωπαϊκό βαγόνι (business class)

Ζούμε ήδη στην Ελλάδα τον έκτο χρόνο της κρίσης, και δυστυχώς οι οιωνοί δεν είναι καλοί: δεν φαίνεται σύντομα έξοδος προς μια περισσότερο ομαλή και αναπτυξιακή πορεία, ενώ αντίθετα θυσίες έχουν γίνει –και εξακολουθούν να γίνονται– πολλές, και μάλιστα από εκείνους που, μη φέροντας την πρωταρχική ευθύνη, αναλαμβάνουν δυσανάλογα βάρη και υποχρεώσεις.

Δεν θα επιχειρήσουμε στην εισήγησή μας να επιμερίσουμε ευθύνες, ούτε και να αναζητήσουμε τα αίτια για την παρούσα κατάσταση. Ύστερα από έξι χρόνια, όλοι μας λίγο-πολύ έχουμε διαμορφώσει άποψη για τα θέματα αυτά, παρακολουθώντας και άλλες χώρες στην Ευρώπη (ιδιαίτερα του Νότου) να αντιμετωπίζουν παρόμοια με τα δικά μας προβλήματα και να αντεπεξέρχονται, η κάθε μια με το δικό της τρόπο και βαθμό επιτυχίας. Αυτό που θα επιχειρήσουμε είναι να προτείνουμε (με ένα πολύ δοκιμαστικό τρόπο και με τις απαραίτητες επιφυλάξεις) μια πιθανή πορεία που θα μπορούσαμε να ακολουθήσουμε σαν χώρα στην μετα-κρίση εποχή, όποτε αυτή επέλθει, ευελπιστώντας ότι κάτι τέτοιο δεν

θα καθυστερήσει για πάρα πολύ ακόμη. Οι παραδοχές πάνω στις οποίες θα στηρίξουμε την πρότασή μας είναι οι εξής:

1. Το γενικότερο πλαίσιο μέσα στο οποίο κινούμαστε σήμερα είναι αυτό που διαμορφώνεται από την πορεία και την εξέλιξη του φαινομένου της παγκοσμιοποίησης, για την οποία –εκτός όλων των άλλων χαρακτηριστικών της– δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι έχει νεοφιλελεύθερο πρόσημο.
2. Το πιο ειδικό πλαίσιο μέσα στο οποίο κινείται η χώρα μας είναι αυτό της Ευρωπαϊκής Ένωσης και, ακόμη πιο ειδικά, αυτό της Ευρωζώνης των 19 κρατών-μελών της.
3. Ο σημερινός, παγκοσμιοποιημένος και νεοφιλελεύθερος καπιταλισμός, διαφέρει σημαντικά από εκείνον του προ-1989 διπολικού κόσμου, επομένως ανάλογα διαφορετικές θα πρέπει να είναι και οι πολιτικές αντιμετώπισής του.
4. Η επιστροφή σε μια κατάσταση παρόμοια με εκείνη της προ του 2009 περιόδου πρέπει να αποκλειστεί, τόσο εξαιτίας αντικειμενικών, γενικότερων συνθηκών, όσο και λόγω της ιδιαίτερης ανάγκης αλλαγής και εκσυγχρονισμού της Ελλάδας.

Εάν έτσι έχουν τα πράγματα, εάν η επιστροφή σε ένα ανέφελο παρελθόν είναι αδύνατη και οι σημερινές συνθήκες είναι εντελώς διαφορετικές, τότε απαιτείται η υιοθέτηση μιας άλλης στρατηγικής ώστε να μπορέσει μια κοινωνία και μια χώρα να σταθούν επιτυχώς μέσα σε ένα διεθνοποιημένο και ιδιαίτερα ανταγωνιστικό περιβάλλον.

Γιώργος ΜΑΥΡΟΜΜΑΤΗΣ, Λέκτορας, Τμήμα Γεωγραφίας, Χαροκόπειο Παν/μιο, georgemavromatis@msn.com

Ορίζοντας το πολιτικά νέο στα χρόνια της κρίσης

Η συγκεκριμένη εργασία διερευνά εννοιολογήσεις περί κρίσης αλλά και σχετιζόμενους κοινωνικούς οραματισμούς ως αντίδοτο σε αυτήν. Μεθοδολογικά, η εργασία βασίζεται σε μια σειρά ποιοτικών συνεντεύξεων σε βάθος, οι οποίες πραγματοποιήθηκαν τη χρονιά των «Αγανακτισμένων» και του μαζικού «κινήματος των πλατειών» δηλαδή εν μέσω του 2011. Ειδικότερα, μέσα από την ανάλυση των συνεντεύξεων εμφανίζεται μια σειρά προβληματισμών περί του χαρακτήρα της κρίσης, η οποία και εδράζεται μεταξύ πολιτικών, πολιτισμικών και ηθικών αφηγήσεων. Ταυτόχρονα, εμφανίζεται μια νέα (για την τότε χρονική στιγμή) κοινωνική αφήγηση που δίνει ιδιαίτερη βαρύτητα στην αναγκαιότητα δημιουργίας ενός ‘νέου’ κοινωνικού συστήματος και των ηθικών αρχών που θα πρέπει να το διέπουν. Σε θεωρητικό επίπεδο, η αφήγηση αυτή εμπλουτίζεται και διερευνάται μέσα από την προσέγγιση θεωριών περί ‘δίκαιης πολιτικής’ ή ‘κοινωνικής δικαιοσύνης’ (politics of justice).

Αναπόφευκτα, η εργασία αυτή αποκτά ένα ιστορικό ενδιαφέρον καθώς η περίοδος στην οποία αναφέρεται αποτελεί το σύγχρονο ‘κοντινό παρελθόν’ μας. Φιλοδοξία της είναι η επισκόπηση των καθημερινών αφηγήσεων περί των αναγκαίων κοινωνικών αξιών που έχει ανάγκη η χώρα κατά τη διάρκεια του 2011 και πως αυτές ‘φαντάζουν’ τώρα. Αναπόφευκτα, κάποιες συγκρίσεις προκύπτουν που για κάποιους μπορεί να σχετίζονται με το ‘τέλος της πολιτικής’ ή την αρχή της ‘μεταπολιτικής’ ενώ για άλλους να συνάδουν με την πίστη στην πραγμάτωση μιας ‘κοινωνίας της δικαιοσύνης’ πέραν οικονομικών αναγκαιοτήτων και καταστάσεων. Ανεξαρτήτως οπτικής γωνίας, η διερεύνηση του ‘κοντινού παρελθόντος’ μπορεί να διαφωτίσει σε ένα βαθμό το κοινωνικό παρόν της χώρας.

Κριτικές της Νεωτερικότητας

Άκης ΛΕΛΕΔΑΚΗΣ, Επίκ. Καθηγητής, Πάντειο Παν/μιο, kanakis.leledakis@gmail.com

(Για) το υποκείμενο της πολιτικής δράσης

Κάθε θεωρία/φιλοσοφία της πολιτικής προϋποθέτει και έχει ανάγκη μία θεώρηση του υποκειμένου της πολιτικής δράσης ως μη προκαθορισμένου, ως εμπειρέχοντος βαθμούς ελευθερίας και αυτονομίας. Υπάρχουν δύο επίπεδα θεώρησης του υποκειμένου: η συγκρότηση του υποκειμένου γενικά και η συγκρότηση του υποκειμένου τη στιγμή της δράσης. Η έλλειψη απόλυτου καθορισμού πρέπει να ισχύει και για τα δύο. Η κλασική σκέψη επικεντρώνεται στη στιγμή της δράσης, υπόρρητα αποδεχόμενη μία σχετική αυτονομία του φορέα της δράσης αυτής. Η νεωτερική σκέψη συμβαδίζει με μία θεωρία συγκρότησης του υποκειμένου ως εμπειρέχοντος πολλά επίπεδα, άρα και καθορισμούς. Ταυτόχρονα όμως, είναι σχεδόν καθολική η αποδοχή ότι το υποκείμενο αυτό είναι, τουλάχιστον εν δυνάμει, αυτόνομο, ελεύθερο, κλπ. Η θέση στηρίζεται είτε στην παραδοχή ενός δεδομένου βέλους ανάπτυξης της ιστορίας (Hegel, Marx) είτε στην παραδοχή κάποιας εγγενούς 'ποιότητας' ή 'τρόπου του είναι' του υποκειμένου (πχ Kant-αυτονομία Heidegger-αυθεντικότητα, Sartre- ελευθερία), θεμελιώσεις ωστόσο αξιωματικές και αυθαίρετες. Μία εναλλακτική θεμελίωση της συγκρότησης του υποκειμένου μπορεί να βασιστεί στην παραδοχή μίας εγγενούς 'ανοικτότητας' και απροσδιοριστίας που εμποδίζουν τους καθορισμούς να είναι απόλυτοι (μεταδομισμός –Derrida, Καστοριάδης). Παραμένει ωστόσο, επιπλέον, η ανάγκη για μία θεώρηση του υποκειμένου ως μη απόλυτα καθορισμένου και τη στιγμή της δράσης. Μία κατεύθυνση ερμηνείας της ψυχαναλυτικής θεωρίας μπορεί εδώ να αποδειχτεί χρήσιμη.

Άγγελος ΜΟΥΖΑΚΙΤΗΣ, Λέκτορας, Παν/μιο Κρήτης, syreh@yahoo.com

Απομάγευση και Νεωτερικότητα

Εστιάζοντας πρωτίστως στα έργα των Marcel Gauchet *Η Απομάγευση του Κόσμου* και Jean-Luc Nancy *La décloison*, αλλά αντλώντας παράλληλα και από την ευρύτερη ερμηνευτική και φαινομενολογική παράδοση, η παρούσα εισήγηση επιχειρεί να καταδείξει την ανάγκη κατανόησης της Βεμπεριανής έννοιας της απομάγευσης υπό ένα σύγχρονο πρίσμα που θα δύναται να ερμηνεύσει τις διαδικασίες μετασχηματισμού των νεωτερικών κοινωνιών με όρους που θα αποδίδουν πιστότερα τις σύγχρονες κοινωνικές εμπειρίες από την εν μέρει ρομαντική, εν μέρει Νιτσεική αντιπαράθεση μύθου και Λόγου που υιοθετείται τόσο από τον Weber, όσο και από τους Adorno και Horkheimer όταν προτείνουν την θέαση της νεωτερικότητας ως εκμάγευσης.

Βασίλης ΡΩΜΑΝΟΣ, Επίκ. Καθηγητής, Τμήμα Κοινωνιολογίας, Παν/μιο Κρήτης, romanos@uoc.gr

Η κριτική της νεωτερικής τεχνολογίας στη φαινομενολογική σκέψη

Η εισήγηση συζητά τη θέση του κορυφαίου εκπροσώπου της φαινομενολογικής παράδοσης Martin Heidegger, ότι ο Νεωτερικός λόγος παρά τις ρητές του συνδέσεις με την 'έξοδο' του ανθρώπου από την 'αυθυπαίτια ανωριμότητα του', την πολιτική χειραφέτηση και την ορθολογική διαφώτιση, κορυφώνεται με την ανέγερση ενός τεχνολογικά

υπερκαθορισμένου κλειστού και ισοπεδωτικού συστήματος. Επιχειρεί να δείξει ότι η θέση αυτή καθιστά αδιαφανή μια προοπτική υπέρβασης της διάχυτης εργαλειακότητας που τείνει να αποικίσει το Νεωτερικό κόσμο συνολικά ενώ διερωτάται πάνω στους όρους υπό τους οποίους ένα κριτικό πρόγραμμα θα μπορούσε να αποκαταστήσει την ανθρώπινη ελευθερία.

Γιάννης ΣΤΑΜΟΣ, ΣΕΠ, Ελληνικό Ανοικτό Παν/μιο
Η Ελληνική κοινωνία – out of joint

Μπορούμε, ή πρέπει, να μιλάμε ακόμα για την “κρίση”? Βρίσκεται η Ελλάδα, ή η Ευρώπη και τα Ευρωπαϊκά έθνη, όπως έγραφε και ο Χούσερλ σχεδόν έναν αιώνα πριν, και ακριβώς πριν τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, σε κρίση? Η μήπως θα έπρεπε καλύτερα να πούμε, αν επιλέγαμε το λόγο ενός Ευρωπαίου Άμλετ αντί ενός Ευρωπαίου φιλοσόφου, πως η Ελλάδα, η Ευρώπη, και ο κόσμος είναι “out of joint”?

Υπάρχει κάποια κρίση στην Ελλάδα, ή και στον κόσμο στο σύνολο του, μια παγκόσμια κρίση που να είναι μία, ενιαία και μοναδική? Δεν είναι φανερό πως υπάρχει παραπάνω από μια κρίση - στο πεδίο των πολιτισμών, εθνών, και πολιτικών καθεστώτων, όσο και στο πεδίο του «είναι και του «νοήματος» (επιστημονικό, οικονομικό, πολιτικό, τεχνολογικό, θρησκευτικό ή καλλιτεχνικό); Δεν θα έπρεπε λοιπόν να μιλάμε για κρίσεις, στον πληθυντικό? Και όχι μόνο για πολυσημία της κρίσης αλλά και για πολυτοπία της κρίσης - όχι για τοπική κρίση, για κρίση σε ένα τόπο, αλλά για κρίση του τόπου, για το χώρο λοιπόν, και όχι μόνο για το χρόνο, που είναι “out of joint”

Αυτό που θέλουμε να υποστηρίξουμε, ακολουθώντας μια υπόθεση του Ζακ Ντερριντά, είναι πως ίσως να ζούμε και να υπομένουμε μια αγωνία, μια απειλή και έναν τρόπο που δεν μπορούμε πλέον να σκεφτούμε δίνοντας τους, ή ανακαλύπτοντας για άλλη μια φορά, την μορφή της κρίσης. Αυτό που αποκαλείται «κρίση» προυποθέτει πάντα μια φάση, μια περίοδο, μια προσωρινή παύση της κρίσης (με την έννοια του «κρίνειν»), αλλά επίσης μια συνείδηση, ένα υποκείμενο, τη δυνατότητα της απόφασης (της «ηρωικής απόφασης, γράφει ο Χούσερλ), βολονταρισμό, προβλεψιμότητα, κρίση (κρίνειν, critique, judgment, Urteil), τεχνο-επιστημονική διαύγεια, προγραμματισμό, όπως και ένα ολόκληρο δίκτυο από Ευρωπαϊκά φιλοσοφήματα που είναι αδιαχώριστα από την πιο θεμελιακή γλώσσα του Δυτικού πολιτισμού.

Εργασία και Συνδικάτα κατά την περίοδο της κρίσης

Μάρκος Βογιατζογλου, βοηθός ερευνητής COSMOS – Scuola Normale Superiore, Υ/Δ, European University Institute

(Ξανα)στρώνοντας το δρόμο προς την κόλαση: Το ελληνικό συνδικαλιστικό κίνημα στα χρόνια της κρίσης

Είναι κοινός τόπος πως οι ελληνικές συνδικαλιστικές οργανώσεις απέτυχαν να αντιμετωπίσουν την επέλαση των πολιτικών λιτότητας στα χρόνια της κρίσης και των μνημονίων. Στο άρθρο αυτό η εξήγηση της αποτυχίας αναζητείται όχι τόσο στις πράξεις και τις παραλείψεις της συνδικαλιστικής ηγεσίας κατά τα έτη 2010-2014, όσο στην προ κρίσης περίοδο. Κατά τα χρόνια της ανάπτυξης (1993-2008), οι συνδικαλιστικές ελίτ επένδυσαν στρατηγικά στην ισχυροποίηση της θέσης τους στο τραπέζι του κοινωνικού διαλόγου,

απεμπολώντας σε μεγάλο βαθμό την τεχνογνωσία και οργανωτική ικανότητα διεξαγωγής μεσαίας ή μείζονος κλίμακας εργατικών κινητοποιήσεων. Ταυτόχρονα, υποτίμησαν ή και αδιαφόρησαν για τις εξελίξεις που συντελούνταν στην κοινωνία και την αγορά εργασίας (ανάγκες ανασυγκρότησης της οργανωτικής τους βάσης, διεύρυνσής της με μετανάστες και επισφαλώς εργαζόμενους, οργάνωσης απασχολούμενων σε νέα επαγγέλματα, κ.ο.κ.). Έτσι, όταν υπό το βάρος της κρίσης δημόσιου χρέους οι συναινετικές λογικές έδωσαν τη θέση τους σε σκληρές κοινωνικές και πολιτικές συγκρούσεις, τα συνδικάτα βρέθηκαν σε απόλυτο αδιέξοδο. Η αποτυχία τους ήταν, κατ' ουσίαν, προδιαγεγραμμένη.

Ως λογική συνεπαγωγή των παραπάνω προκύπτει πως η σημερινή ατζέντα του συνδικαλιστικού κινήματος, η οποία χαρακτηρίζεται από μια «ρομαντική» αναζήτηση επιστροφής σε παλαιότερες πρακτικές και συνθήκες και από την πλήρη απουσία προτάσεων για ριζοσπαστικές αλλαγές στην ίδια τη δομή και θεσμική έκφραση του εργατικού κινήματος, είναι όχι μόνο αφελής, αλλά και δυνητικά επικίνδυνη.

Δημήτρης ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, Διδάκτωρ Πολιτικής Επιστήμης, Πάντειο Παν/μιο
Η δυναμική των εργατικών κινητοποιήσεων στα χρόνια του μνημονίου: Από την παλίρροια στην άμπωτη

Οι κινητοποιήσεις των εργαζομένων διέγραψαν μια πορεία από την έκρηξη του 2010 στην κλιμάκωση του 2011 και 2012 και από εκεί στη σταδιακή υποχώρηση των ετών 2013 και 2014. Αυτή η κάμψη εκφράστηκε αφενός με τη σταδιακή υποχώρηση του αριθμού των εργατικών κινητοποιήσεων και αφετέρου με τη μερική αντικατάσταση του ρεπερτορίου δράσης με λιγότερο κοστοβόρες κινητοποιήσεις. Αυτό δε συνέβη ούτε γιατί η απειλή για τα συμφέροντα των εργαζομένων έπαψε να ισχύει ούτε γιατί αδυνάτισε η κοινωνικο-πολιτική συμμαχία που ανέλαβε την αντιμνημονιακή καμπάνια ούτε γιατί έπαψε η αριστερόστροφη ερμηνευτική πλαισίωση για τα αίτια της κρίσης, τους υπαίτιους και την έξοδο από αυτή, να κυριαρχεί. Οι αιτίες αυτής της κάμψης εντοπίζονται στην αποτυχία της αντιμνημονιακής καμπάνιας να αποτρέψει τα μνημονιακά μέτρα και στην απογοήτευση που έσπειρε, στην εξάντληση των (οικονομικών κυρίως) πόρων των εργαζομένων και, τέλος, στην ανάθεση για εξεύρεση λύσης στο θεσμικό-εκλογικό επίπεδο μέσω της μαζικής στροφής προς το ΣΥΡΙΖΑ και άλλα αντιμνημονιακά κόμματα.

Γιώργος Σηρος, Κοινωνιολόγος-Ερευνητής, ΜΔ Κοινωνιολογίας, Παν/μιο Κρήτης
Ο ρόλος των συνδικάτων στην Ελλάδα της οικονομικής κρίσης και η άνοδος του κινηματικού συνδικαλισμού

Σκοπός της εισήγησης μας θα είναι η εξέταση της κρίσης, που φαίνεται να αντιμετωπίζει το εργατικό συνδικαλιστικό κίνημα στην Ελλάδα, εστιάζοντας στο ρόλο των οργανωμένων συνδικαλιστικών δυνάμεων μέσα σε αυτό και κυρίως στην περίοδο από το 2008 που θεωρείται το έτος που άρχισε να εκδηλώνεται η οικονομική κρίση μέχρι σήμερα. Συγκεκριμένα, αφού εξετάσουμε τις χρόνιες παθολογίες του επίσημου συνδικαλισμού στην Ελλάδα, θα μελετήσουμε τα μέτρα υποτίμησης της εργασίας που νομοθετήθηκαν από την έναρξη της κρίσης και μετά και θα διερευνήσουμε τον τρόπο που αυτοί οι δύο παράγοντες σε αλληλεπίδραση οδήγησαν το λεγόμενο συνδικαλιστικό κίνημα του ελλαδικού χώρου στη σημερινή κατάσταση.

Πέρα από την περιγραφή της κρίσης του συνδικαλιστικού κινήματος και των αιτιών της όμως θεωρούμε χρήσιμο να δούμε τη συζήτηση που έχει ανοίξει τόσο διεθνώς όσο και (πιο

περιορισμένα) στην Ελλάδα για τις προοπτικές υπέρβασής της. Ένας όρος που συναντάται συχνά στη διεθνή βιβλιογραφία περί κρίσης των συνδικάτων είναι αυτός της συνδικαλιστικής αναζωογόνησης (union revitalization). Θα αναλύσουμε λοιπόν τις θεωρίες για τη συνδικαλιστική αναζωογόνηση των σωματείων και τις προτάσεις που κάνουν ώστε τα συνδικάτα να προσαρμοστούν στις νέες συνθήκες καθώς και τη στάση των μεγάλων συνομοσπονδιών ΓΣΕΕ-ΑΔΕΔΥ μέσα στα χρόνια της κρίσης και τις προσπάθειες ή μη να αναζωογονήσουν τις δομές και τις δράσεις τους.

Τέλος θα εξετάσουμε το φαινόμενο του κινηματικού συνδικαλισμού στην Ελλάδα της κρίσης ως μια εναλλακτική απάντηση στο πρόβλημα της συνδικαλιστικής κρίσης από αυτήν των μεγάλων συνομοσπονδιών για το οποίο παρότι τα τελευταία χρόνια αφορά δεκάδες σωματεία που έχουν ιδρυθεί στις μεγάλες πόλεις του ελλαδικού χώρου με αξιοσημείωτη δραστηριότητα η σχετική βιβλιογραφία είναι απίστευτα φτωχή. Το φαινόμενο αυτό αφορά πρωτοβάθμια σωματεία αλλά και άτυπες συνδικαλιστικές συλλογικότητες κυρίως του ιδιωτικού τομέα που λειτουργούν ανταγωνιστικά προς τη Γ.Σ.Ε.Ε. και προσανατολίζονται σε έναν ταξικό συνδικαλισμό της άμεσης δράσης.

Οι κινήσεις αυτές είναι αμεσοδημοκρατικές και συμμετοχικές, και δίνουν μεγάλη σημασία στον ακτιβισμό των μελών που αποτελούν τη βάση τους, ενώ πολλές φορές περιλαμβάνουν στις αρχές τους ακόμα και την ανατροπή του καπιταλιστικού συστήματος γεινιάζοντας με το αναρχοσυνδικαλιστικό ρεύμα του εργατικού κινήματος. Μέσα λοιπόν από το λόγο και τις δράσεις τους θα επιχειρήσουμε να τις προσεγγίσουμε ως μια άλλη απάντηση στη σημερινή κρίση του εργατικού συνδικαλιστικού κινήματος στην Ελλάδα.

Χριστίνα ΚΑΡΑΚΙΟΥΛΑΦΗ, Επίκ. Καθηγήτρια, Τμήμα Κοινωνιολογίας, Παν/μιο Κρήτης, chkarakoulafi@gmail.com

Νέα Οικονομική διακυβέρνηση της Ε.Ε. και αλλαγές στις εργασιακές σχέσεις στο δημόσιο τομέα- Ο κοινωνικός διάλογος στη δίνη της Νέας Οικονομικής διακυβέρνησης της Ε.Ε.

Η οικονομική κρίση, πέρα από την οικονομική της διάσταση οδήγησε στη διαμόρφωση ενός θεσμικού πλαισίου, σαφώς πιο περιοριστικού, το οποίο έπρεπε εφεξής να λαμβάνουν υπ' όψιν τους οι εθνικές κυβερνήσεις. Ειδικότερα, στο πλαίσιο της λεγόμενης «νέας οικονομικής διακυβέρνησης», η ΕΕ και μια σειρά από άλλους υπερεθνικούς θεσμούς (όπως το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο) υπήρξαν βασικοί καταλύτες και «ενορχηστρωτές» των αλλαγών που έλαβαν χώρα στις εργασιακές σχέσεις από το 2010 και μετά, ειδικότερα σε εκείνες τις χώρες που μπήκαν στο «μηχανισμό οικονομικής στήριξης». Τα δημοσιονομικά και μακροοικονομικά μέτρα που εφαρμόστηκαν είχαν διαφορετικό αντίκτυπο στα κράτη μέλη και στα αντίστοιχα συστήματα εργασιακών σχέσεων.

Επιπλέον, στα κράτη μέλη της ΕΕ που σύναψαν με την Τρόικα μνημόνια για την παροχή πρόσθετης χρηματοοικονομικής στήριξης (Ιρλανδία, Ελλάδα, Ισπανία, Πορτογαλία, Λεττονία, Ρουμανία, Κύπρος) ο αντίκτυπος ήταν πιο έντονος, λόγω της στενότερης δημοσιονομικής επιτήρησης που εφαρμόζεται στις χώρες αυτές για τη μείωση του χρέους τους. Συνακόλουθα, και οι ελληνικές κυβερνήσεις όφειλαν να κινούνται εντός των νέων κανόνων οικονομικής και δημοσιονομικής πολιτικής που υπαγορεύει η Νέα Οικονομική Διακυβέρνηση της Ευρώπης.

Πέραν όμως από τις εθνικές διαφοροποιήσεις, καταγράφονται κάποιες κοινές τάσεις που αφορούν τόσο τις ατομικές όσο και τις συλλογικές εργασιακές σχέσεις στο δημόσιο και τον ιδιωτικό τομέα της οικονομίας. Ο δημόσιος τομέας είναι ο πρώτος που βρέθηκε στο στόχαστρο των μέτρων που αποσκοπούσαν σε μείωση των δημόσιων δαπανών,

επηρεάζοντας σε μεγάλο βαθμό τις εργασιακές σχέσεις των δημοσίων υπαλλήλων καθώς και των εργαζομένων σε επιχειρήσεις του ευρύτερου δημόσιου τομέα.

Στόχος της εισήγησης μας είναι να εξετάσουμε :

- ❖ τον τρόπο με τον οποίο η νέα οικονομική διακυβέρνηση επέδρασε πάνω στις διαδικασίες λήψης -πολιτικών και οικονομικών – αποφάσεων σε ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο σε ότι αφορά την απασχόληση και τις εργασιακές σχέσεις στον δημόσιο τομέα.
- ❖ τα δημοκρατικά ελλείμματα της νέας οικονομικής διακυβέρνησης και τις επιπτώσεις της για τον κοινωνικό διάλογο.

Θεοδοσία ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΟΥ, σκηνοθεσία.

Ντοκιμαντέρ «NON OMNIS MORIAR», κολεκτίβα «Λοκομοτίβα». Πληροφορίες [link: http://nonomnismoriarfilm.weebly.com/](http://nonomnismoriarfilm.weebly.com/)

Καπιταλισμός, Παγκοσμιοποίηση και Κρίση: Η αναγκαιότητα μιας νέας κοινωνιολογικής ανάλυσης II

Απόστολος Γ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ, Καθηγητής, Τμήμα Γεωγραφίας, Χαροκόπειο Παν/μιο, apospapa@hua.gr

Απασχόληση, επισφάλεια και μεταναστευτική εργασία στην εποχή της παρατεταμένης κρίσης: Μεταβαίνοντας από την δυαδική αγορά εργασίας στη γενίκευση της επισφάλειας

Ο όρος επισφάλεια έχει παρεισφύσει και στο καθημερινό λεξιλόγιο στην εποχή της παρατεταμένης κρίσης, παρότι ως επιστημονική έννοια η επισφάλεια συνδέεται με μια εξεζητημένη θεωρητική συζήτηση που έχει αρκετές προεκτάσεις στο πολιτικό πεδίο, και η οποία παράλληλα αντανάκλα ένα σημαντικό προβληματισμό που αφορά τις ραγδαίες μεταβολές που έχουν σημειωθεί στο μοντέλο της πλήρους απασχόλησης ιδιαίτερα στις αναπτυσσόμενες καπιταλιστικές κοινωνίες.

Η έννοια της επισφάλειας ανταποκρίνεται σε ένα νέο εργασιακό ήθος στο πλαίσιο της ηγεμονίας των νεοφιλελεύθερων πολιτικών, αν και οι κριτικές που υφίσταται επισημαίνουν ότι στην ουσία της η έννοια αυτή δεν φέρει ένα εντελώς νέο περιεχόμενο. Πολλά από τα επιμέρους συστατικά της (π.χ. υψηλή ανεργία, ανασφάλεια στην εργασία, δυσμενείς εργασιακές συνθήκες, ανασφάλιστη εργασία, κ.λπ.) είναι αρκετά γνωστά και διαδομένα πριν από την υιοθέτηση αυτού του όρου.

Παρόλα αυτά, όμως, η επισφάλεια συγκροτεί μια νέα εργασιακή κατάσταση και παράλληλα συνοψίζει ένα νέο διακύβευμα σε κοινωνικό και πολιτικό επίπεδο που δεν μπορεί να αγνοηθεί από τους κοινωνιολόγους και τους λοιπούς κοινωνικούς επιστήμονες. Έχει ερμηνευθεί στο πλαίσιο μιας νέας ταξικής στρωμάτωσης και έχει εκλάβει και χαρακτηριστικά μια διακριτής ταξικής θέσης ως «πρικαριάτο» (precariat). Η παρουσία και απασχόληση των μεταναστών, ιδιαίτερα στις αναπτυσσόμενες καπιταλιστικά κοινωνίες, έχει θεωρηθεί ότι αποτελεί μια χαρακτηριστική εκδήλωση της κυριαρχίας της επισφαλούς εργασίας στο πλαίσιο της ευέλικτης αγοράς εργασίας.

Αναφερόμαστε στη γενικευμένη επισφάλεια, όπου οι μετανάστες αντιμετωπίζουν και το ζήτημα του επισφαλούς νομικού καθεστώτος τους που φυσικά επηρεάζει τη συνολική διαβίωσή τους στις κοινωνίες υποδοχής, και φυσικά ο γηγενής πληθυσμός αντιμετωπίζει προβλήματα από την επέκταση της επισφάλειας σε όλο και περισσότερες πτυχές της απασχόλησης και της οικονομίας. Η σχετική συζήτηση θα αναπτυχθεί τόσο για την Ευρώπη

όσο και την Ελλάδα, καθώς η επέκταση της επισφάλειας φαίνεται να αποτελεί μια σημαντική εξέλιξη που δεν μπορεί να αγνοηθεί ούτε να θεωρείται ως μια προσωρινή μεταβολή.

Η εισήγηση στοχεύει να αναδείξει την επισφάλεια ως κοινή συνισταμένη της απασχόλησης των μεταναστών και του γηγενούς πληθυσμού, ενώ παράλληλα να υπογραμμίσει ότι επικρατεί η αντίληψη ότι οι μετανάστες ανήκουν σε ένα υποδεέστερο και χαμηλότερο κοινωνικό στρώμα.

Χριστίνα ΚΑΡΑΚΙΟΥΛΑΦΗ, Επίκ. Καθηγήτρια, Τμήμα Κοινωνιολογίας, Παν/μιο Κρήτης, chkarakioulafi@gmail.com

Ανεργία και εργασιακή επισφάλεια: Διαστάσεις και επιπτώσεις σε καιρό κρίσης

Η κρίση χρέους της Ελλάδας σε συνδυασμό με τα μέτρα που ψηφίσθηκαν στο πλαίσιο των Μνημονίων έχουν ως συνέπεια την εκτίναξη των ποσοστών ανεργίας σε πρωτόγνωρα για την ελληνική αγορά εργασίας επίπεδα, καθώς και τη διαμόρφωση ενός εργασιακού τοπίου του οποίου τα βασικά χαρακτηριστικά είναι η επισφάλεια και η απορρύθμιση. Στο πλαίσιο αυτό και λόγω της έντασης που τις διακρίνει, οι έννοιες της επισφάλειας και της ανεργίας φαίνεται να αποκτούν διαφορετικό περιεχόμενο και εύρος σε διάφορα επίπεδα. Εντούτοις, οι αναγνώσεις της επισφάλειας και της ανεργίας είναι κατά κύριο λόγο στατιστικού και δημοσιογραφικού χαρακτήρα. Σε αυτή τη συνάφεια, στόχος είναι να διερευνηθούν οι διαφορετικές συνθήκες που καταγράφονται στο εργασιακό τοπίο στην Ελλάδα της κρίσης. Από τη μια, εξετάζεται το βίωμα της ανεργίας και ο τρόπος με τον οποίο η κρίση επιδρά πάνω στο βίωμα. Έχοντας ως σημείο εκκίνησης τις έρευνες που υποστηρίζουν την ύπαρξη ενός διαφοροποιημένου βιώματος της ανεργίας, αναζητούνται προσδιοριστικοί παράγοντες που επιδρούν πάνω στον τρόπο με τον οποίο τα υποκείμενα αντιλαμβάνονται την κατάσταση τους. Από την άλλη, εξετάζονται οι διάφορες όψεις της εργασιακής επισφάλειας και των σχετιζόμενων με αυτήν καταστάσεων ευρύτερης εργασιακής, κοινωνικής και οικονομικής ανασφάλειας. Ως προς το εργασιακό καθεστώς και τις συνθήκες εργασίας διαπιστώνεται μια διεύρυνση της ζώνης της (εργασιακής) αβεβαιότητας η οποία επεκτείνεται πλέον και σε θεωρούμενες μέχρι πρότινος προστατευμένες κατηγορίες εργαζομένων.

Χρυσάνθη ΖΑΧΟΥ, Professor I, Deree-American College of Greece, czachou@gmail.com

Οι έμφυλες διαστάσεις της κρίσης στο παγκοσμιοποιημένο καπιταλιστικό σύστημα

Η τριαδική σχηματοποίηση (καπιταλισμός, παγκοσμιοποίηση, και κρίση) για τα ιστορικά τεκταινόμενα στις αρχές του 21^{ου} αιώνα δεν μπορεί να αγνοήσει την καταστατική σημασία της διάστασης του φύλου. Το κοινωνικό σύστημα, η οικονομία της αγοράς και η πολιτισμική μετάλλαξη στην μετανεωτερική εποχή, συνδέονται άμεσα με σχετικά προς το φύλο θέματα. Η κοινωνιολογική ανάλυση τα έχει ήδη καταγράψει με πληθώρα μελετών που αναδεικνύουν, σε παγκόσμιο και τοπικό επίπεδο, τον λανθάνοντα έμφυλο χαρακτήρα όχι μόνο των επιπτώσεων αλλά και των αιτιών της οικονομικής κρίσης. Να αναφερθούν ενδεικτικά πέντε διαστάσεις: (α) Η έμφυλη οργανωτική δόμηση του οικονομικού πλαισίου (financial architecture). (β) Οι έμφυλες ανισότητες των εργασιακών σχέσεων (υποαπασχόληση, πολλαπλή ή άτυπη απασχόληση, εργασιακή επισφάλεια) που συνδέονται με και τον έμφυλο επαγγελματικό διαχωρισμό. (γ) Οι έμφυλες συνέπειες στις (δυσ)λειτουργικότητες των κοινωνικών θεσμών (οικογένεια, παιδεία), (δ) Η έμφυλη

αντιμετώπιση των κοινωνικών προβλημάτων (ανεργία, περίθαλψη), (ε) Η έμφυλη αποδυνάμωση του κράτους πρόνοιας και της προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Το συνολικό αποτέλεσμα όλων των προαναφερθέντων είναι η διαφοροποιημένη βίωση των συνεπειών της κρίσης από τα δυο φύλα. Οι επιπτώσεις της κρίσης είναι καταλυτικά αρνητικές για τις γυναίκες διότι οι στρατηγικές πολιτικής αντιμετώπισης, ακόμη και όταν δεν χαρακτηρίζονται από έμφυλες προκαταλήψεις, χαρακτηρίζονται από «έμφυλη αχρωματοψία» ή «ουδετερότητα» (gender blindness, gender neutrality). Παραμελείται έτσι, η σημασία του ρόλου των γυναικών στην κοινωνική αναπαραγωγή με την άμισθη παροχή κοινωνικών υπηρεσιών στο πλαίσιο της οικογένειας και της κοινότητας ως αντιστάθμισμα της συρρίκνωσης του κράτους πρόνοιας και των επιπτώσεων των μέτρων λιτότητας. Αναδεικνύεται επομένως η αναγκαιότητα της κινηματικής δράσης στα πλαίσια της κοινωνίας των πολιτών ως αντιθετικός λόγος που διευκολύνεται από την σύγχρονη κοινωνία της πληροφόρησης δικτυακών μέσων σε οικουμενικό επίπεδο.

Δημήτρης ΛΑΛΛΑΣ, ΣΕΠ, ΕΑΠ

Η καταναλωτική κρίση σημαίνει και η κρίση του καταναλωτισμού;

Η καταναλωτική κρίση –ως μείωση της καταναλωτικής δαπάνης– δίνει το έναυσμα για διατυπώσεις σχετικά με την έκπτωση του καταναλωτισμού τόσο ως νοοτροπίας και τρόπου ζωής όσο και ως αντικείμενου/στόχου της σύγχρονης διακυβέρνησης. Μια κρίση του καταναλωτισμού θα σήμαινε την απονομιμοποίηση και τη σταδιακή εγκατάλειψη λόγων και πρακτικών, καθώς και την αποδιάθρωση σχέσεων και θεσμών που (ανα-)παράγουν τον καταναλωτισμό ως πολιτισμική τάση. Η διερεύνηση του ερωτήματος περί της κρίσης ή μη του καταναλωτισμού σε συνθήκες οικονομικής κρίσης και στο πλαίσιο μιας οικονομίας του χρέους καλείται να ακολουθήσει δύο μεθοδολογικές κατευθύνσεις, οι οποίες συνδέονται διαλεκτικά. Η πρώτη μεθοδολογική κατεύθυνση αφορά τη διερεύνηση των καθημερινών πρακτικών κατανάλωσης, των λόγων δικαιολόγησης των πρακτικών αυτών, καθώς και των θεσμών και των σχέσεων εντός των οποίων εκδιπλώνονται οι καταναλωτικές πρακτικές και εμπειρίες των κοινωνικών υποκειμένων. Η δεύτερη μεθοδολογική κατεύθυνση αφορά τη διερεύνηση των λόγων, των λογικών και των πρακτικών διακυβέρνησης (πολιτικοοικονομικής και πολιτισμικής), και των μορφών υποκειμενικότητας που επιδιώκουν να συγκροτήσουν οι σύγχρονες τεχνικές διακυβέρνησης. Στην παρούσα ανακοίνωση θα εστιάσουμε στη δεύτερη μεθοδολογική κατεύθυνση αξιοποιώντας το φουκωϊκό εργαλείο της διακυβερνησιακής λογικής (governmentality) και των διακυβερνησιακών πρακτικών. Συζητώντας τις αναλύσεις και θεωρητικές αναπτύξεις περί της νεοφιλελεύθερης διακυβερνησιακής λογικής και πρακτικής, οι οποίες αναδεικνύουν το χρέος ως τεχνική διακυβέρνησης και το «χρεωμένο άνθρωπο» (homo debitor) ως παράγωγη μορφή υποκειμενικότητας, θα θέσουμε το ερώτημα αν ο καταναλωτισμός ως πολιτισμική τάση εγκαταλείπεται ως στόχος της σύγχρονης διακυβέρνησης. Η απάντηση σε αυτό το ερώτημα θα επιχειρηθεί μέσα από την ανάλυση του διαφημιστικού λόγου ως τεχνικής διακυβέρνησης, η οποία αποσκοπεί στον «καθορισμό της διαγωγής» των ατόμων μέσα από την προώθηση νοημάτων, βιωματικών υφών και τεχνικών του εαυτού. Η (ανα-)παράγωγή βασικών στοιχείων του καταναλωτισμού μέσω του διαφημιστικού λόγου μπορεί να αναδείξει τόσο τους ποικίλους ρόλους του καταναλωτισμού σε μια συνθήκη κρίσης όσο και άλλες όψεις, πέρα από αυτή του «χρεωμένου/ υπο-χρεωμένου ανθρώπου», της –κυρίαρχα επιθυμητής– σύγχρονης υποκειμενικότητας.

Φύλο και Οικονομική Κρίση

Γιώτα ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ, Καθηγήτρια, Εργαστήριο Φύλου και Εκπαίδευσης/Τμήμα Κοινωνιολογίας, Παν/μιο Κρήτης, papageo@uoc.gr

Φύλο και Οικονομική Κρίση: Μια διερεύνηση των επιπτώσεων της κρίσης στις γυναίκες

Ο σκοπός της παρουσίασης είναι η διερεύνηση των επιπτώσεων της παρούσης οικονομικής κρίσης στις σχέσεις των φύλων στην Ελλάδα, όσον αφορά την απασχόληση, τις οικογενειακές σχέσεις και τους ρόλους και στάσεις σε κοινωνικά και προσωπικά θέματα. Τα δεδομένα της παρουσίασης βασίζονται σε μία ποιοτική έρευνα που διεξήχθη το 2013-2014, στην περιοχή της Αθήνας, μετά από προσωπικές συνεντεύξεις 28 γυναικών. Η παρουσίαση χωρίζεται σε δύο μέρη. Το πρώτο μέρος περιγράφει συνοπτικά την θέση των πολιτικών σχετικά με το φύλο στην Ελλάδα, τις πολιτικές λιτότητας που επιβλήθηκαν και αξιολογεί τις επιπτώσεις τους. Υποστηρίζει ότι το κράτος έχει επαναξιολογήσει τις προτεραιότητες του και έχει εγκαταλείψει τις πολιτικές φύλου ως δευτερεύουσας σημασίας. Το δεύτερο μέρος της παρουσίασης εξετάζει το πώς μερικές Ελληνίδες αντιμετωπίζουν τις μειωμένες κοινωνικές παροχές, πώς επηρεάζεται η καθημερινότητά τους, και ποιες είναι οι πιθανές αλλαγές στις κοινωνικές και προσωπικές τους σχέσεις εξαιτίας των μέτρων λιτότητας.

Μαρία ΣΤΡΑΤΗΓΑΚΗ, Δήμος Αθηνών/Πάντειο Παν/μιο, mstrati@otenet.gr

Η ισότητα των φύλων στην οικονομική κρίση: αμφίρροπες τάσεις, 'παράδοξες' εξελίξεις

Η ισότητα των φύλων στην οικονομική κρίση: αμφίρροπες τάσεις, «παράδοξες» εξελίξεις. Η εισήγηση αναδεικνύει ορισμένες πτυχές της ισότητας των φύλων, έτσι όπως αυτή εξελίχθηκε κατά την πρόσφατη οικονομική κρίση, στο χώρο της αγοράς εργασίας, της πολιτικής ζωής, αλλά και των σχέσεων φύλου μέσα στην οικογένεια. Φαίνεται ότι παρά το γεγονός ότι το χάσμα φύλου μειώθηκε στις στατιστικές αποτυπώσεις της ισότητας σε πολλούς τομείς, οι έμφυλες σχέσεις εξουσίας έγιναν περισσότερο άνισες και καταπιεστικές για τις γυναίκες επιβαρύνοντας με έντονες κοινωνικές διαφοροποιήσεις τη καθημερινή ζωή τους. Για παράδειγμα, ενώ οι γυναίκες αντιστάθηκαν περισσότερο στην απώλεια της εργασίας, επιβαρύνθηκαν με μεγαλύτερο όγκο μη αμειβόμενης εργασίας μέσα στην οικογένεια, εργασία η οποία επεκτείνεται ακόμα και στην ψυχοκοινωνική στήριξη των μελών της οικογένειας. Επίσης, ενώ ο αριθμός των εκλεγμένων γυναικών αυξήθηκε μειώνοντας το χάσμα, η πολιτική ζωή επιβαρύνθηκε με νέες μορφές βίαιης έκφρασης της αρρενωπότητας και περισσότερο στεγανά στις θέσεις πολιτικής εξουσίας. Οι εξελίξεις αυτές επαναπροσδιορίζουν και τους στόχους της πολιτικής ισότητας των φύλων αναδεικνύοντας την σε πολιτική διεξόδου από την κρίση και αμφισβήτησης ευρύτερων κοινωνικών σταθερών.

Μαρία ΘΑΝΟΠΟΥΛΟΥ Διευθύντρια Ερευνών ΕΚΚΕ, mthano@ekke.gr

Ιωάννα ΤΣΙΓΚΑΝΟΥ, Διευθύντρια Ερευνών ΕΚΚΕ, jtsiganou@ekke.gr

Περί 'κρίσης': προσλήψεις, διακυβεύματα και νοηματοδοτήσεις σε τρεις γενιές γυναικών

Στο δημόσιο λόγο η κρίση συνήθως νοείται ως δημοσιονομική κρίση η οποία και παραπέμπει σε απότομη όξυνση του οικονομικού προβλήματος της χώρας. Όμως, ο βιωματικός λόγος των κοινωνικών υποκειμένων εμπεριέχει και άλλες έννοιες της κρίσης

όπως την έννοια της επιλογής και της απόφασης που με τη σειρά τους παραπέμπουν σε σχηματισμό γνώμης, σε καταδίκη προσώπων ή συμπεριφορών, σε άσκηση κριτικής για την κατάσταση των πραγμάτων. Ο λόγος αυτός υπονοεί ή υποκρύπτει επίσης θέματα υπό 'κρίση'.

Επιχειρώντας να γεφυρώσουμε το χάσμα μεταξύ δημόσιου και βιωματικού λόγου στη σύγχρονη ελληνική κοινωνία διενεργήσαμε προκαταρκτική έρευνα σε τρεις γενιές γυναικών μεσαίων κοινωνικών στρωμάτων. Στόχος μας ήταν να ανιχνεύσουμε τις πολλαπλές προσλήψεις και νοηματοδοτήσεις της 'κρίσης', κατ'αρχήν ανά γενεά και στη συνέχεια συγκριτικά. Επιδιώξαμε επίσης να εντοπίσουμε διακυβεύματα που υποκρύπτονται στις διαφορετικές νοηματοδοτήσεις κατά τη χρήση του όρου κρίση. Βασική μας υπόθεσή είναι ότι οι διαφορετικές εννοιολογήσεις της 'κρίσης' από τα υποκείμενα της έρευνας απορρέουν από συντελούμενους εν μέσω κρίσης κοινωνικούς μετασχηματισμούς, αλλά και από διαφορετικούς όρων κοινωνικοποίησης κάθε γενιάς.

Με αφορμή την προκαταρκτική αυτή έρευνα επιθυμούμε να αναδείξουμε άλλες όψεις - πέραν της δημοσιονομικής - με τις οποίες εμφανίζεται η έννοια της κρίσης στο λόγο των υποκειμένων και να συμβάλουμε στην κατανόηση της πολυπλοκότητας με την οποία έρχεται αντιμέτωπη κάθε απόπειρα ερευνητικής προσέγγισης της κρίσης.

Αύρα ΒΑΖΑΙΟΥ, Ψυχολόγος, Επιστημονική συνεργάτης, Πάντειο Παν/μιο, auravazeou@gmail.com

Δημόσιος Χώρος και Έμφυλες Σχέσεις

Στο πλαίσιο της σύγχρονης ελληνικής πραγματικότητας, σε περίοδο οικονομικής αλλά και πολιτισμικής κρίσης, ο στοχασμός επικεντρώνεται στην παράμετρο του κοινωνικού φύλου με έμφαση στη διαμόρφωση της σύγχρονης ψυχοκοινωνικής ταυτότητας καθώς και των σχετικών πολιτικών που εφαρμόζονται στο κοινωνικό πεδίο. Επαναπροσδιορίζεται έτσι η πρακτική, η αντίληψη και η θεώρηση για το δημόσιο χώρο, συντελώντας στη διαφοροποίηση μέσω της δράσης των έμφυλων σχέσεων εξουσίας και στον επανακαθορισμό του σχεδιασμού και της εφαρμογής των δημόσιων πολιτικών, ενσωματώνοντας τη μεταβλητή φύλο στη χάραξη κάθε πολιτικής και εφαρμοσμένης ψυχοκοινωνικής παρέμβασης.

Κρίση και Μεσαία Στρώματα: Πραγματικότητες και Αναπαραστάσεις

Νίκος ΚΑΜΠΕΡΗΣ, Ερευνητής Β' Βαθμίδος ΚΕΕΚ, Ακαδημία Αθηνών, kaberis@academyofathens.gr

Εισαγωγή στις όψεις της κρίσης και της κοινωνικής οδύνης των μεσαίων στρωμάτων

Η λεγόμενη «κρίση», οι «συνέπειες» και τα «θύματα», συνήθως αποτυπώνονται μέσα από οικονομικά μεγέθη και στατιστικά στοιχεία, δηλαδή προϋποθέτουν και συνεπάγονται μια ορισμένη «οικονομική ορθολογικότητα» που άλλοτε δεν υπάρχει (καλοί και κακοί επιχειρηματίες), άλλοτε δεν τηρείται (νομιμόφρονες και παράνομοι πολίτες) και άλλοτε δεν γίνεται κατανοητή (καταρτισμένοι και αυτοσχέδιοι παραγωγοί). Κατά συνέπεια, τα μεσαία στρώματα, που περιλαμβάνουν το βασικό όγκο των «υπαλλήλων» και των «μικρο-επιχειρηματιών», θεωρούνται τα κύρια θύματα της κρίσης. Στην πραγματικότητα, η κρίση πάει πέρα από τα οικονομικά μεγέθη και τα στατιστικά στοιχεία και αφορά υποσχέσεις και

διαψεύσεις, βεβαιότητες και αυταπάτες, που για δεκαετίες νομιμοποιούσαν λογικά, ηθικά και ψυχικά τα άτομα, κυρίως των κατώτερων και μεσαίων τάξεων, να θεωρούν εφικτή μια συνεχή απο-προλεταριοποίηση και κοινωνική διαφοροποίηση. Στη σύγχρονη περίοδο, οι απρόσμενες και διαδοχικές «διαψεύσεις των υποσχέσεων», περισσότερο από τους αριθμούς, πλήττουν όχι μόνο το εισόδημα αλλά και τις βαθύτερες στρατηγικές της κοινωνικής και βιολογικής αναπαραγωγής, δηλαδή μετασηματίζουν όχι μόνο την κοινωνική δομή αλλά και το αίσθημα της «κανονικότητας» και της «παθολογίας» των ατόμων.

Χαράλαμπος ΤΣΕΚΕΡΗΣ, Επισ. συνεργάτης ΚΕΕΚ, Ακαδημία Αθηνών & Εντετ. διδασκαλίας Τμήμα ΕΜΜΕ, ΕΚΠΑ, tsekeris@gmail.com

Μετασηματισμοί του ελληνικού πολιτικού δικτύου και οι επιπτώσεις στην κοινωνική δυναμική: Προς μια Δυναμική Πολιτική Κοινωνιολογία

Η εργασία αναφέρεται στη σπουδαιότητα των πολύπλοκων κοινωνικών δικτύων ως θεωρητικού και μεθοδολογικού εργαλείου μελέτης του φαινομένου της «κρίσης» στη σύγχρονη ελληνική πραγματικότητα, σκιαγραφώντας το πλαίσιο μιας Δυναμικής Πολιτικής Κοινωνιολογίας. Αναφέρεται επίσης στη χρήση του εργαλείου αυτού για την πρωτότυπη και ουσιαστική αναζήτηση των όρων ενίσχυσης της κοινωνικής δυναμικής (των μεσαίων στρωμάτων) και ενθάρρυνσης της καινοτομίας και του ποιοτικού κοινωνικοπολιτικού μετασηματισμού ενάντια στην κομματοκρατία/πελατοκρατία. Στο παρόν συμφραζόμενο, η «μη γραμμική» προσέγγιση των πολύπλοκων κοινωνικών δικτύων στρέφει την προσοχή μας, μέσα από τη χρήση συγκεκριμένων εμπειρικών παραδειγμάτων και πειραμάτων, στη συστηματική διερεύνηση των πολλαπλών αλληλεπιδράσεων μεταξύ κοινωνίας και κομματικού συστήματος. Από μια ολιστική, «άνωθεν» (top-down) οπτική, ένα πιο πολύπλοκο, ετερόκλητο και ανοιχτό κοινωνικό περιβάλλον (λιγότερο εγωκεντρικό, συγκεντρωτικό/κομματοκρατικό και αυταρχικό, περισσότερο δίκαιο, ποικιλόμορφο και αλτρουιστικό) πιθανοκρατικά προλείπει και διευκολύνει την ενδυνάμωση της κοινωνικής συνεργασίας και του κοινωνικού κεφαλαίου, την ανάπτυξη δικτύων εμπιστοσύνης/αλληλεγγύης και της κοινωνίας των πολιτών. Από μια αναδυόμενη, «κάτωθεν» (bottom-up) οπτική, η σύγχρονη επιστημονική σκέψη (με έμφαση στις δραστοστραφείς κοινωνικές προσομοιώσεις) εστιάζει αναλυτικά στις επικοινωνιακές διαδράσεις και αλληλεπιδράσεις εντός των «πυκνών» τοπικών κοινωνικών δικτύων ως μηχανισμών δημιουργίας και ενίσχυσης των στοιχείων εκείνων που μειώνουν την κομματοκρατία και συγκροτούν το κοινωνικό κεφάλαιο: εμπιστοσύνη, αλληλεγγύη, συναντίληψη, συνυπευθυνότητα, ανοιχτότητα, κουλτούρα συνεργασίας και αμοιβαιότητας. Καταδεικνύεται έτσι εναργώς ότι το κοινωνικό κεφάλαιο, όπως ακριβώς συμβαίνει και με το ζωογόνο φυσικό περιβάλλον, μπορούμε να το αξιοποιήσουμε, να το εκμεταλλευτούμε, ή να το βλάψουμε, να το καταστρέψουμε (ως αποτέλεσμα συμπεριφορών πολιτικής προσοδοθηρίας).

Βέρα ΤΙΚΑ, Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας, Πάντειο Παν/μιο

Μεσαίες κοινωνικές τάξεις στη μετα-δημοκρατία – Το χρονικό ανόδο της εξτρεμιστικής δεξιάς: Η περίπτωση της Χρυσής Αυγής

Η διασύνδεση της ευρωστίας της Δημοκρατίας και της στήριξης που παρέχεται προς αυτήν από ευρείες κοινωνικές τάξεις αποτελεί μια αναγνωρισμένη κοινωνική και πολιτική

πραγματικότητα στη Δυτική Ευρώπη ήδη από την εποχή της Χρυσής Τριακονταετίας που διαμορφώνεται μετά το πέρας του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου. Η εν λόγω διαπίστωση δεν ισχύει μόνο για την Δυτική Ευρώπη αλλά και για τις χώρες, συμπεριλαμβανομένης της Ελλάδας, που γνώρισαν τον εκδημοκρατισμό τους με την πτώση των αυταρχικών καθεστώτων τη δεκαετία του '70. Πιο γενικά, οι μεσαίες τάξεις αποτελούν την κοινή αναφορά στην επίκληση είτε για την εγκαθίδρυση είτε για την εδραίωση της Δημοκρατίας. Όταν οι μεσαίες κοινωνικές τάξεις παύουν να αποτελούν τον ακρογωνιαίο λίθο θεμελίωσης της Δημοκρατίας, τότε μια άλλη τάξη πραγμάτων διαμορφώνεται. Στην εν λόγω τάξη πραγμάτων αναφέρονται πλείστες θεωρίες της Δημοκρατίας, με πιο διακεκριμένη τη θεωρία της Μεταδημοκρατίας ή των μετασχηματισμών του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής ως αποτελέσματος της Παγκοσμιοποίησης. Όταν η θεωρία της Μεταδημοκρατίας τοποθετείται στο χωροχρόνο της ελληνικής πραγματικότητας της οικονομικής κρίσης και των παρεπόμενων συνεπειών της, τότε διαφαίνεται ο συσχετισμός μεταξύ της πτώσης ή κατακρήμνισης των μεσαίων κοινωνικών τάξεων και της ανόδου της Άκρας Δεξιάς, ή του νεοναζιστικού μορφώματος της Χρυσής Αυγής ως αποτελέσματος του πολιτικού ρήγματος ή της διαιρετικής τομής που σχηματίζεται εντός των πολιτικών προτιμήσεων των μεσαίων κοινωνικών τάξεων. Η πτώση των μεσαίων κοινωνικών τάξεων, που συντελείται με όρους οικονομικούς και συμβολικούς, μπορεί να επιφέρει την απόσυρση της εμπιστοσύνης τους προς το καθιερωμένο πολιτικό σύστημα και να κατευθύνει τη δυσaréσκεια προς λαϊκιστικές δυνάμεις, ή δυνάμεις διαμαρτυρίας οποιαδήποτε μορφής.

Νικολέτα Τσιλικά & Ελπίδα Ευσταθίου, Τμήμα Κοινωνικής Ανθρωπολογίας, Πάντειο Παν/μιο
Αναπαραστάσεις της κρίσης των μεσαίων στρωμάτων στα πρωτοσέλιδα των εφημερίδων κατά την περίοδο του δημοψηφίσματος του Ιουλίου 2015

Οι πρόσφατες εκλογικές αναμετρήσεις και ειδικότερα το δημοψήφισμα της 5ης Ιουλίου 2015, θέτοντας επιτακτικά, οριακά και σχεδόν μονοδιάστατα τα ζητήματα της οικονομίας (παραμονή στην ευρωζώνη, διατήρηση του ευρώ, τήρηση των μνημονιακών υποχρεώσεων, κ.λπ.), έθετε με την ίδια οξύτητα και τα ζητήματα που συνδέονται με τη βιωσιμότητα και την ανάπτυξη της πλειονότητας των κοινωνικο-επαγγελματικών κατηγοριών του δημοσίου και του ιδιωτικού τομέα. Έτσι, απολύσεις και προσλήψεις, δάνεια και χρέη, μισθοί και συντάξεις, υπάλληλοι και μικρο-επιχειρηματίες, άνεργοι και εργαζόμενοι, κόμματα και βουλευτές, εμπειρογνώμονες και επιτροπές, αποτέλεσαν τα βασικά θέματα των πρωτοσέλιδων των «προοδευτικών» και «συντηρητικών» εφημερίδων της περιόδου. Ωστόσο, οι διαφοροποιήσεις, πριν και μετά το δημοψήφισμα αλλά και μεταξύ των εφημερίδων, δείχνουν ότι οι κυρίαρχες αναπαραστάσεις της λεγόμενης «κρίσης» και των σχετικών με αυτή «ενεργειών» και «προτάσεων» εκτείνονται πέρα από τη συγκυρία και αρθρώνονται σε ευρύτερα κοινωνικά και συμβολικά συστήματα του πολιτικού λόγου. Κατατείνουν δηλαδή, με διαφορετικό τρόπο, σε μια λιγότερο ή περισσότερο ορατή χειραγώγηση του πολίτη και της πολιτικής.

Ελπίδα Γεωργα, Χαράλαμπος Τσεκερης, tsekeris@gmail.com & **Μαρία Πιγκουλη**, Aegean Research Centre, Aegean College

Νέοι και Κρίση: Η οικονομική κρίση στις αντιλήψεις των νέων από τα μεσαία στρώματα

Στη σύγχρονη Ελλάδα, όπου οι νέοι βιώνουν έντονα τις πολλαπλές επιπτώσεις της

παρατεταμένης οικονομικής κρίσης, είναι σημαντικό να κατανοήσουμε τις ανάγκες και τις στάσεις της νέας γενιάς, προκειμένου να αντιμετωπιστούν οι αναδυόμενες μορφές της κοινωνικής οδύνης, να δημιουργηθούν στρατηγικές ενεργητικής ένταξης και να ενισχυθεί η πολιτική συμμετοχή των νέων πολιτών. Η παρούσα κοινωνιολογική και κοινωνική ψυχολογική πιλοτική μελέτη έχει ως στόχο να διερευνήσει το πώς οι νέοι φοιτητές (προερχόμενοι κυρίως από τα μεσαία στρώματα) αντιλαμβάνονται την τρέχουσα κοινωνικοοικονομική κρίση, καθώς και το πώς ανταποκρίνονται σε αυτή. Επιχειρεί επίσης να αποδείξει την πολύπλοκη σχέση μεταξύ της ατομικής/συλλογικής οδύνης και την αποτυχία των κυρίαρχων κοινωνικών δομών και θεσμών. Το δείγμα αποτελείται από 253 φοιτητές, 183 γυναίκες και 70 άνδρες, ηλικίας 18-30 ετών (σχεδόν οι μισοί από αυτούς άνεργοι). Η διάρκεια της μελέτης ήταν 43 ημέρες (Δεκέμβρης 2014 - Γενάρης 2015). Το εργαλείο για τη συλλογή των δεδομένων ήταν ένα online ερωτηματολόγιο αποτελούμενο από 19 κατηγορίες και 131 ερωτήσεις, ενώ η διανομή έγινε διαδικτυακά, μέσω των social media, και η συμμετοχή ήταν εθελοντική και ανώνυμη. Σύμφωνα με τα ευρήματα της έρευνας, οι περισσότεροι από τους φοιτητές αισθάνονται απογοητευμένοι και αβέβαιοι ως προς το να σχεδιάσουν το μέλλον τους. Ανεξάρτητα από το καθεστώς απασχόλησης, η πλειοψηφία δεν διαθέτει τους πόρους για να επιβιώσει στην κρίση και είναι οικονομικά εξαρτημένοι από τις οικογένειές τους. Σε μεγάλο βαθμό, το πατριωτικό φρόνημα φαίνεται να αποτρέπει τον έναν στους δύο φοιτητές από την μετανάστευση, ενώ σχεδόν όλοι οι συμμετέχοντες πιστεύουν ότι οι Έλληνες μπορούν να αλλάξουν τη δυσμενή κατάσταση μέσω της συλλογικής δράσης και αλληλεγγύης.

ΑΤΟΜΙΚΕΣ/ΟΜΑΔΙΚΕΣ ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΙΣ

Αθηνά ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ, Αναπληρ. Καθηγήτρια, Πάντειο Παν/μιο, athenaathanasiou2@gmail.com
Θεοδοσία ΜΑΡΙΝΟΥΔΗ, Μεταδιδακ. ερευνήτρια, Πάντειο Παν/μιο, soula_marin@hotmail.com

Πολιτισμικές πρακτικές ανθεκτικότητας στην κρίση

Οι συνέπειες της οικονομικής κρίσης έχουν εκθέσει άτομα και κοινωνικές ομάδες σε συνθήκες ευαλωτότητας, παγιώνοντας κοινωνικές ανισότητες και σχέσεις εξουσίας ή απελευθερώνοντας δυναμικές αλληλεγγύης και συλλογικής διαχείρισης των αναγκών. Μέσα σε πιεστικές οικονομικές και ψυχολογικές συνθήκες, οι άνθρωποι επινοούν, ενεργοποιούν στρατηγικές επιβίωσης, συγκεντρώνουν και εξαργυρώνουν το πολιτισμικό τους κεφάλαιο, αξιοποιούν γνώσεις, εμπειρίες, νόρμες, αξίες. Συμμετέχουν σε κοινότητες, τελετουργικά, κοινωνικές δραστηριότητες, διαμορφώνουν δίκτυα και διασυνδέσεις που συντελούν στην οικονομική και κοινωνική τους επιβίωση. Διεκδικούν κοινωνική αναγνώριση και προσωπική αυτοέκφραση. Εκμεταλλεύονται θεσμικές υποδομές και παλινδρομούν σε παραδοσιακές πρακτικές που εγγυώνται την ανθεκτικότητά τους. Μέσα από την ανάλυση βιογραφικών συνεντεύξεων φωτίζονται οι πολιτισμικές διαστάσεις ανθεκτικότητας στην κρίση. Διερευνούμε τα πολιτισμικά πρότυπα, τις πρακτικές, τις γνώσεις και τις συνήθειες που συνδέονται με τις κοινωνικοοικονομικές πρακτικές και οι οποίες συμβάλουν στην ανθεκτικότητα ή αποτυγχάνουν να αναχαιτίσουν την οικονομική και ψυχική κατάρρευση.

Αντώνιος ΑΛΕΒΙΖΟΣ, Υ/Δ, Πάντειο Πανεπιστήμιο, ant.alevizos@panteion.gr

Βαρβάρα ΒΕΛΗ, Υ/Δ, Πάντειο Παν/μιο, veli.barb@gmail.com

Μαγδαληνή ΕΛΕΥΘΕΡΟΓΛΟΥ, Υ/Δ, Πάντειο Παν/μιο, l.elef@yahoo.gr

Εκπαίδευση και Οικονομική Κρίση: Η περίπτωση των Ανώτατων Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων του Νομού Αττικής

Η εκπαίδευση αποτελεί έναν από τους βασικούς κοινωνικούς θεσμούς ο οποίος συμβάλλει καθοριστικά στην αναπαραγωγή και εξέλιξη των κοινωνιών. Σε αυτό το πλαίσιο, η εκπαίδευση είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με τους υπόλοιπους κοινωνικούς θεσμούς και τις κοινωνικές σχέσεις επί των οποίων δομούνται. Η οικονομία αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα θεσμού με τον οποίο η εκπαίδευση αναπτύσσει σχέσεις ώσμωσης.

Σε αυτή τη βάση, η παρούσα ανακοίνωση αποτελεί μια προσπάθεια διεπιστημονικής (κοινωνιολογικής και οικονομικής) διερεύνησης της κατάστασης που επικρατεί στην Ελλάδα της οικονομικής κρίσης σχετικά με τα Ανώτατα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα. Συγκεκριμένα, επιχειρούμε να εξετάσουμε τους τρόπους με τους οποίους τα Ανώτατα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα της Αττικής ανταποκρίνονται στις ανάγκες τους (στο βαθμό που το ανταποκρίνονται) δεδομένων των δραστικών περικοπών που έχουν υποστεί οι προϋπολογισμοί τους στοχεύοντας στην κατανόηση των πρακτικών δια των οποίων προσαρμόζονται στο σημερινό περιβάλλον.

Η μεθοδολογία υλοποίησης της προτεινόμενης ανακοίνωσης συνίσταται: α) σε βιβλιογραφική έρευνα σχετικά με τη σχέση οικονομίας και εκπαίδευσης σε συνθήκες οικονομικής κρίσης και β) σε ποσοτική έρευνα, στα αρμόδια για τα οικονομικά θέματα στελέχη των ΑΕΙ του Νομού Αττικής.

Αναστασία ΑΛΕΥΡΙΑΔΟΥ, Αναπληρ. Καθηγήτρια Ειδικής Αγωγής, Παν/μιο Δυτικής Μακεδονίας, alevriadou@uowm.gr

Αικατερίνη ΦΟΥΝΤΟΥΛΑΚΗ, Ειδική Παιδαγωγός, Ευρωπαϊκό Πανεπιστήμιο Κύπρου

Αντιλήψεις και στάσεις μητέρων παιδιών με νοητική αναπηρία για το ρόλο των κοινωνικο-γνωστικών δεξιοτήτων στην κοινωνική ένταξη των παιδιών τους

Στην παρούσα εργασία διερευνώνται οι αντιλήψεις των μητέρων παιδιών με νοητική αναπηρία σχετικά με τη σημασία των κοινωνικο-γνωστικών δεξιοτήτων αλλά και με το κατά πόσο πιστεύουν ότι τα παιδιά τους θα μπορέσουν να ενσωματωθούν επιτυχώς στο κοινωνικό περιβάλλον. Ειδικότερα, μελετώνται οι εξής κοινωνικο-γνωστικές δεξιότητες: η αναγνώριση των συναισθημάτων των άλλων, η αλληλεπίδραση με τους συνομηλικούς και η ικανότητα δημιουργίας και διατήρησης φιλικών σχέσεων. Αυτές οι τρεις δεξιότητες παρουσιάζονται εκτενώς υπό το πρίσμα των παιδιών με νοητική αναπηρία, μέσα από τη στάση των μητέρων τους. Η ερευνητική προσέγγιση που ακολουθείται, είναι η ποιοτική μέθοδος συλλογής των δεδομένων. Συγκεκριμένα, πραγματοποιήθηκαν ημιδομημένες συνεντεύξεις με καθεμία από τις μητέρες του δείγματος (οκτώ μητέρες παιδιών ηλικίας 7-12 ετών, με μέτρια νοητική αναπηρία, που φοιτούν σε δύο ειδικά δημοτικά του νομού Ηρακλείου Κρήτης). Η επεξεργασία του υλικού πραγματοποιήθηκε με τη μέθοδο ποιοτικής ανάλυσης περιεχομένου των Miles και Huberman (1994). Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι, σύμφωνα με τις μητέρες του δείγματος, τα παιδιά με νοητική αναπηρία αντιμετωπίζουν προβλήματα σε τομείς, όπως η ενσυναίσθηση και οι κοινωνικές σχέσεις με τα άλλα παιδιά. Τα περισσότερα περιθωριοποιούνται από τους τυπικά αναπτυσσόμενους συνομηλικούς τους. Το ρόλο των φίλων φαίνεται να τον έχουν αναλάβει συγγενικά πρόσωπα αλλά και ενήλικες του ευρύτερου περιβάλλοντός τους. Δεν είναι τυχαίο ότι οι περισσότερες μητέρες του δείγματος, εξέφρασαν την απογοήτευση και τη στεναχώρια τους, επειδή η όποια κοινωνική δράση γίνεται στο σχολείο, μένει στο σχολείο. Ήταν ιδιαίτερα δυσαρεστημένες επειδή οι περισσότερες οικογένειες είναι «κλειστές» και δεν επιδιώκουν μια συνέχιση των σχέσεων των παιδιών τους με τους συμμαθητές του και εκτός σχολείου, και πως οι κοινωνικές σχέσεις επιδεινώθηκαν ακόμα περισσότερο στα χρόνια της κρίσης. Εν κατακλείδι, η οποιαδήποτε μορφή παρέμβασης, που αφορά στη βελτίωση της κοινωνικότητας των ατόμων με νοητική αναπηρία και των οικογενειών τους, απαιτείται να είναι στοχευμένη και διαχρονική, ούτως ώστε να είναι αποτελεσματική.

Νικήτας ΑΛΙΠΡΑΝΤΗΣ, Καθηγητής, Αντεπιστέλλων Μέλος της Ακαδημίας Αθηνών, daliprantis2002@yahoo.gr

Η σταδιακή υπερχρέωση των Κρατών ως επιδίωξη του διεθνούς καπιταλισμού και οι ελληνικές της συνέπειες

Το αυξανόμενο δημόσιο χρέος των Κρατών γενικά δεν είναι τυχαίο γεγονός ούτε αποτέλεσμα κακής εθνικής πολιτικής (εξαιρέσει μερικών ειδικών περιπτώσεων).

Είναι φαινόμενο που συνδέεται με την πράξη του διεθνούς καπιταλισμού, είτε των αγορών, είτε επίσημων οργανισμών (Παγκόσμιας Τράπεζας, ΔΝΤ, από 20ετίας και της ΕΕ).

Όλες οι χώρες επιδιώκουν να αναπτυχθούν και αναζητούν δανειοδοτήσεις, οι οποίες δίδονται με ευκολία αλλά και με σκοπιμότητες που οδηγούν συστηματικά τα Κράτη στην εκ νέου χρέωση. Οι επακολουθούσες πιεστικές συνέπειες συνεπάγονται μοιραία δημοσιονομικές λιτότητες που θίγουν κατ' αρχάς και κατ' εξοχήν τους δημοσίους υπαλλήλους και τις δημόσιες υπηρεσίες αλλ' οι επιπτώσεις τους επεκτείνονται, σύμφωνα

με την σύγχρονη καπιταλιστική ιδεολογία και πρακτική και στον ιδιωτικό τομέα με επονεϊδιστά αποτελέσματα στους μισθούς και στην όλη συλλογική διαπραγματεύσή τους, στις συντάξεις, στο σύστημα υγείας κ.λπ.

Η Ελλάδα ως γνωστόν, έχει πληγεί και συνεχίζεται να πλήττεται ιδιαίτερα από τα μέτρα λιτότητας που, σύμφωνα με διεθνείς εξέχοντες οικονομολόγους, θέτουν σε κίνδυνο την οικονομία, πράγμα που ήδη έχει καταστεί δραματική ελληνική πραγματικότητα. Και ενώ η απασχόληση «της μιας χρήσης» επεκτείνεται αλματωδώς, οι συντάξεις, πέραν του κατωτάτου μη βιώσιμου ορίου, προσδιορίζονται σε αποκλειστική συνάρτηση με εισφορές που συχνότατα διακόπτονται ή/και είναι μηδαμινού επιπέδου. Η μεγαλύτερη ανισότητα είναι η ισότητα μεταξύ των ανίσων, αλήθεια που στην σημερινή Ελλάδα έχει πάρει ανησυχητικές διαστάσεις και εφαρμόζεται και σε εξωφρενικές περιπτώσεις.

Το μη αποπληρωνόμενο χρέος συνυπάρχει με μη ανεκτή ανέχεια των περισσοτέρων.

Αχιλλέας ΑΛΤΙΝΤΑΣΙΩΤΗΣ, Δάσκαλος-ερευνητής, achilleasalt@yahoo.gr,

Χρήστος ΤΟΥΡΤΟΥΡΑΣ, Επίκ. Καθηγητής, ΠΤΔΕ, ΑΠΘ, htourt@ptde.auth.gr

Αργύρης ΚΥΡΙΔΗΣ, Καθηγητής, ΤΕΠΑΕ, ΑΠΘ, akiridis@nured.auth.gr

Κωστής ΤΣΙΟΥΜΗΣ, Καθηγητής, ΤΕΠΑΕ, ΑΠΘ, ktsiومي@nured.auth.gr

Σχολικές διαδρομές των μουσουλμανοπαίδων. Η περίπτωση ενός Δημοτικού σχολείου της Θεσσαλονίκης

Η περίπτωση των μουσουλμανοπαίδων είναι μια χαρακτηριστική περίπτωση αποτύπωσης των εκπαιδευτικών ανισοτήτων που κυριαρχούν στην ελληνική κοινωνία και στην ελληνική εκπαίδευση, ειδικότερα δε στην εκπαίδευση των μειονοτικών ή καλύτερα των ευπαθών —σύμφωνα με τις κυρίαρχες κοινωνικές διαιρέσεις— κοινωνικών ομάδων. Και από την άποψη αυτή, ειδικά κατά τα τελευταία χρόνια που η «από-χρηματοδότηση της εκπαίδευσης» και η ιδεολογική και πρακτική επέλαση του νεοφιλελευθερισμού έχει κυριαρχήσει, όχι μόνο στην εκπαίδευση αλλά και σε κάθε έκφανση του κοινωνικού ιστού, οι ευπαθείς κοινωνικές ομάδες και οι πολιτισμικές μειονότητες έχουν περιθωριοποιηθεί ακόμα περισσότερο, χάνοντας ακόμα και τα ελάχιστα ψήγματα κοινωνικής φροντίδας. Οι μουσουλμανόπαιδες είναι η κλασική περίπτωση της πολιτισμικής μειονότητας ή, αλλιώς, της ευπαθούς κοινωνικής ομάδας που δεν κατάφερε μέχρι τις μέρες μας να διαφύγει από τον εναγκαλισμό της ανισότητας. Προσπαθούμε, λοιπόν, να αποτυπώσουμε και να προσδιορίσουμε όλα εκείνα τα σημεία και τις πρακτικές που χαρακτηρίζουν τη «σχολική αποτυχία» των παιδιών αυτών μέσα από τις σχολικές τους διαδρομές. Στη βάση λοιπόν των παραπάνω, μελετήσαμε τις σχολικές διαδρομές όλων των μουσουλμάνων μαθητών (102 συνολικά) που φοίτησαν σε δημοτικό σχολείο του αστικού ιστού της Θεσσαλονίκης από το 1980 μέχρι σήμερα. Συλλέχτηκαν στοιχεία σχετικά με τις σχολικές τους επιδόσεις σε δύο γνωστικά πεδία και το βαθμό προαγωγής τους σε κάθε τάξη, την κανονικότητα φοίτησης (στασιμότητα και διαρροή) και την τάξη αρχικής κατάταξής τους, τη συχνότητα αλλαγής σχολικής μονάδας, καθώς και το φύλο των παιδιών και τα επαγγέλματα των γονέων τους. Η ανάλυση των δεδομένων και οι συσχετίσεις μεταξύ των μεταβλητών ανέδειξαν τη δυναμική της εκπαιδευτικής ανισότητας την οποία υφίσταται η συγκεκριμένη κοινωνική ομάδα και οι συνεντεύξεις με γονείς των παιδιών επιβεβαίωσαν ότι η ανισότητα δεν αφορά μόνο στην πολιτισμική ταυτότητα ενός πληθυσμού, αλλά και στην ταξική του θέση.

Δημήτρης ΑΡΚΑΔΑΣ, Δρ. Κοινωνιολογίας, Πάντειο Παν/μιο, dim_arkadas@yahoo.gr

Κοινωνικές Διαστάσεις της Κρίσης στην Οικονομική Ιδεολογία της Ιεράς Συνόδου της Εκκλησίας της Ελλάδος

Πεδίο της μελέτης αποτελεί η Ιερά Σύνοδος της Εκκλησίας της Ελλάδος. Το συγκεκριμένο σώμα, το οποίο απαρτίζεται από τον Αρχιεπίσκοπο Αθηνών και το σύνολο των Μητροπολιτών, συγκροτεί τον ανώτατο διοικητικό και εκκλησιολογικό θεσμό της Ορθόδοξης Εκκλησίας στην ελληνική κοινωνία. Οι αποφάσεις που λαμβάνει ισχύουν καθολικά και δεσμευτικά για όλους τους ορθοδόξους πιστούς, λαϊκούς, κληρικούς και μοναχούς. Πρόκειται με άλλα λόγια για τον ισχυρότερο θεσμό παραγωγής της κυρίαρχης εκκλησιαστικής ιδεολογίας στην Ελλάδα.

Θα επιχειρήσουμε την ανάδειξη της οικονομικής ιδεολογίας της Ιεράς Συνόδου, δηλαδή την ανάδειξη σχημάτων αντίληψης και σκέψης που διαμόρφωσε εξ αιτίας της κρίσης, καθώς και σχημάτων πράξης που υλοποίησε. Με άλλα λόγια, σκοπός της μελέτης είναι να εντοπίσει ποιες σχέσεις οικονομικής εξουσίας παρήγαγαν την κρίση σύμφωνα με την Ιερά Σύνοδο, ποιες μορφές οικονομικής καταπίεσης αναδύθηκαν στην ελληνική κοινωνία, καθώς και ποιες δράσεις ανέλαβε η Ιερά Σύνοδος προκειμένου να πραγματώσει προοπτικές υπέρβασης της κρίσης.

Άρης ΑΣΠΡΟΥΛΗΣ, Υ/Δ, Τμήμα Κοινωνικής Πολιτικής, Πάντειο Παν/μιο, arisas84@yahoo.gr
Σιωπηρή Σύμβαση Εργασίας και Νέες Μορφές Πατρωνίας

Οι κοινωνικές ανισότητες αποτελούν το θεμελιώδες πρόβλημα στην επιστήμη της Κοινωνιολογίας, καθώς καθορίζουν τη θέση των ανθρώπων στην κοινωνία και άρα δημιουργούν τις αντιλήψεις που διαμορφώνουν οι άνθρωποι για τον εαυτό τους και τους άλλους. Οι αντιλήψεις αυτές συμβάλουν στην ανάπτυξη των κοινωνικών ρόλων, των θεσμών και των αξιών, διαμέσου των οποίων παγιώνονται οι υπάρχουσες δομές κοινωνικής στρωμάτωσης και νομιμοποιούνται οι επόμενες.

Η διεθνής βιβλιογραφία σήμερα προσπαθεί να κατανοήσει τους τρόπους με τους οποίους σχηματίζονται παγκοσμίως οι νέες αγορές εργασίας, ποιες είναι οι εργασιακές συνθήκες που προκύπτουν μέσα από τη λειτουργία τους και πώς τελικά οι συνθήκες αυτές δημιουργούν νέα κοινωνικά στερεότυπα, τα οποία κατασκευάζουν νέες μορφές κοινωνικών ανισοτήτων. Οι σημερινές αναλύσεις προχωρούν ένα βήμα παρακάτω τον παραδοσιακό διάλογο γύρω από το ζήτημα, ορίζοντας ως πρόβλημα την ίδια την απασχόληση, από τη στιγμή που τα νέα επαγγέλματα τα οποία αναδύονται στις νέες αγορές εργασίας και οι συνθήκες εργασίας που τα συνοδεύουν, δημιουργούν ένα νέο εργατικό δυναμικό το οποίο τίθενται αυτομάτως στο κοινωνικό περιθώριο.

Και στην Ελλάδα, τα τελευταία χρόνια, η καθιέρωση των νεοφιλελεύθερων προταγμάτων και η απορρύθμιση του Κράτους Πρόνοιας οδήγησαν στη σταδιακή διαμόρφωση ενός νέου εργατικού δυναμικού στον τομέα των προσωπικών υπηρεσιών, το οποίο φαίνεται να οδηγείται σε νέες μορφές υπηρετικότητας, καθώς ωθείται στη σύναψη σιωπηρών συμβάσεων εργασίας οι οποίες περιέχουν δεσμεύσεις και εξαρτήσεις προ-καπιταλιστικού και φεουδαρχικού τύπου.

Στο φαινόμενο αυτό αποπειράται να ρίξει φως η εν λόγω ομιλία, προσεγγίζοντας τις παραμέτρους εκείνες που συνθέτουν την κουλτούρα της υπηρετικότητας στον τομέα των προσωπικών υπηρεσιών σήμερα.

Παναγιώτα ΒΑΘΗ, Επιστημονικός Συνεργάτης, ΤΕΙ Δυτικής Ελλάδας-Τμήμα Διοίκησης Επιχειρήσεων Μεσολογίου, pvathi8@gmail.com

Δημήτρης Καπογιαννης, Επίκ. Καθηγητής, ΤΕΙ Δυτικής Ελλάδας-Τμήμα Διοίκησης Επιχειρήσεων Μεσολογίου

Η κοινωνική οικονομία ως εναλλακτική πρόταση και συμπληρωματικός τρόπος ρύθμισης για τη διευθέτηση προσφυγικών ροών και κρίσεων

Η προσφυγική κρίση που εξελίσσεται σε συνθήκες παγκοσμιοποίησης θέτει με νέους όρους το πρόβλημα της διευθέτησης προσφυγικών και μεταναστευτικών ροών. Ο συνδυασμός δοκιμασμένων κατά το παρελθόν μεθόδων και θεσμικής καινοτομίας κρίνεται αναγκαίος.

Με την παρούσα εισήγηση επιχειρούμε να διερευνήσουμε τις προτάσεις που απορρέουν από τη θεωρία και την εμπειρία της Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας υπό διπλό πρίσμα. Αφενός αυτό της συγκρότησης εναλλακτικών προτάσεων και αφετέρου αυτό της ενταξιομότητας σε τρόπους ρύθμισης συμπληρωματικούς προς τους υπάρχοντες.

Ο εναλλακτικός χαρακτήρας των προτάσεων που απορρέουν από την Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία καθορίζεται σε σχέση με δοκιμασμένες στο παρελθόν και με γνωστά αποτελέσματα στρατηγικές. Έναντι αυτών η Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία προτείνει την «από τα κάτω» συλλογική δράση οργανώσεων που θα αντλούν τη δυναμική τους από την κοινωνία των πολιτών.

Στο πλαίσιο αυτό, η προσφυγική κρίση είναι συναρτημένη με σοβαρές διαταραχές ισορροπιών, που χρειάζονται θεώρηση υπερεθνική και μηχανισμούς που θα λειτουργούν εξισορροπητικά προς τους δεσπόζοντες μηχανισμούς, οι οποίοι αναπαράγουν την κρίση.

Επιχειρούμε να υποστηρίξουμε εδώ πως ο συμπληρωματικός (και εξισορροπητικός έναντι των υφισταμένων) τρόπος ρύθμισης που απορρέει από τη θεωρία και την πρακτική της Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας προσδιορίζεται αναφορικά με τους δεσπόζοντες τρόπους ρύθμισης («κρατοκεντρικό» και «τραπεζοκεντρικό»).

Η διερεύνηση των δυνατοτήτων αξιοποίησης του θεωρητικού εξοπλισμού και των θεσμικών καινοτομιών που υπόσχεται η Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία θα γίνει με βιβλιογραφική επισκόπηση και ανάλυση περιεχομένου αντιπροσωπευτικών κειμένων εφαρμόζοντας μεθοδολογία εστιασμένη σε αναλύσεις, οι οποίες εφαρμόζονται σε κείμενα εκπαιδευτικής πολιτικής.

Οι άξονες που θα διερευνηθούν για τον έλεγχο των υποθέσεων εργασίας είναι συναρτημένες με την επισκόπηση και αξιοποίηση εμπειριών του παρελθόντος (πχ προσφυγική αποκατάσταση στην Ελλάδα κατά τον Μεσοπόλεμο), με θεωρήσεις υπό το πρίσμα της σύγχρονης προσφυγικής κρίσης και με ανίχνευση και διαμόρφωση προτάσεων πολιτικής με προβολές στον εγγύτερο αλλά και τον πιο απομακρυσμένο ορίζοντα.

Ιφιγένεια ΒΑΜΒΑΚΙΔΟΥ, Καθηγήτρια, Παν/μιο Δυτικής Μακεδονίας, ibambak@uowm.gr

Ανδρομάχη ΣΟΛΑΚΗ, Υ/Δ, Παν/μιο Δυτικής Μακεδονίας, machisolaki@gmail.com

Έμφυλες αναπαραστάσεις του πρώτου παγκοσμίου πολέμου. Οι σουφραζέτες επιστρέφουν {;}

Ερευνητικά-Στην μελέτη αυτή «διαβάζουμε» τον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο και την οικονομική κρίση του 1914 μέσα από το φιλικό βλέμμα της σύγχρονης γυναίκας, που φαίνεται να αναζητά τα αγωνιστικά πρότυπα και τις έμφυλες νοοτροπίες σε παρόμοιες δύσκολες εποχές. Σε δύο σύγχρονες ταινίες για τις ιστορικές σουφραζέτες «Iron Jawed Angels» σε σκηνοθεσία της Katja Von Garnier και σενάριο της Sally Robinson και στο φιλμ «Suffragette», σκηνοθεσία Sarah Garvron και σενάριο Abi Morgan αναζητούμε διαχρονικές κοινωνικές, οικονομικές και έμφυλες αναπαραστάσεις με διάυλο την ιστορική αναπαραστάση της σουφραζέτας. Το κίνημα για την απελευθέρωση των γυναικών και οι

ιδέες που παρήγαγε ενθάρρυναν τις γυναίκες και παρά την λογική της ομοιομορφίας και της μονομέρειας που διέπει τον σύγχρονο «πολιτισμό της αγοράς» (Bourdieu, Πολιτισμός και αγορά, 2003), η αναζήτηση ενός νέου γυναικείου προσώπου – και στον κινηματογράφο – καθορίζεται πλέον σε μεγαλύτερο βαθμό από τις ίδιες τις γυναίκες.

Τα ερωτήματα προς τις φιλικές αφηγήσεις αφορούν στα εξής: Πατριαρχία-πατριαρχικό ασυνείδητο/Ανδρική ματιά (male gaze), Εικόνα (image) της γυναίκας στον κινηματογράφο/Υποκειμενικότητα (subjectivity), Φετιχισμός (fetishism)/Film noir Επιθυμία (desire)/Γυναίκα θεατής (woman spectator)/Γυναικείος λόγος (female discourse).

Θεωρητικά-Μέσα από την επιτελεστική διαδικασία του φύλου κατανοούμε τον τρόπο που κατασκευάζεται το φύλο στο επίπεδο του λόγου και της κουλτούρας, όπου είναι έντονη και υπόρρητη η κοινωνική ανισότητα. Συμφωνούμε με την Diana Coole (Bryson 2004:376), ότι η σημερινή κοινωνία δεν είναι απλώς είτε νεωτερική είτε μετανεωτερική και ότι: «ιδίως οι γυναίκες καταλαμβάνουν ποικίλους κόσμους, τους παραδοσιακούς -ως σύζυγοι και μητέρες-, τους νεωτερικούς -ως εργαζόμενες και πολίτες- και τους μετανεωτερικούς -ως καταναλώτριες και μέτοχοι μιας σύγχρονης κουλτούρας-, και ο καθένας τους έχει τις δικές του μορφές καταπίεσης, τις δικές του εμπειρίες και τη δική του πολιτική».

Δημήτριος ΒΑΝΤΣΗΣ, MPhil, Υ/Δ, Τμήμα Κοινωνιολογίας, Παν/μιο Κρήτης, Επιστημ. Συνεργάτης ΤΕΙ Κρήτης, dvantsis@staff.teicrete.gr

Άτομα με αναπηρία στην Ελλάδα της κρίσης. Η μέγγενη του αποκλεισμού σφίγγει ακόμη περισσότερο

Ο αποκλεισμός των ατόμων με αναπηρία έχει επαρκώς στοιχειοθετηθεί διεθνώς αν και στην Ελλάδα κυρίως από την ΕΣΑμεΑ. Η κοινωνική αυτή ομάδα αναγκάζεται να υποστεί μια σειρά μέτρων που την περιορίζουν την περιθωριοποιούν και την αποκλείουν από ένα μεγάλο αριθμό πεδίων της ανθρώπινης δραστηριότητας όπως η παιδεία, η εργασία, ο τουρισμός, οι ανθρώπινες σχέσεις, η απρόσκοπτη πρόσβαση σε δικαιώματα, αγαθά και υπηρεσίες.

Παρά τις συνταγματικές επιταγές, το νομικό οπλοστάσιο, την καλή πρόθεση και τη νομική διασφάλιση, η κρίση αποτέλεσε άλλο ένα πρόσχημα για να οδηγηθούν στο περιθώριο της κοινωνικής πραγματικότητας έχοντας να αντιμετωπίσουν ένα πλήθος εμποδίων –και νομικών τώρα- που περικόπτουν δικαιώματα, μειώνουν αριθμό και ποιότητα υπηρεσιών, τους επαναφέρουν σε προηγούμενα επίπεδα απο-ανθρωποποίησης. Για την ομάδα αυτή, το μέλλον μάλλον ζοφερό πρέπει να κρίνεται αν αναλογιστεί κανείς τις περικοπές σε μισθούς και συντάξεις (η συντριπτική πλειοψηφία των ανθρώπων αυτών είναι ηλικιωμένοι), τις μειώσεις σε ιατρικές υπηρεσίες και δομές, την αποδόμηση των παρεχόμενων υπηρεσιών από δήμους και κοινότητες (που επηρεάζουν περισσότερο τις μητέρες με επιπτώσεις και στην πιθανότητα εξεύρεσης και διατήρησης θέσεων εργασίας).

Αυτή την εικόνα της χώρας μας στην περίοδο που δικαιώματα αμφισβητούνται, μέτρα επιβάλλονται, οριζόντια περικόπτονται δικαιώματα που κερδήθηκαν από ομάδες όπως τα άτομα με αναπηρία επιδιώκω να παρουσιάσω ενάντια στην αισιόδοξη πρόβλεψη ότι «όλα καλά θα πάνε». Το μέλλον δεν φαίνεται να σχηματοποιείται θετικό και οι προοπτικές δεν δείχνουν θετικές για τα άτομα αυτά που θα κληθούν ενδεχομένως να βιώσουν μια επιστροφή σε παλαιότερες και χειρότερες ιστορικές περιόδους που η «πραγμοποίησή» τους ήταν σχεδόν απόλυτη καθώς ήταν για όλους άορατοι, ανύπαρκτοι, κοινωνικοί παρίες.

Βίκυ ΒΑΣΙΛΑΝΤΩΝΟΠΟΥΛΟΥ, Ειδικός Επιστήμονας στην 'Αρχή Καταπολέμησης της Νομιμοποίησης Εσόδων από Εγκληματικές Δραστηριότητες', Παν/μιο Πελοποννήσου, vickyvassila@hotmail.com

Η εγκληματικότητα του λευκού κολάρου ως ταυτολογία της σύγχρονης οικονομικής κρίσης

Με αφορμή την εν εξελίξει οικονομική κρίση και τα παταγώδη, λόγω των εξαιρετικών διαστάσεων και προεκτάσεων τους, οικονομικά σκάνδαλα που τη συντροφεύουν σε διεθνές και εθνικό επίπεδο, η πολύπαθη εγκληματολογική έννοια της εγκληματικότητας του λευκού κολάρου έρχεται εκ νέου στο προσκήνιο των οικονομικό-πολιτικών εξελίξεων όχι μόνο για να επιβεβαιώσει την επιστημονική της βαρύτητα αλλά για να περιγράψει τις τελευταίες εκδοχές του καπιταλιστικού συστήματος παραγωγής. Έχει περάσει πάνω από μισός αιώνας από τότε που ο αμερικανός εγκληματολόγος Edwin Sutherland, απεγκλωβίζοντας το εγκληματικό φαινόμενο από τα ανθρώπινα χαρακτηριστικά και τη νομοτέλεια των κοινωνικών συνθηκών, εισηγήθηκε τον όρο «έγκλημα του λευκού κολάρου» ως ταυτόσημο «του εγκλήματος που διαπράττεται από άτομα κύρους και υψηλού κοινωνικού status στο πλαίσιο της επαγγελματικής τους δραστηριότητας». Παρά τις πολλαπλές θεωρητικές αναλύσεις που μεσολάβησαν από τότε και τους πάμπολλους εναλλακτικούς όρους που προτάθηκαν, προσδίδοντας συχνά στον σχετικό επιστημονικό διάλογο τα χαρακτηριστικά ενός κινέζικου πάζλ, καθοριστική συνισταμένη των εγκλημάτων του λευκού κολάρου παραμένει η παράμετρος της εξουσίας και η κατάχρηση της.

Σε ένα τέτοιο πλαίσιο, το στοιχείο του λευκού κολάρου δρα περισσότερο και από συμβολικά ως προς την κοινωνική θέση του δράστη, υπαινικτικά ως προς το εξουσιαστικό υπόβαθρο που συνοδεύει τη δράση του. Έτσι, τα εγκλήματα του λευκού κολάρου, όπως θα υπογραμμίσουν οι κριτικοί εγκληματολόγοι, αναλογούν στα «εγκλήματα των ισχυρών». Εν προκειμένω η ισχύς δεν ορίζεται αποκλειστικά σε συνάρτηση με το απόλυτο μέγεθος της οικονομικής ευχέρειας αλλά κυρίως με την πολιτική και κοινωνική δυναμική του μεγέθους αυτού. Η εικόνα πολυτελών δωματίων με κλειστές πόρτες πίσω από τις οποίες είθισται να βρίσκονται «καταρχήν λευκοί άνδρες προερχόμενοι από οικονομικά προνομιούχους κύκλους με παρόμοια πτυχία εκπαίδευσης, "lifestyle" και επαφές» ξεπερνά ενδεχόμενα τις χίλιες λέξεις καθώς καταφέρνει να αιχμαλωτίσει τον σκληρό πυρήνα του φαινομένου. Οι εξουσιαστικές σχέσεις που διαπερνούν την εγκληματικότητα του λευκού κολάρου πέραν των δομικών και εργαλειακών τους αναφορών απαιτούν μυστικότητα, πολυτέλεια, διαπλοκή και συγκάλυψη.

Η πραγματικότητα της σύγχρονης οικονομικής κρίσης ωστόσο άλλαξε και την πραγματικότητα της παραπάνω εικόνας. Η κατάρρευση της παγκόσμιας οικονομίας που καταγράφηκε κυρίως στα χρόνια μεταξύ του 2008 και 2012 έφερε στο φως νέα ευρήματα, το βασικότερο από τα οποία είναι ότι το έγκλημα του λευκού κολάρου δεν έχει ανάγκη πλέον από κλειστές πόρτες και σκοτεινά δωμάτια. Όπως εύστοχα υπογραμμίζει ο S. Tombs, η ποιοτική μετάλλαξη που επήλθε τελευταία στον φαινότυπο των εγκλημάτων του λευκού κολάρου συνίσταται στην εγκατάλειψη της παραδοσιακής απαίτησης για μη θεατότητα και στην αντικατάστασή της με έντονη θεατότητα μέσω της ακατάπαυστης επανάληψης. Μια τέτοια διαπίστωση δεν παραπέμπει απλά σε καταγεγραμμένες τεχνικές που υπόσχονται την «εξαφάνιση» τους ούτε σε πρακτικές δομικής και πολιτισμικής κανονικοποίησης τους. Ομοίως, δεν στοχεύει να στηλιτεύσει μονάχα τη συμβιωτική σχέση που μοιράζονται με το καπιταλιστικό σύστημα παραγωγής τόσο σε επίπεδο δομικών ευκαιριών όσο και εργαλειακών διευθετήσεων αλλά κάνει ένα βήμα παραπέρα, υποδεικνύοντας τη θεσμική συγχώνευση τους.

Αφτηρία μιας τέτοιας διαδικασίας αποτέλεσε η στροφή στον νεοφιλελευθερισμό και τον

χρηματοπιστωτικό καπιταλισμό στις αρχές της δεκαετίας του '80, η οποία σε πολύ μεγάλο βαθμό βασίστηκε στο εγκληματικό φαινόμενο μέσω της αναδιανομής του κοινωνικού του ελέγχου. Η έντονη αυστηροποίηση του ποινικού δικαίου ως προς τα κοινά εγκλήματα και η αντίστοιχη χαλάρωση του ως προς εκείνα του λευκού κολάρου δεν εξυπηρέτησε μονάχα τις επιταγές μιας νέας κοινωνικής ισορροπίας, με το πρόκριμα του ανταποδοτικού οφέλους της ασφάλειας, αλλά κυρίως επιμελήθηκε ενός συλλογικού και άλλο τόσο σαρωτικού διττού επαναπροσδιορισμού, με τελικές απολήξεις την εγκληματικότητα και την απελευθέρωση των επιχειρηματικών δράσεων και αγορών. Η ρύθμιση της αγοράς από το ίδιο της το χέρι με την παράλληλη υποχώρηση του ποινικού δικαίου επέβαλαν την αντίληψη ότι η λειτουργία της είναι αξιωματικά ασυμβίβαστη με το εγκληματικό φαινόμενο. Υπό ένα τέτοιο πρίσμα, η επιστροφή στο ποινικό δίκαιο ως πρόταση αντιμετώπισης της εγκληματικότητας του λευκού κολάρου εκτός από αντιφατική καταλήγει και χιμαιρική. Η ανάγκη για παρέμβαση στις δομές, αν και εκ πρώτης όψews μαξιμαλιστική, εντούτοις υπαγορεύεται από το πραγματικό αδιέξοδο των σύγχρονων δεδομένων. Η επιλογή της κοινωνικής βλάβης ως κριτήριο παρέμβασης επιδιώκει να ανταποκριθεί πρωτίστως στην οντολογική βαρύτητα που συνέχουν οι συγκαρινές υπαρκτές καταστάσεις αλλά ταυτόχρονα και στην εξελικτική δυναμική που ενέχουν τα κινηματικά σχήματα περί κοινωνικής δικαιοσύνης.

Ελεάνα ΒΕΛΕΝΤΖΑ, Ερευνήτρια, ΕΚΚΕ, velentza.el@hotmail.com

Το κοινωνικό προφίλ της Ελλάδας σε καιρό ύφεσης: οι συνθήκες διαβίωσης στην Ελλάδα μέσα από την πολυδιάστατη έννοια της ποιότητας ζωής

Η μελέτη εξετάζει πώς έχουν επηρεαστεί οι συνθήκες διαβίωσης των Ελλήνων κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης. Οι συνθήκες διαβίωσης, ορισμένες στο ευρύτερο πλαίσιο της ποιότητας της ζωής, διαμορφώνουν τη συνολική ευημερία των ατόμων σε μια κοινωνία. Αντικειμενικοί και υποκειμενικοί δείκτες, όπως η φτώχεια, οι εισοδηματικές ανισότητες, ο κοινωνικός αποκλεισμός, η στέρηση υλικών αγαθών και η ικανοποίηση από τη ζωή καλύπτουν συγκεκριμένες διαστάσεις της ποιότητας ζωής. Η κοινωνικο-δημογραφική και οικονομική φυσιγνωμία διαμορφώνουν, ταυτόχρονα, την ποιότητα ζωής των ατόμων, ενώ μεγάλες διαφορές παρουσιάζονται μεταξύ της Ελλάδας και των υπόλοιπων κρατών της Ε.Ε. Η ανάλυση βασίζεται στην αξιοποίηση των δεδομένων της Ευρωπαϊκής Έρευνας Εισοδήματος και Συνθηκών Διαβίωσης των Νοικοκυριών έτους 2013 με περίοδο αναφοράς εισοδήματος το έτος 2012. Το σύνολο του πληθυσμού έρχεται αντιμέτωπο με την αύξηση της φτώχειας και των εισοδηματικών ανισοτήτων, τη στέρηση βασικών αγαθών, άνδρες και γυναίκες αντιμετωπίζουν τον ίδιο κίνδυνο φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού, ενώ κοντά στη φτώχεια και τον κοινωνικό αποκλεισμό βρίσκονται και τα άτομα με χαμηλό εκπαιδευτικό επίπεδο. Σε γενικότερο επίπεδο, οι Έλληνες δεν εμφανίζονται ιδιαίτερα ικανοποιημένοι από τη ζωή τους, θέμα υψίστης σημασίας το οποίο εγείρει ερωτήματα για την τρέχουσα οικονομική και κοινωνική πολιτική που ασκείται τόσο σε εθνικό όσο και σε ευρωπαϊκό επίπεδο.

Βίκυ ΒΛΑΧΟΥ, Επίκ. Καθηγήτρια, Τμήμα Κοινωνιολογίας, Πάντειο Παν/μιο, vvlachou2009@yahoo.gr

Οι κοινωνικές αναπαραστάσεις αναφορικά με τη χρήση του διαδικτύου και τους κινδύνους του στην Ελλάδα της κρίσης

Κύριο αντικείμενο της παρούσας μελέτης αποτελεί ο τρόπος με τον οποίο οι νέοι αντιλαμβάνονται τη χρήση του διαδικτύου και τους κινδύνους που απορρέουν από αυτή στην Ελλάδα της κρίσης. Αναμφίβολα, το διαδίκτυο αποτελεί πολύτιμο εργαλείο στις σύγχρονες κοινωνίες, ωστόσο η χρήση του συχνά εγκυμονεί κινδύνους σε ατομικό και συλλογικό επίπεδο. Η λήψη μέτρων αυτοπροστασίας συνιστά ζήτημα άμεσης προτεραιότητας καθώς η θυματοποίηση μέσω του διαδικτύου αποτελεί μία σύγχρονη κοινωνική πραγματικότητα. Θα παρουσιαστούν τα αποτελέσματα σχετικής έρευνας που διεξήγαγα σε δείγμα φοιτητών, προκειμένου να σκιαγραφηθεί ο τρόπος με τον οποίο γίνεται αντιληπτή η χρήση του διαδικτύου και οι κίνδυνοι από τη χρήση του.

Σπύρος ΓΑΓΓΑΣ, Επίκ. Καθηγητής, Τμήμα Κοινωνιολογίας, Deree-The American College of Greece, sgangas@acg.edu

Η σύγκλιση των αξιών; Προς μια απόπειρα εντοπισμού της σημασίας του Max Scheler για τη κοινωνιολογία του Talcott Parsons

Η επιρροή του Max Scheler στην κοινωνιολογική θεωρία υπήρξε περιορισμένη, πλην της συνεισφοράς του στη κοινωνιολογία της γνώσης και της κοινωνιολογίας των συναισθημάτων. Σε αυτή τη παρουσίαση επιχειρώ να εντοπίσω την ενδεχόμενη επίδρασή του στο έργο του Talcott Parsons μέσα από κοινά κοινωνιολογικά και κανονιστικά μοτίβα τα οποία διακρίνουν το έργο τους. Το έναυσμα για την αναζήτηση αυτής της συσχέτισης προέρχεται από τις σποραδικές αναφορές του Parsons στον όρο *Ausgleich*, ο οποίος όχι μόνο προέρχεται από τον Scheler, αλλά σηματοδοτεί και τη κανονιστική του πρόταση στο ύστερο έργο του. Θα υποστηρίξω ότι ο λειτουργικός όρος (*functional prerequisite*) της λανθάνουσας διατήρησης προτύπων (*latent pattern maintenance*) όπως εμφανίζεται στη θεωρία συστημάτων του Parsons, αντανακλά το όραμα του Scheler για μια κοσμοπολίτικη σύγκλιση αξιών (αντίστοιχα σύγχρονο πρόταγμα αποτελούν εν μέρει οι προτάσεις του U.Beck). Εντοπίζω επίσης την επιρροή του Scheler στον Parsons στο ισχυρό μοτίβο του τελευταίου περί διαμεσολάβησης μεταξύ 'πραγματικών [υλικών]' και 'ιδεατών' παραγόντων όπως διατυπώνονται στο αναλυτικό σχήμα AGIL. Τέλος, προσεγγίζω το πρόβλημα του αξιακού πληθωρισμού, όπως αυτό εισάγεται από τον Parsons, μέσα από τις παρόμοιες τοποθετήσεις του Scheler για τη μνησικακία ως πρόβλημα της νεωτερικότητας. Πέρα από το να αποκαλυφθεί ο 'κρυμμένος Scheler' στον Parsons, αυτή η παρουσίαση επιχειρεί να δείξει ότι το κανονιστικό πρόγραμμα του Parsons το οποίο έλκεται από το πρόταγμα της σύμπτωσης αξιών διατηρεί την αναλυτική του συνοχή και κανονιστική σημασία του, σε συνάρτηση με τη κριτική του Scheler στην ασυμμετρία μεταξύ των αξιών και της απόπειρας θεμελίωσης μιας δεσμευτικής ιεραρχίας τους.

Μαρίζα ΓΕΩΡΓΑΛΟΥ, Διδάκτορας Γλωσσολογίας, Lancaster University, m.georgalou@gmail.com

Αφηγήσεις της ελληνικής κρίσης στο Facebook

Αναμφίβολα, η κρίση στην Ελλάδα έχει διαταράξει την καθημερινή ζωή των πολιτών τόσο σε κοινωνικοπολιτικό όσο και σε προσωπικό επίπεδο. Οι αφηγήσεις που αφορούν αυτήν την κρίσιμη περίοδο για τη χώρα έχουν βρει πρόσφορο έδαφος για να ευδοκιμήσουν στο σύγχρονο οικοσύστημα των social media, μέσα από την αδιάκοπη παραγωγή και κατανάλωση περιεχομένου από τους χρήστες. Αντλώντας εργαλεία και θεωρητικές ιδέες από την ανάλυση λόγου, την αφηγηματική ανάλυση, και συγκεκριμένα από το παράδειγμα

των μικρών ιστοριών (small stories) (Georgakopoulou 2007; Georgakopoulou 2014), καθώς και την εθνογραφία του διαδικτύου (Androutsopoulos 2008), η παρούσα μελέτη εξετάζει τους τρόπους με τους οποίους μια ελληνίδα χρήστης του δημοφιλούς κοινωνικού δικτύου Facebook αφηγείται τα συναισθήματα, τις σκέψεις, τις απόψεις και τις εκτιμήσεις της (στάσεις) σε σχέση με την ελληνική κρίση και τις επιπτώσεις της. Η ανάλυση επικεντρώνεται στον διακειμενικό (intertextual), πολυτροπικό (multimodal) και συνεργατικό χαρακτήρα αυτών των αφηγήσεων. Σύμφωνα με τα ευρήματα της μελέτης, το Facebook αναδεικνύεται ως ένα ισχυρό κανάλι πολιτών το οποίο, εν μέσω κοινωνικοπολιτικής αναταραχής, επιτρέπει και ενδυναμώνει την εκφραστικότητα της αφήγησης.

Δήμητρα Γιαζιτση, Υ/Δ, Τμήμα Κοινωνικής & Εκπαιδευτικής Πολιτικής, Παν/μιο Πελοποννήσου, dgiazi@yahoo.gr

Αφηγήσεις ζωής Αλβανών μεταναστών που κατοικούν στη Λήμνο: μια βιογραφική προσέγγιση

Το φαινόμενο της μετανάστευσης στην Ελλάδα ως χώρας υποδοχής, μετά την δεκαετία του '90, δημιούργησε ένα νέο ερευνητικό πεδίο στο οποίο αξιοποιούνται οι λεγόμενες βιογραφικές αφηγήσεις. Μέσω των αφηγήσεων αυτών, οι μετανάστες αναγνωρίζονται ως υποκείμενα, τα οποία καταθέτουν την ιστορία ζωής του και η οποία με τη σειρά της επεξεργάζεται με ενεργό τρόπο από τον κοινωνικό επιστήμονα. Υιοθετώντας τον ορισμό του Γ. Τσιώλη για την «βιογραφική προσέγγιση» (βλ. σχετικά Τσιώλης, Γ. 2006, *Ιστορίες Ζωής και Βιογραφικές Αφηγήσεις. Η Βιογραφική Προσέγγιση στην Κοινωνιολογική Ποιοτική Έρευνα*. Αθήνα: Κριτική.) ως ένα πολυσχιδές πεδίο ερευνητικής δραστηριότητας εντός του οποίου διαφορετικές μεθοδολογικές προτάσεις και ερευνητικές πρακτικές συνυπάρχουν, αντιπαρατιθέμενες και αλληλοσυμπληρούμενες, το παρόν άρθρο έχει σκοπό να χρησιμοποιήσει ως υψηλής πυκνότητας κοινωνιολογικό υλικό τις βιογραφικές αφηγήσεις μεταναστών αλβανικής καταγωγής που κατοικούν στο ακριτικό νησί της Λήμνου. Από το 1992, όταν το πρώτο μεγάλο κύμα Αλβανών πέρασε τα ελληνικά σύνορα, ως επί το πλείστον παράνομα και από το δεύτερο μεγάλο κύμα του 1997 μέχρι σήμερα, την εποχή της γενικευμένης κρίσης πολλά έχουν αλλάξει. Η τρέχουσα κατάσταση της χώρας ανέδειξε, πέρα από τα όποια δημοσιονομικά προβλήματα και τα κρίσιμα κοινωνικό-πολιτικά ζητήματα που αφορούν πλέον μια σημαντική μερίδα του ενεργού και παραγωγικού πληθυσμού, δημιουργώντας την επιτακτική ανάγκη επίλυσης τους (ζητήματα αδειών παραμονής, συνταξιοδότησης, πολιτογράφησης και κτήσης ιθαγένειας των παιδιών των μεταναστών, της λεγόμενης και δεύτερης γενιάς).

Τα ζητήματα αυτά θα επιχειρήσουμε να αναδείξουμε, μέσω της λεγόμενης και αφηγηματικής συνέντευξης, όπου ο ερωτώμενος καλείται ενώπιον του συνεντευκτή να αφηγηθεί απροσχεδίαστα την συνολική ιστορία της ζωής του ή έστω μίας περιόδου της, ανακαλώντας στη μνήμη προσωπικές εμπειρίες και βιώματα, γεγονότα στα οποία ο ίδιος είχε προσωπική ανάμειξη. Με την ηχογράφηση αυτής της επικοινωνιακής διάδρασης θα παρουσιαστεί το υλικό που θα αφορά την εμπειρία της μετανάστευσης, όπως την βίωσαν τα εν λόγω δρώντα υποκείμενα μελετώντας παράλληλα μια σειρά παραμέτρων που αφορούν στην ενσωμάτωση τους στην ελληνική κοινωνία με έμφαση στην τρέχουσα οικονομική κατάσταση της πενταετούς πλέον κρίσης.

Ανδρέας Δαβαλας, Δρ. Πολιτικής Κοινωνιολογίας, Παν/μιο Αιγαίου, andrewdavalas@yahoo.gr

Ιδεολογικές Διαφοροποιήσεις στην Εποχή της Κρίσης. Προς μία ιδεολογικο-πολιτική ομογενοποίηση;

Κατά τη διάρκεια της κρίσης αναδείχθηκε μια πολιτική θεώρηση που εν ονόματι του ρεαλισμού (ή της ανάγκης) υπαινίσσεται ότι οφείλουμε να παραγνωρίσουμε το ιδεολογικό υπόβαθρο άσκησης της πολιτικής. Με την αρωγή λοιπόν και των ΜΜΕ, αναδύθηκε μια εικόνα που προσπαθεί να ταυτίσει το λαϊκισμό με την κρίση ενοχοποιώντας το σύνολο της κοινωνίας πολιτών, (βλ. Λαϊκισμός, Αντιλαϊκισμός & Κρίση, Σεβαστάκης – Σταυρακάκης) και απαξιώνοντας τους δημοκρατικούς θεσμούς και λειτουργίες εν γένει.

Ωστόσο η ομολογουμένη παθογένεια του πολιτικού συστήματος δεν είναι θεμιτό να χρησιμοποιηθεί ως άλλοθι για την αποϊδεολογικοποίηση της πολιτικής και την αποξένωσή της από τους πολίτες. Η στροφή της κεντροδεξιάς στον τεχνοκρατισμό παράλληλα με την αδυναμία της αριστεράς να εμπλακεί εποικοδομητικά με την εξουσία, έχουν δημιουργήσει μια ιδεολογική σύγχυση προς όφελος της μικροπολιτικής. Έτσι αν η πολιτική αρκестεί στη διαχείριση της καθημερινότητας, ποιος θα αναλάβει το ρόλο του υπερασπιστή των ευπαθών κοινωνικών ομάδων και των μη προνομιούχων; Κι επιπροσθέτως, μπορούν οι managers να εξασφαλίσουν συνθήκες ισονομίας, αξιοκρατίας, ισότιμης πρόσβασης σε κοινωνικά αγαθά; Με άλλα λόγια είναι δυνατόν να υπάρξει «απολιτική» δημοκρατία; Σε θεωρητικό επίπεδο ούτε καν οι αγγλοσάξονες εισηγητές του νεοφιλελευθερισμού δεν τόλμησαν να το ισχυρισθούν. Ακόμα και το rational choice theory, αρχής γενομένης από τον Downs και την περίφημη **Οικονομική Θεωρία της Δημοκρατίας**, εισάγει ωφελμιστικά κριτήρια εκλογικής συμπεριφοράς χωρίς να αμφισβητεί τις ιδεολογικές διαφοροποιήσεις.

Η ιδεολογική ρευστότητα που προκλήθηκε από τη ρήξη του ταξικού χαρακτήρα της πολιτικής με τη μαρξιστική έννοια, δεν θα μπορούσε να εξαλείψει τα αξιακά διακυβεύματα που σε περίοδο κρίσης οξύνονται. Η **επέκταση του πεδίου της δεξιάς** κατά Boltanski και Esquerre θα ήταν επικίνδυνο να αποδομήσει τα θεμελιώδη δημοκρατικά προαπαιτούμενα μέσω μιας (μετα-) ιδεολογίας που ευαγγελίζεται μια ιδεολογική ομογενοποίηση. Όσο η **κοινωνία της διακινδύνευσης** (Beck) αναπαράγει την κρίση, τόσο επιτακτικότερο καθίσταται το αίτημα οι ιδεολογικές ταυτότητες να πάψουν να αποτελούν κομματικά προσώπια και να εκφράσουν αυθεντικά τους κοινωνικούς συσχετισμούς.

Σταυρούλα ΔΑΡΓΩΝΑΚΗ, Απόφοιτη ΠΜΣ Πολιτιστική διαχείριση, Τμήμα ΕΜεΠ, Πάντειο Παν/μιο, sdargonaki@gmail.com

Επαγγελματικό gaming και η έμφυλη ταυτότητα του επαγγελματία παίκτη

Η προτεινόμενη εισήγηση βασίζεται στην ομώνυμη διπλωματική εργασία την οποία εκπόνησα στα πλαίσια του ΠΜΣ στην Πολιτιστική Διαχείριση κατά το ακαδημαϊκό έτος 2014-2015 με επιβλέπουσα την Επίκουρη Καθηγήτρια Μάρθα Μιχαηλίδου. Αντικείμενο της έρευνας αποτέλεσε η διαδικασία σύμφωνα με την οποία η ηγεμονική αρρενωπότητα που συνεχίζει να συνδέεται με την κουλτούρα των βιντεοπαιχνιδιών συγκροτείται, αναπαράγεται και -σε ορισμένες περιπτώσεις- ανατρέπεται κατά τη διάρκεια της συνδιαλλαγής με τις κυρίαρχες έμφυλες νόρμες ατόμων που ασχολούνται επαγγελματικά με το streaming βιντεοπαιχνιδιών. Με αναλυτικό εργαλείο τη μπατλερική θεωρία της επιτελεστικότητας η παρατήρηση των ερευνητικών υποκειμένων φανέρωσε την ανάληψη ρόλων που ανταποκρίνονται στα παραδοσιακά πρότυπα και συμβάλλουν σε φαντασιακές ταυτοποιήσεις της ιδιότητας του επαγγελματία παίκτη με το αντρικό φύλο. Ωστόσο, τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του συγκεκριμένου χώρου επιτρέπουν την πιθανότητα αναταραχής των περιοριστικών έμφυλων κατηγοριών. Δεδομένου ότι στο streaming η

κατασκευασμένη προσωπικότητα του παρουσιαστή αποτελεί κεντρικό σημείο του παραγόμενου θεάματος, διαμορφώνεται ένα περιβάλλον εντός του οποίου ο επιτελεστικός χαρακτήρας του φύλου αναδεικνύεται. Η εμφατική προβολή κανονιστικών χαρακτηριστικών μετατρέπεται τελικά σε παρωδική παρουσίαση της ταυτότητας του επαγγελματία παίκτη και, συνακόλουθα, της ηγεμονικής αρρενωπότητας που αυτή καλείται να ενσαρκώσει.

Νίκος ΔΕΜΕΡΤΖΗΣ, Καθηγητής, Τμήμα ΕΜΜΕ & ΕΚΚΕ, ndemert@media.uoa.gr

Νίκος ΣΟΥΛΙΩΤΗΣ, Ερευνητής, ΕΚΚΕ, nicolassouliotis@hotmail.com

Γιώργος ΜΑΡΚΑΤΑΣ, Υ/Δ, ΕΚΠΑ

Πολιτισμική ανάλυση και πολιτισμική κοινωνιολογία στην Ελλάδα: τάσεις και συνθήκες παραγωγής

Η εισήγηση παρουσιάζει μια επισκόπηση της πολιτισμικής ανάλυσης και της πολιτισμικής κοινωνιολογίας στην Ελλάδα τις τρεις τελευταίες δεκαετίες. Υποστηρίζουμε ότι η «πολιτισμική στροφή» τροφοδότησε στη χώρα μας μια αρκετά πλούσια αλλά ταυτόχρονα μη-συστηματική συζήτηση (την οποία προσεγγίζουμε με βάση την έννοια του «free-floating paradigm» της Diana Crane, 2010). Διακρίνουμε τις μελέτες που παρουσιάζουμε σε τέσσερις κατηγορίες ανάλογα με το αντικείμενό τους: πολιτιστικά αντικείμενα, δημιουργοί, κοινό, ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον. Η εισήγηση επιχειρεί, τέλος, να εξηγήσει τους βασικούς προσανατολισμούς της πολιτισμικής συζήτησης στην Ελλάδα σε σχέση με τις συνθήκες που επικράτησαν στο πεδίο των κοινωνικών επιστημών τις προηγούμενες δεκαετίες (εξατομικευμένες καριέρες, μεγέθυνση του πανεπιστημιακού χώρου, χαμηλή εξειδίκευση, περιορισμένη χρηματοδότηση της έρευνας).

Παναγιώτης ΖΑΝΝΗΣ, Δρ. Κοινωνιολογίας και Κοινωνικής Πολιτικής, Μ.Κ.Ο 'Αθηνά', pzannis@athena-net.gr

Η προβληματική πολιτική κοινωνία και η αδύναμη κοινωνία των πολιτών: Μία οικοσυστημική προσέγγιση της κρίσης στην Ελλάδα. Που και πώς να αναζητήσουμε τις λύσεις;

Τα αφηγήματα των αιτιών της κρίσης που κυριάρχησαν στη δημόσια σφαίρα κατά τα προηγούμενα έξι χρόνια επικεντρώνονταν στην οικονομία και στην πολιτική. Το ίδιο και οι προτεινόμενες λύσεις. Η διάσταση του «κοινωνικού», με την έννοια των μορφών και της ιδιοσυστασίας των θεσμοποιημένων κοινωνικών σχέσεων, έλαβαν εντυπωσιακά υποδεέστερη και αποσπασματική σημασία. Ήταν σχεδόν ένα ζήτημα ταμπού. Καθώς έθιγε τις κυρίαρχες στερεοτυπικές αντιλήψεις περί της ελληνικής κουλτούρας και νοοτροπίας.

Το πανίσχυρο διαχρονικό στερεότυπο «τα πάντα είναι πολιτική», άρα μέσω της πολιτικής (και των πολιτικών) πρέπει αναζητήσουμε λύσεις, αποδεικνύεται κάθε ημέρα πρακτικά αδιέξοδο: Από τη λειτουργία και την αδυναμία των πολιτικών κομμάτων, μέχρι την ανεπάρκεια των «μεγάλων ιδεολογιών» να δώσουν απαντήσεις. Η πολιτική κοινωνία (με την ευρύτερη έννοια που συμπεριλαμβάνει πολιτικούς θεσμούς, ιδεολογίες και συναφείς πρακτικές) ως γνωστόν κατισχύει της κοινωνίας των πολιτών στη χώρα μας. Με τη δεύτερη, κατά γενική μάλλον ομολογία, αδύναμη και εξαρτημένη σε μεγάλο βαθμό από την πολιτική κοινωνία.

Από την άλλη πλευρά ο «οικονομισμός των πάντων», εξηγούσε την κρίση ως ζήτημα δεικτών, ανταγωνιστικότητας και πλείστων άλλων όρων και εννοιών, με τις οποίες σχεδόν εξοικειώθηκε ο μέσος τηλεθεατής κατά τα χρόνια της κρίσης.

Το πρόβλημά μας ήταν και είναι πολιτικό και οικονομικό; Στην εισήγηση θα τεκμηριωθεί ότι ήταν πρωτίστως κοινωνικό. Και αυτό γιατί οι προηγούμενες διαστάσεις αυτονομήθηκαν και έγιναν υπερτροφικές λόγω της αδυναμίας του κοινωνικού, με την έννοια της αδυναμίας ή ανυπαρξίας μίας κοινωνικής ηθικής, όπως και των αντίστοιχων κοινωνικών θεσμών. Αυτό τεκμηριώνεται από πλείστους κοινωνικούς δείκτες, όπως η «φτώχεια» σε κοινωνικό κεφάλαιο, η καχυποψία έως στιγματισμός των Μ.Κ.Ο., του εθελοντισμού και γενικότερα της κοινωνικής ευθύνης και συμμετοχής του πολίτη.

Στο πλαίσιο αυτό θα παρουσιαστεί ένας μηχανισμός (σαφής και τεκμηριωμένος), για το πώς η κοινωνική διάσταση μπορεί να ενδυναμωθεί, και εντέλει να αποτελέσει ανάχωμα στην υπερτροφία των άλλων και (γιατί όχι;) έναν από τους κύριους συντελεστές ανάσχεσης της κρίσης.

Αυγουστίνος ΖΕΝΑΚΟΣ, Δημοσιογράφος-περιοδικό Unfollow, augustinezenakos@gmail.com

Χρήστος ΝΑΤΣΗΣ, Υ/Δ, Πάντειο Παν/μιο, blackadder04@gmail.com

Η κρίση και ο λόγος του ακραίου κέντρου: από την κριτική της βίας στη δημοκρατία ως συμμόρφωση

Ως «λόγο του Ακραίου Κέντρου» περιγράφουμε ένα σύνολο στρατηγικών στον δημόσιο λόγο. Για την περιγραφή του λόγου του Ακραίου Κέντρου χρησιμοποιούμε δύο αφετηριακές προσεγγίσεις: Τη διαπίστωση ότι οι ακραίες πολιτικές στην Ελλάδα της κρίσης –ακραίες με την έννοια της καταστρατήγησης θεμελιωδών αξιών και κανόνων του δημοκρατικού πολιτεύματος– εκπορεύτηκαν από τις δυνάμεις του λεγόμενου Κέντρου-την παρατήρηση ότι στο πεδίο του δημόσιου λόγου, η αφήγηση αυτών των πολιτικών δεν περιορίστηκε σε μια συντηρητική επίκληση της Έκτακτης Ανάγκης αλλά περιέλαβε τη χρήση του εννοιακού οπλοστασίου της «κεντρώας μετριοπάθειας» για να επανεγγράψει αυτές τις πολιτικές ως το διαρκές δημοκρατικό δέον.

Θα παρουσιάσουμε ένα από τα μοτίβα του λόγου του Ακραίου Κέντρου, το οποίο ίσως συχνότερα από οποιοδήποτε άλλο έχει κυριαρχήσει τα τελευταία χρόνια σε ένα ευρύ φάσμα αρθρογραφίας στα μεγάλα ΜΜΕ. Μέσα από συγκεκριμένα αποσπάσματα αρθρογραφίας για θέματα όπως το μεταναστευτικό, η ένοπλη πάλη/τρομοκρατία, οι διαδηλώσεις και οι καταστροφές στα αστικά κέντρα, η αστυνομική αυθαιρεσία, τα «δύο άκρα», θα επιχειρήσουμε να δείξουμε την προσπάθεια να εγκατασταθεί στη δημόσια σφαίρα μια νέα αντίληψη των εννοιών – εννοιών όπως η ίδια η «βία» και το περίφημο «μονοπώλιο» της από το κράτος-ή, πάλι, το «κράτος δικαίου»-ή η «δημοκρατική νομιμότητα». Κι ότι αυτή η προσπάθεια συνδέεται με μια τάση αντίθετη προς την κατίσχυση του «κράτους δικαίου» και της «δημοκρατικής νομιμότητας»: μια τάση προς την απελευθέρωση της βίας, την ελεύθερη χρήση της από την πλευρά της εξουσίας, δίχως τους περιορισμούς που το κράτος δικαίου έχει παραδοσιακά την αποστολή να της θέτει στο πλαίσιο του ιδανικού παραδείγματος που η εν λόγω αφήγηση επικαλείται, δηλαδή σε αυτό μιας φιλελεύθερης δημοκρατίας, μιας τάσης που εδραιώνει και καθιστά κοινό τόπο την επιταγή συμμόρφωσης ως δημοκρατικό καθήκον και, ακόμη περισσότερο, ως αυτονόητο συστατικό πυρήνα του σύγχρονου, δυτικού, ορθολογικού πολιτικού υποκειμένου.

Ρεγγίνα ΖΕΡΒΟΥ, Ερευνήτρια, Υπουργείο Παιδείας, rzervou@gmail.com

Η λαϊκή κουλτούρα σε καιρούς κρίσης: «Πολυπολιτισμικότητα και αυτοδιαχείριση στο καρναβάλι του Κεραμεικού

Η κουλτούρα που γεννιέται στους δρόμους των μεγάλων πόλεων, ‘κουλτούρα του δρόμου’, είναι στοιχείο του λαϊκού πολιτισμού. Οι κάτοικοι των αστικών κέντρων συνεχίζουν να παράγουν πολιτισμό στους δρόμους των πόλεων, και σε περιόδους κρίσης αυτή η ανάγκη φαίνεται να είναι πιο επίκαιρη από ποτέ. Τα αστικά καρναβάλια είναι μια μορφή κουλτούρας δρόμου, ένα τελετουργικό που έχει συσχετισθεί με την αντι-δομή (Turner, 1973), τη συμβολική αναστροφή και τη δυνητική ανατροπή (Bakhtine, 1968). Η μελέτη επικεντρώνεται στο καρναβάλι του Κεραμεικού, μιας εργατικής γειτονιάς κοντά στο κέντρο της Αθήνας που η διαδικασία ‘έξευγενισμού’ (gentrification) του διακόπηκε λόγω των περικοπών στις δημόσιες δαπάνες που επέβαλε το μνημόνιο του 2009. Ο κοινωνικός ιστός του Κεραμεικού αποτελείται από διαφορές κοινωνικές ομάδες όπως μετανάστες, τσιγγάνους, καλλιτέχνες και αριστερούς ακτιβιστές. Αυτή η ετερογενής κοινότητα γέννησε το 2010 ένα αυτοδιαχειριζόμενο αστικό καρναβάλι (για τα αστικά καρναβάλια βλέπε Cohen 1982 και 1993, Jankowiak and White 1999, Fox Gotham 2005) τελείως διαφορετικό από τα τύπου Ρίο ντε Τζανέριο καρναβάλια που οργανώνονται από διάφορους δήμους της πρωτεύουσας. Το αποτέλεσμα είναι ένα δρώμενο που προσελκύει κάθε χρόνο όλο και περισσότερους ανθρώπους, νέους κατά πλειοψηφία, ενώ ενσωματώνει κοινωνικές μειονότητες αλλά και τα θεσμικά όργανα και φορείς της γειτονιάς (σχολεία, πολιτιστικά κέντρα, καφενεία, δομές αλληλεγγύης), Μέσα από επιτόπια έρευνα που διεξήχθη στα καρναβάλια το 2014 και 2015 και δέκα ημι-δομημένες συνεντεύξεις με διοργανωτές και συμμετέχοντες, τα ερευνητικά ερωτήματα εστιάζονται στην οργανωτική δομή των δρώμενων, τον ρόλο που διαδραματίζουν οι κοινωνικές μειονότητες (τσιγγάνοι, μετανάστες), η τελετουργία και τα στοιχεία υλικού πολιτισμού.

Χριστίνα ΖΗΣΗ, Εκπαιδευτικός, ΥΠΕΘ.

Παναγιώτης ΓΙΑΒΡΙΜΗΣ, Λέκτορας, Τμήμα Κοινωνιολογίας, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, giavrimis@soc.aegean.gr

Κοινωνικές αξίες εκπαιδευτικών μετά την κρίση στη νήσο Λέσβο

Οι αξίες είναι νοητικές κατασκευές που σε μικρο-επίπεδο λειτουργούν ως εσωτερικευμένα κίνητρα ενώ σε μακρο- επίπεδο ως κοινά αποδεκτές αντιλήψεις της κοινωνικής ομάδας, ενώ κάθε κοινωνικό σύνολο, κάθε οργανωμένη ομάδα χαρακτηρίζεται από «ένα πυρήνα νοημάτων ιδεών και αξιών». Αντιμετωπίζονται ως κοινωνικές ιδέες εσωτερικευμένες και ανεξάρτητες από την ανθρώπινη δράση και ως μια ευρεία κοινωνική προσπάθεια επηρεασμού της κοινής γνώμης που μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να δικαιολογήσει τις δράσεις –πράξεις των πολιτών. Όλες οι θεωρητικές προσεγγίσεις θεωρούν καθοριστική τη σημασία της εκπαίδευσης στη μετάδοση των κυρίαρχων αξιών. Η συμβολή των εκπαιδευτικών ως δρώντων υποκειμένων μπορεί να είναι καίρια στη μετάδοση αυτή. Επαγγελματικές και προσωπικές αξίες του εκπαιδευτικού μεταφέρονται στην τάξη, επιδρούν στους μαθητές και αλληλεπιδρούν με τις αξίες που οι μαθητές μεταφέρουν από το σπίτι τους. Η παρούσα εργασία διερευνά τις αξίες των εκπαιδευτικών που εργάζονται στη νήσο Λέσβο. Η έρευνα έγινε σε 400 εκπαιδευτικούς με τη χρήση ερωτηματολογίου και μελετήθηκαν οι κοινωνικές αξίες και η τροποποίησή τους λόγω της εργασιακής εμπειρίας. Οι εκπαιδευτικοί δήλωσαν ότι τροποποιήθηκαν οι αξίες τους από την ένταξή τους στο επάγγελμα και μετά. Εκφράζουν κυρίως μετα-υλιστικές αξίες με σημαντικότερες την αγάπη, την οικογένεια και την ειρήνη. Η εκπαίδευση και η μόρφωση είναι σημαντικές και στην εργασία σημαντικότερα θεωρούνται ο μισθός, η αξιοπρέπεια και το εργασιακό περιβάλλον. Οι εκπαιδευτικοί είναι κατά της αναξιοκρατίας, των διακρίσεων και της παράβασης των νόμων και υπέρ της μονιμότητας των δημοσίων υπαλλήλων. Απαξιώνουν την πολιτική και

είναι επιφυλακτικοί με τους κοινωνικούς και πολιτικούς θεσμούς. Είναι υπέρ της δημοκρατίας αλλά είναι δυσαρεστημένοι με τη λειτουργία της. Θεωρούν ότι οι μετανάστες που θα μείνουν στη χώρα πρέπει να έχουν δικαιώματα ενώ οι εκπαιδευτικοί είναι περισσότερο συνδεδεμένοι με τη χώρα τους παρά με την Ευρώπη ή τον κόσμο. Τέλος ενδιαφέρονται για το περιβάλλον και θεωρούν επιβεβλημένη την προστασία του.

Ελένη ΖΥΓΑ, Κοινωνιολόγος-Κοινωνική Λειτουργός ΜΔ Πληροφορική Υγείας, ΕΚΠΑ, Δήμος Νίκαιας, zygael@hotmail.com

Η συμβολή των ηλικιωμένων ατόμων στη στήριξη της ελληνικής οικογένειας την περίοδο της κρίσης

Η οικονομική κρίση που βιώνει η χώρα μας τα τελευταία έτη έχει επηρεάσει την ελληνική κοινωνία σε ποικίλους τομείς. Οι αλλαγές που παρατηρούνται σε οικονομικό και κοινωνικό επίπεδο είναι μεγάλες και πλήττουν ιδιαίτερα τα ευαίσθητα στρώματα του πληθυσμού, τα οποία απειλούνται με κοινωνικό αποκλεισμό ίσως σήμερα σε μεγαλύτερο βαθμό από πριν. Μία από τις ευάλωτες ομάδες του πληθυσμού είναι και τα άτομα της τρίτης ηλικίας, τα οποία εκτός από τις δυσμενείς συνέπειες που υφίστανται λόγω της μείωσης του εισοδήματός τους (περικοπές συντάξεων, επιδομάτων κ.ά.) καλούνται σε αυτή την κρίσιμη περίοδο να στηρίξουν την οικογένειά τους, τα παιδιά και τα εγγόνια τους τα οποία έχουν και αυτά πληγεί από την κρίση.

Η παρούσα εισήγηση στοχεύει, μέσα από την αναφορά σε προσωπικές μαρτυρίες ατόμων-δικαιούχων κοινωνικών δομών-, στην ανάδειξη του ενεργού ρόλου που διαδραματίζουν οι ηλικιωμένοι και ιδιαίτερα οι συνταξιούχοι στην Ελλάδα της κρίσης.

Θεόδωρος ΘΑΝΟΣ, Επίκ. Καθηγητής, Παν. Ιωαννίνων, thanteo@otenet.gr

Νικόλαος ΚΥΡΓΙΟΣ, Υ/Δ, Παν/μιο Ιωαννίνων

Η σχέση ανάμεσα στην εκπαίδευση των γονέων και τη χρήση των συστημάτων διαχείρισης εκπαιδευτικού περιεχομένου στο πανεπιστήμιο

Τις τελευταίες δεκαετίες εφαρμόζονται πολιτικές για την ενσωμάτωση των ΤΠΕ (Τεχνολογίες Πληροφορικής και Επικοινωνιών) στην ανώτατη εκπαίδευση, οι οποίες συνδέονται με την αναβάθμιση της διδασκαλίας και της μάθησης, όπως επίσης και την προώθηση της ισότητας των ευκαιριών. Για το λόγο αυτό είναι εξαιρετικά πλούσια η σχετική βιβλιογραφία, η οποία εξετάζει διάφορες διαστάσεις του θέματος. Στην Ελλάδα, παρότι οι πολιτικές αυτές εφαρμόζονται με ταχείς ρυθμούς, οι έρευνες είναι εξαιρετικά περιορισμένες. Η εισήγηση εστιάζεται στη χρήση των συστημάτων διαχείρισης εκπαιδευτικού περιεχομένου από τους φοιτητές και την επίδραση που ασκεί σε αυτή η εκπαίδευση των γονέων, με σκοπό να διερευνηθεί, αν και σε ποιο βαθμό η ασύγχρονη τηλεεκπαίδευση προωθεί την ισότητα των ευκαιριών στη μάθηση. Βασίζεται στα ευρήματα μιας ποσοτικής έρευνας, η οποία διεξήχθη σε φοιτητές κατά την ολοκλήρωση των σπουδών τους, με σκοπό να διερευνηθεί η σχέση ανάμεσα στη χρήση των συστημάτων διαχείρισης εκπαιδευτικού περιεχομένου και τα κοινωνικά χαρακτηριστικά των φοιτητών. Από τα ευρήματα προκύπτουν ενδείξεις ότι υπάρχουν διαφορές στη χρήση, οι οποίες συνδέονται ιδιαίτερα με την εκπαίδευση των γονέων. Συμπεραίνεται ότι χρειάζεται να μελετηθούν οι παράγοντες που επηρεάζουν την αξιοποίηση των πληροφοριακών συστημάτων μάθησης στο πανεπιστήμιο. Το κοινωνικό ψηφιακό χάσμα ανάμεσα στους φοιτητές εξακολουθεί να αποτελεί ένα σοβαρό πρόβλημα για τις σύγχρονες μορφές μάθησης και τις ανισότητες στην

εκπαίδευση, το οποίο χρειάζεται άμεσα να αντιμετωπισθεί.

Θεόδωρος ΘΑΝΟΣ, Επίκ. Καθηγητής, Παν/μιο Ιωαννίνων, thanteo@otenet.gr
Ανδρομάχη ΜΠΟΥΝΑ, Υ/Δ, Παν/μιο Ιωαννίνων, machoula@windowslive.com
(Ανα)παραγωγή και (εν)δυνάμωση των έμφυλων διακρίσεων στο σχολείο μέσα από άτυπες διαδικασίες

Το φύλο αποτελεί μια κοινωνική κατηγορία, της οποίας τα κοινωνικά χαρακτηριστικά αποτελούν μια αυθαιρεσία. Τα κοινωνικά χαρακτηριστικά εμφανίζονται ως βιολογικά με σκοπό τη νομιμοποίηση και αναπαραγωγή της ιεράρχησης των δύο φύλων. Αυτό επιτυγχάνεται με συμβολικό τρόπο μέσα από τυπικές και άτυπες διαδικασίες που πραγματοποιούνται στο πλαίσιο θεσμικών ή μη θεσμικών πλαισίων. Ένας από τους βασικούς θεσμούς διαμόρφωσης, νομιμοποίησης, διατήρησης και αναπαραγωγής των έμφυλων ανισοτήτων αποτελεί το σχολείο, μέσα από συστηματικές/τυπικές και μη συστηματικές/άτυπες διαδικασίες, όπως είναι το αναλυτικό πρόγραμμα, το κρυφό αναλυτικό πρόγραμμα ή παραπρόγραμμα, και το διάλειμμα.

Στην παρούσα εισήγηση εξετάζεται ο τρόπος με τον οποίο ενισχύονται και (ανα)παράγονται οι έμφυλες διακρίσεις κατά τη διάρκεια του διαλείμματος, με τη μέθοδο της παρατήρησης σε μαθητές/τριες Στ' τάξης ενός δημοτικού σχολείου. Συμπληρωματικά, χρησιμοποιήθηκε και η μέθοδος της συνέντευξης (focus group) για την κατανόηση της επιλογής των δραστηριοτήτων από τους/ις μαθητές/τριες. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας, κατά τη διάρκεια του διαλείμματος, οι έμφυλες διακρίσεις (ανα)παράγονται και ενισχύονται μέσα από τις δραστηριότητες των μαθητών/τριών τόσο ως προς το είδος τους όσο και ως προς το χώρο που επιτελούνται. Για παράδειγμα, τα αγόρια παίζουν ποδόσφαιρο σε συγκεκριμένο χώρο, ο οποίος οριοθετείται συμβολικά και δεν έχουν πρόσβαση τα κορίτσια, όχι μόνο επειδή είναι αγόρια (ανα/παραγωγή ταυτότητας) αλλά και να «είναι» αγόρια (εν/δυνάμωση ταυτότητας).

Θανάσης ΘΕΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΣ, Υ/Δ, Πάντειο Παν/μιο, ΜΚΟ Colour Youth-Κοινότητα LGBTQ Αθήνας, ΙΝΕ/ΓΣΕΕ, thanostheofilopoulos@hotmail.com
Η ρατσιστική βία στην Ελλάδα της κρίσης (2010-2015): δεδομένα, χαρακτηριστικά, ερμηνείες

Η απουσία ενός οργανωμένου, ολοκληρωμένου συστήματος καταγραφής περιστατικών βίας με ρατσιστικό κίνητρο οδήγησε στη σύσταση του Δικτύου Καταγραφής Περιστατικών Ρατσιστικής Βίας (2011), σε μια περίοδο κοινωνικοοικονομικής κρίσης και συνεχών καταγγελιών για ρατσιστικές επιθέσεις σε περιοχές του κέντρου των Αθηνών με υψηλή μεταναστευτική παρουσία,

Τα πορίσματα του Δικτύου (2011-2013), έδειξαν μια ανησυχητική αύξηση των καταγεγραμμένων περιστατικών ρατσιστικής βίας, που φαινόταν να συμβαδίζει με την παράταση της κοινωνικοοικονομικής κρίσης, την συνεχή ανασφάλεια για το μέλλον και τη γενικότερη αίσθηση αδιεξόδου. Το 2014, μειώθηκαν συνολικά τα καταγεγραμμένα περιστατικά και ειδικότερα τα περιστατικά βίας με κίνητρο την εθνική καταγωγή ή το χρώμα των θυμάτων. Όμως, αυξήθηκαν κατακόρυφα τα καταγεγραμμένα περιστατικά ομοφοβικής/τρανσφοβικής βίας, ενώ καταγράφηκαν και επιθέσεις με αντισημιτικό κίνητρο.

Υπάρχει σχέση μεταξύ των φαινομένων της ρατσιστικής βίας και της κοινωνικοοικονομικής κρίσης - εν μέσω της οποίας ξεκίνησε για πρώτη φορά στη χώρα η συστηματική καταγραφή των περιστατικών ρατσιστικής βίας - και αν ναι, σε ποιο βαθμό;

Αν συνθήκες κρίσης και ανασφάλειας μπορούν να αυξήσουν τον "ανταγωνισμό" μεταξύ "αυτοχθόνων" και "ξένων" για τις παροχές του συρρικνωμένου κοινωνικού κράτους και τις μειούμενες θέσεις εργασίας, οδηγώντας στην δημιουργία ενός γόνιμου εδάφους για την καλλιέργεια και εκδήλωση του μίσους, η κοινωνικοοικονομική κρίση δεν επαρκεί από μόνη της για την ερμηνεία του φαινομένου της ρατσιστικής βίας ούτε συνολικά ούτε ειδικά (ανά πληθυσμιακή ομάδα). Τα αίτια πρέπει να αναζητηθούν (και) σε φαινόμενα όπως η ρητορική μίσους από ανώτερους θεσμικούς παράγοντες, οι χρόνιες ελλείψεις του εκπαιδευτικού συστήματος, η διαχρονική ατιμωρησία περιστατικών αυθαιρεσίας της ΕΛ.ΑΣ. Τέλος, πρέπει να σημειωθεί ότι η απουσία (συστηματικά συγκεντρωμένων) δεδομένων για την προ κρίσης περίοδο, οι διάφοροι περιορισμοί (π.χ. γεωγραφικοί) του Δικτύου και η άρνηση - για ποικίλους λόγους - των θυμάτων ρατσιστικής βίας να καταγγείλουν τα περιστατικά αυτά στις αρμόδιες αρχές, δεν επιτρέπουν την ανάδειξη της πλήρης έκτασης και διαχρονικής εξέλιξης του φαινομένου της ρατσιστικής βίας στην Ελλάδα.

Ευαγγελία ΚΑΛΕΡΑΝΤΕ, Επίκ. Καθηγήτρια, Παν/μιο Δυτικής Μακεδονίας, ekalerante@yahoo.gr

Εκπαιδευτική πολιτική σε εκτυλισσόμενες οικονομικές και πολιτικές ρηματικές διαδικασίες: Από την οικονομία "gig" στην «εκπαίδευση "gig"»;

Στην εισήγηση μας εξετάζονται διαστάσεις που σχετίζονται με την οικονομία "gig" στην οποία δομούνται διαφοροποιημένες επαγγελματικές ευκαιρίες, μέσα από την επικέντρωση στη μεγιστοποίηση της ωφελιμότητας για το οικονομικό σύστημα. Η καινοτομία συσχετίζεται με τις δεξιότητες, απαιτώντας προσαρμογή των ατόμων στις μεταβαλλόμενες τεχνολογικές και οικονομικές καταστάσεις. Το ζητούμενο είναι η απόκτηση γνώσεων και δεξιοτήτων, οι οποίες περνούν από φάσεις απόρριψης, ενίσχυσης και συνδυαστικής επαναληπτικότητας, ώστε η παραδοσιακή μορφή της εκπαίδευσης να ακυρώνεται.

Εξετάζονται λειτουργικά ζητήματα προσαρμογής της εκπαίδευσης στις οικονομικές απαιτήσεις, με έμφαση σε μοντέλα που ενσωματώνουν νέα γνωσιακά χρηστικά πακέτα για την αγορά εργασίας. Οι εκπαιδευτικές επιλογές δυσχεραίνονται, διότι ένα πλέγμα κυμαινόμενων σημαινόντων ερμηνεύεται για τη διαμόρφωση στόχων. Η προβολή του οικονομικού παραδείγματος λειτουργεί ως νοηματική επένδυση στη διαμόρφωση της εκπαιδευτικής πολιτικής. Στις αλυσίδες ισοδυναμίας φαίνεται να υποχωρούν οι ανθρωπιστικές επιστήμες, ενώ το εκπαιδευτικό σύστημα καλείται να παρακολουθήσει την εξέλιξη της τεχνολογίας, υιοθετώντας αρχές και θέσεις που βασίζονται στην καινοτομία και τα εργασιακά πειθαρχικά συστήματα.

Ο εκπαιδευόμενος επικαθορίζεται από τις περιστάσεις που είναι οικονομικές και διαμορφώνει την ταυτότητα του, μέσα και από ενδεχομενικές συνθήκες. Επομένως, το υποκείμενο είναι κατακερματισμένο σε διαφορετικά συγκρουσιακά, γνωσιακά πακέτα, τα οποία προσδιορίζονται ως αναγκαία για ένα ατομικό μέλλον που υπαγορεύεται από την αγορά εργασίας.

Στην εισήγηση μας συσχετίζεται η εξέλιξη της τεχνολογίας, η ανάπτυξη της οικονομίας και το διαμορφούμενο μοντέλο επιχειρήσεων με την οικονομική κρίση, την παγκοσμιοποίηση και τη συρρίκνωση του κράτους-πρόνοιας. Θέτονται ερωτήματα για την πολιτική ηθική στην οργάνωση της εκπαίδευσης: Ποιες είναι οι διαχωριστικές γραμμές, ανάμεσα στην πολιτική των δικαιωμάτων και τις απαιτήσεις της αγοράς; Ποιες δυνατότητες, δίνει το σύστημα,

αυτοπροσδιορισμού των υποκειμένων; Υπάρχει πιθανότητα διαμόρφωσης ανταγωνιστικών λόγων, που να επανορίσουν πολιτικές λειτουργίες με ουμανιστικούς όρους; Οι θεωρητικοί προβληματισμοί καταλήγουν στη συγκρότηση λόγο-θεωρητικών αρχών, που επαναφέρουν τη συζήτηση στην δυναμική της δημοκρατίας και στις ρηματικές πολιτικές παρέμβασης. Αναζητείται λύση μετά την αποδόμηση του συστήματος, μέσα από εκπαιδευτικές διαδικασίες που θα εκ-διπλώσουν ένα παράλληλο ουμανιστικό κεφάλαιο.

Ευαγγελία ΚΑΛΕΡΑΝΤΕ, Επίκ. Καθηγήτρια, Παν/μιο Δυτικής Μακεδονίας, ekalerante@yahoo.gr

Θεόδωρος ΕΛΕΥΘΕΡΑΚΗΣ, Επίκ. Καθηγητής, Παν/μιο Κρήτης, elfthet@edc.uoc.gr

Παναγιώτης ΓΙΑΒΡΙΜΗΣ, Λέκτορας, Παν/μιο Αιγαίου, giavrimis@soc.aegean.gr

Πολιτικές εγκλίσεις και κοινωνικές υποδηλώσεις της οικονομικής κρίσης στην νεανική γυναικεία εργασία, ως εκπαιδευτική πρόκληση στον επανακαθορισμό της εκπαιδευτικής πολιτικής

Στην εισήγηση μας εξετάζεται το σύνολο των οικονομικών αποφάνσεων, όπως διαμορφώνονται την περίοδο της οικονομικής κρίσης σε άμεση συσχέτιση με τις συνέπειες στην αγορά εργασίας. Εστιαζόμαστε στις νέες γυναίκες με υψηλό μορφωτικό κεφάλαιο, οι οποίες αναζητούν θέση εργασίας σε μια προσπάθεια νοηματοδότησης του μορφωτικού κεφαλαίου, αναζητώντας τη διασύνδεση του με αντίστοιχους επαγγελματικούς χώρους. Διερευνούμε τις αλλαγές του εργασιακού περιβάλλοντος, όπως παρουσιάζεται στις ποσοτικές έρευνες των ινστιτούτων και οργανισμών σε μια απόπειρα έμφυλης διαφοροποίησης των συνεπειών της οικονομικής κρίσης με έμφαση σε λογο-αναλυτικές προσεγγίσεις, σε συγκεκριμένα ερωτήματα για την ένταση της κοινωνικής ανισότητας ως προς το φύλο. Παράλληλα, εξετάζουμε τη διαμόρφωση μιας πραγματικότητας, με την περιθωριοποίηση των γυναικών μέσω των οικονομικών καθεστώτων απασχολησιμότητας, που ορίζουν και συγκροτούν ένα διαφορετικό λόγο για τις έμφυλες διαφοροποιήσεις με βάση την παραγωγική εργασία και την αποτελεσματικότητα. Αντικείμενο της εργασίας μας είναι η ανάδειξη των διαδικασιών νοηματοδότησης και νομιμοποίησης της κοινωνικής ανισότητας ως προς το φύλο με επικέντρωση στη μετάλλαξη των στερεοτύπων και στην αναδόμηση των έμφυλων ανισοτήτων.

Επίσης, στην κριτική ανάλυση της διαμορφούμενης πραγματικότητας εντάσσουμε τις συνέπειες της επιλεκτικής έμφυλης εργασιακής απασχολησιμότητας. Με βάση την «έμφυλη ανεργία» προτείνουμε εκπαιδευτικές πρακτικές, που βασίζονται στον επαναπροσδιορισμό των διαστάσεων της πραγματικότητας σε μια απόπειρα διαμόρφωσης διαφορετικών πεδίων οπτικής και αφήγησης της έμφυλης κοινωνικής ανισότητας. Η προσέγγισή μας προβάλλει την αναγκαιότητα διασύνδεσης του εκπαιδευτικού λόγου με την οικονομία, ενσωματώνοντας κοινωνικο-πολιτικές πρακτικές, που παρατηρούνται στην αγορά εργασίας και συγκροτούν παραστάσεις ή οπτικά πεδία αποκλεισμού των νέων γυναικών από συγκεκριμένους εργασιακούς χώρους. Σε μια μηχανική αναπαραγωγή της έμφυλης ανισότητας, που φαίνεται να διαφοροποιείται από προηγούμενα σχήματα αναπαραγωγής της, μας ενδιαφέρει μέσα από την συνθετότητα του νέου φαινομένου να αναδείξουμε την αναγκαιότητα ενός δυναμικού εκπαιδευτικού συστήματος πρακτικών αναίρεσης των διαφοροποιήσεων ως προς το φύλο.

Στεφάνια ΚΑΛΟΓΕΡΑΚΗ, Λέκτορας, Τμήμα Κοινωνιολογίας, Παν/μιο Κρήτης, s.kalogeraki@gmail.com

Οι μεταναστευτικές ροές στην Ελλάδα εν καιρώ κρίσης

Η διεθνής χρηματοοικονομική κρίση του 2008 έχει προκαλέσει κλυδωνισμούς στην οικονομική ευημερία των κρατών-μελών της Ευρωζώνης. Ανάμεσα στις επιπτώσεις της κρίσης -μεταξύ άλλων- επισημαίνονται οι μεταβολές στις διεθνείς μεταναστευτικές ροές στην Ευρώπη και ιδιαίτερα στα κράτη-μέλη της Νότιας Ευρώπης που έχουν πληγεί περισσότερο. Η Ελλάδα αποτέλεσε έναν από τους πιο οικονομικά αδύναμους κρίκους της Ευρωζώνης αντιμετωπίζοντας τη μεγαλύτερη ύφεση στη μεταπολιτευτική της ιστορία με ιδιαίτερα αρνητικές επιπτώσεις που αντανακλώνται στη ραγδαία αύξηση της ανεργίας, της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού. Οι δυσμενείς συνθήκες απασχόλησης και διαβίωσης δύναται να λειτουργήσουν ως καθοριστικοί μεταναστευτικοί παράγοντες απώθησης από και προς την Ελλάδα, η οποία κατά την δεκαετία του '90 αποτέλεσε βασική χώρα υποδοχής μεταναστών. Υπογραμμίζεται, ότι η διερεύνηση των επιδράσεων της οικονομικής κρίσης στις μεταναστευτικές ροές συνιστά ένα ιδιαίτερα δύσκολο εγχείρημα λόγω της πολλαπλότητας των παραγόντων που εμπλέκονται στη διαμόρφωση των μεταναστευτικών ροών και δύναται να μην συνδέονται με την κρίση *per se* αλλά και λόγω των περιορισμών στα διαθέσιμα διεθνή μεταναστευτικά δεδομένα. Λαμβάνοντας υπόψη τους μεθοδολογικούς περιορισμούς και προκλήσεις, η παρούσα μελέτη διερευνά τις μεταβολές που συντελούνται στις μεταναστευτικές εισροές και εκροές στο συνολικό πληθυσμό και συγκεκριμένα σε Έλληνες υπηκόους και αλλοδαπούς μεταξύ 2010 και 2012 παρέχοντας μια αδρή αποτύπωση των αναδυόμενων τάσεων εν καιρώ κρίσης.

Αλεξία ΚΑΛΟΓΕΡΟΠΟΥΛΟΥ, Υ/Δ, Τμήμα ΕΜΜΕ, ΕΚΠΑ, alexia.kalogeropoulou@gmail.com

Αθηνά ΧΑΤΖΟΥΛΗ, Αναπλ. Καθηγήτρια Ψυχολογίας, Τμήμα ΕΜΜΕ, ΕΚΠΑ

«Εμείς» και οι «άλλοι»: η κοινωνική πόλωση στα χρόνια της κρίσης όπως αναδύθηκε στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης. Το παράδειγμα του δημοψηφίσματος

Η οικονομική κρίση που άρχισε να γίνεται περισσότερο εμφανής στην Ελλάδα το 2009, προκάλεσε ισχυρούς κλυδωνισμούς και μεταβολές όχι μόνο στην οικονομική κατάσταση των Ελλήνων, αλλά και στις ανθρώπινες σχέσεις, στις αξίες, στις κοινωνικές δομές, στις προτεραιότητες, στους στόχους, στην ψυχική και σωματική υγεία, στην καθημερινή ζωή. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο φαίνεται ότι αναδύθηκε μια νέα πολικότητα στην ελληνική κοινωνία που απείλησε κατά την περίοδο του δημοψηφίσματος του Ιουνίου 2015– και ενδεχομένως ακόμα απειλεί– την κοινωνική συνοχή. Η ελληνική κοινωνία πολώθηκε σε σημαντικό βαθμό ανάμεσα σε εκείνους που τάσσονταν υπέρ του «ναι» και σε εκείνους που τάσσονταν υπέρ του «όχι». Αυτή η τάση αποτυπώθηκε, όπως ήταν αναμενόμενο, και στα social media. Συλλέξαμε και διερευνήσαμε αυτές τις τάσεις στα social media, και συγκεκριμένα στο Facebook, την συγκεκριμένη περίοδο και καταγράψαμε τη νέα πολικότητα αλλά και τις νέες κοινωνικές τάσεις που αναδύθηκαν μέσα από το Facebook.

Ιωάννης ΚΑΜΑΡΙΑΝΟΣ, Επίκ. Καθηγητής, Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτ. Εκπαίδευσης, Παν/μιο Πάτρας, kamarian@upatras.gr

Γεωργία ΓΟΥΓΑ, Δρ. Κοινωνιολογίας

Αμφιθέατρο υπό κρίση. Η υπό οικονομική κρίση ρύθμιση του χώρου της Ελληνικής Ανώτατης Εκπαίδευσης

Η υποχώρηση του κράτους ως κυρίαρχου οργανωτικού λόγου από το πεδίο της Ελληνικής

Ανώτατης Εκπαίδευσης υπό το πρίσμα και ως συνέπεια και της χρηματοοικονομικής κρίσης, αποτελούν σύγχρονο σημείο συνάντησης και αναφοράς διεπιστημονικών μελετών.

Έτσι, η ποιότητα μεταλλαγής του Ελληνικού Χώρου Ανώτατης Εκπαίδευσης απασχολεί επιστημονικό δυναμικό από το χώρο της κοινωνιολογίας, της εκπαιδευτικής πολιτικής, των οικονομικών κ.λπ., καθώς νέα κοινωνικο-οικονομικά δεδομένα επηρεάζουν σημαντικά την δυναμική μεταλλαγής του Ελληνικού Χώρου Ανώτατης Εκπαίδευσης

Είναι χαρακτηριστικό πως ενώ η χρηματο-οικονομική κρίση λειτουργεί καταλυτικά με την υποχώρηση του κοινωνικού κράτους, εντούτοις η κρίση του ελληνικού πανεπιστημίου φαίνεται να είναι διαχρονική. Πιο συγκεκριμένα, η θέση περί κρίσης του ελληνικού πανεπιστημίου ή η μεταρρύθμιση ως αποτέλεσμα της κρίσης του ελληνικού πανεπιστημίου, απασχολεί τους μελετητές εδώ και δεκαετίες. Πρόκειται συνεπώς για μια διαχρονική κρίση ταυτότητας του θεσμού. Μια κρίση νομιμοποίησης απέναντι στην ελληνική κοινωνία.

Μεθοδολογικά για να κατανοήσουμε τις σύγχρονες επιπτώσεις που επιφέρει η χρηματο-οικονομική κρίση και η υποχώρηση του κοινωνικού κράτους, υπό το πρίσμα της ρυθμιστικής κρίσης του θεσμού ως κρίσης νομιμοποίησης, θα επιχειρήσουμε να διατυπώσουμε συγκριτικά ορισμένες θέσεις με εφαλτήριο τη σύγκριση-συζήτηση των δομικών και οργανωτικών χαρακτηριστικών στοιχείων των νομικών πλαισίων 1268/82 και 4009 /11. Η επιλογή αυτών των ρυθμιστικών κειμένων έγινε με κριτήριο τη σημασία τους ως κανονιστικών κειμένων στο επίπεδο του οργανωτικού λόγου ρύθμισης του πεδίου.

Συμπερασματικά, στην περίπτωση της Ελλάδας, η υπό οικονομική κρίση ρύθμιση του πεδίου της Ανώτατης Εκπαίδευσης, δεν είναι απλώς ζήτημα εκπαιδευτικής πολιτικής, αλλά αποτελεί ζήτημα βιωσιμότητας του θεσμού. Από την άλλη, αναλυτές και διανοούμενοι όπως ο J. Habermas θα προσδιορίσουν το ζήτημα της κοινωνικής –και συνεπώς εκπαιδευτικής- ρύθμισης υπό κρίση ως πρόβλημα που αφορά στην ποιότητα και στη κοινωνική συνοχή των δυτικών κοινωνιών.

Υπό αυτόν συνεπώς τον προβληματισμό, θεωρούμε πως είναι αναγκαίο να δοθεί ιδιαίτερη έμφαση στη μελέτη του επαναπροσδιορισμού της δυναμικής του Χώρου της Ελληνικής Ανώτατης Εκπαίδευσης, με σκοπό από τη μία την κατανόηση και την ερμηνεία των μεταλλαγών και των επικείμενων ρυθμίσεων της ακαδημαϊκής θεσμικής κουλτούρας και από την άλλη την κατανόηση της κοινωνικής σημασίας της καθημερινής ζωής στο αμφιθέατρο.

Βασιλική ΚΑΝΤΖΑΡΑ, Επίκ. Καθηγήτρια, Τμήμα Κοινωνιολογίας, Πάντειο Παν/μιο,
vkantz@panteion.gr

Η εκλογίκευση της ελληνικής εκπαίδευσης σε συνθήκες κρίσης (2009-2014)

Οι επιπτώσεις από τη συνεχιζόμενη κρίση στην ελληνική εκπαίδευση είναι σύνθετες. Σχετίζονται τόσο με τις άμεσες παρεμβάσεις της εκπαιδευτικής πολιτικής, που ασκείται όσο και με τις έμμεσες οι οποίες απορρέουν από τη συνεχιζόμενη οικονομική ύφεση και την αύξηση της ανεργίας. Η ασκούμενη εκπαιδευτική πολιτική εκτός από τη διαχείριση του εκπαιδευτικού συστήματος με μειωμένη χρηματοδότηση επικεντρώνεται στην εισαγωγή μεταρρυθμίσεων με γνώμονα ή σκοπό την περιστολή των δημόσιων εξόδων και τον 'εξορθολογισμό' του εκπαιδευτικού συστήματος.

Πολλές από τις μεταρρυθμίσεις επέφεραν την αποκαλούμενη «συρρίκνωση» της εκπαίδευσης, καθώς μειώθηκαν οι εκπαιδευτικοί, λιγόστεψαν τα σχολικά κτίρια που χρήζουν φροντίδας, ελαττώθηκαν τα έξοδα για βιβλία και βοηθήματα των φοιτητών. Από την άλλη πλευρά, μια σειρά μεταρρυθμίσεων στο διάστημα αυτό απαιτεί περισσότερα κονδύλια, όπως είναι: η εισαγωγή του θεσμού των «Συμβουλίων ιδρύματος» στα

πανεπιστήμια, η καθιέρωση της αξιολόγησης του εκπαιδευτικού έργου, η επάνδρωση της ΑΔΙΠ, η ανάθεση υπηρεσιών καθαρισμού και φύλαξης των πανεπιστημίων σε εταιρείες. Κι αυτό το γεγονός με προβλημάτισε. Ειδικά αν σκεφτεί κανείς ότι η αναγκαιότητα εξοικονόμησης πόρων είναι τέτοιας σπουδαιότητας που λογικά οποιαδήποτε σκέψη για περισσότερα κονδύλια θα έπρεπε να απορριφθεί ασυζητητί. Αντ' αυτού παρατηρούμε ότι οι περισσότερες απ' αυτές τις μεταρρυθμίσεις πέρασαν ασυζητητί, ως κάτι αυτονόητο, που θα έπρεπε να είχε πραγματοποιηθεί από καιρό. Παράλληλα δεν υπήρξε καμία αντίδραση ως προς το οικονομικό μέρος του θέματος, αφού όσοι αντέδρασαν επικέντρωσαν τα βέλη τους στην προσπάθεια 'υπονόμευσης του δημόσιου σχολείου ή πανεπιστημίου', όπως χαρακτήρισαν τις εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις.

Το ερώτημα που τίθεται είναι: εάν και πώς σχετίζονται οι εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις σε περίοδο κρίσης με την αναδιάρθρωση των σχέσεων εξουσίας, τόσο στην εκπαίδευση όσο και στην κοινωνία ευρύτερα;

Η προτεινόμενη ανακοίνωση στηρίζεται σε έρευνα σχετικά με τις επιπτώσεις της κρίσης στην εκπαίδευση. Το θεωρητικό πλαίσιο βασίζεται σε προσεγγίσεις στην κοινωνιολογία και στην κοινωνιολογία της εκπαίδευσης οι οποίες επιχειρούν να αναλύσουν τη σχέση της εκπαίδευσης με τη λογική και την οργάνωση των κυρίαρχων σχέσεων εξουσίας.

Γιώργος ΚΑΦΦΕΣ, Αναπληρ. Καθηγητής, ΣΣΕ, luce@otenet.gr

Ένοπλες Δυνάμεις και Κρίση

Τα τελευταία χρόνια της κρίσης στην Ελλάδα, η οποία ενώ ξεκίνησε ως χρηματο-οικονομική μετεξελίχθηκε σε κοινωνική, οι Ένοπλες Δυνάμεις ως ενεργό κομμάτι της κοινωνίας υπέστησαν κι αυτές με τη σειρά τους κάποιες συνέπειες. Τα ένοπλα στελέχη κλήθηκαν μέσα σε τέτοιες συνθήκες να ανταποκριθούν όχι μόνο στο μέρος που αφορά το στρατιωτικό τους ρόλο αλλά κυρίως στο κοινωνικό μέρος και να προσφέρουν αίσθημα ασφάλειας στο κοινωνικό σύνολο έχοντας οι ίδιοι υποστεί τις βαρύτερες συνέπειες. Ποιές ήταν αυτές οι συνέπειες; Πως διαταράχθηκε κι αν αυτό συνέβη και σε ποιο βαθμό το γόητρο του στρατιωτικού; Πως αντιδρούν γενικά οι στρατιωτικοί έχοντας συναίσθηση ότι δεν κάνουν απλά ένα επάγγελμα αλλά ένα λειτούργημα για την κοινωνία; Περισσότερο συγκεκριμένα θα χρησιμοποιηθούν στοιχεία ερευνών των τελευταίων 6 ετών εστιάζοντας πιο πολύ στις περιπτώσεις εγγάμων στρατιωτικών με οικογενειακά βάρη. Τα στοιχεία αυτά δημοσιεύτηκαν κατά καιρούς είτε ως επίσημα είτε στον τύπο και το διαδίκτυο.

Κορίνα ΚΟΜΗΝΟΥ, Υ/Δ, Τμήμα Κοινωνικής Πολιτικής, Πάντειο Παν/μιο, korinakominou@yahoo.gr

Γιάννης ΚΟΥΖΗΣ, Καθηγητής, Τμήμα Κοινωνικής Πολιτικής, Πάντειο Παν/μιο

Το Περιεχόμενο της Εργασίας στον Όμιλο Επιχειρήσεων την Περίοδο της Οικονομικής Κρίσης- Ο ρόλος των θυγατρικών εταιρειών

Σε μια περίοδο «δομικής απορρύθμισης» του παραδοσιακού προτύπου της εργασίας, κάτω από την πίεση της οικονομικής κρίσης, οι όμιλοι επιχειρήσεων αναδεικνύονται σε κυρίαρχη μορφή συγκέντρωσης του κεφαλαίου. Σε πολλές περιπτώσεις τα χαρακτηριστικά τους αποκτούν υπερεθνική διάσταση και επηρεάζουν άμεσα τον εργασιακό βίο. Η εισήγηση φιλοδοξεί να αναδείξει τις βασικές αλλαγές που φέρνει η ομιλοποίηση των επιχειρήσεων στην εργασιακή σχέση σε ατομικό αλλά και συλλογικό επίπεδο. Στοχεύει δε στην αποκρυστάλλωση μιας γνώμης σχετικά με την ποιότητα αλλά και το είδος της εργασίας εντός του ομίλου επιχειρήσεων αναλυμένη υπό το πρίσμα της θέσης του μισθωτού εντός

του ομίλου (μητρική-θυγατρική). Το νέο εργασιακό πρότυπο όπως διαφαίνεται αποτελεί ένα βελτιωμένο πρότυπο εργασίας σε σχέση με το παλαιό, προσφέρει περισσότερες εγγυήσεις στους εργαζόμενους λόγω της οικονομικής ισχύος του ομίλου ή τους εκθέτει σε περισσότερους κινδύνους σε μια περίοδο που η αβεβαιότητα είναι έτσι και αλλιώς αυξημένη; Σε τι επιλογές οδηγούνται οι όμιλοι επιχειρήσεων σε σχέση με τη διαχείριση του ανθρώπινου δυναμικού τους προκειμένου να μπορέσουν να ανταπεξέλθουν σε ένα δύσκολο οικονομικό περιβάλλον και τι σημαίνει πρακτικά αυτό για τους εργαζόμενους; Πως επηρεάζουν σε όλα τα παραπάνω οι πολλές θεσμικές αλλαγές που έχουν συντελεσθεί στο πεδίο των εργασιακών σχέσεων; Ερωτήματα που παραμένουν επίκαιρα και πολύ σημαντικά για τον κόσμο της μισθωτής εργασίας καθώς αφορούν ολοένα και μεγαλύτερο αριθμό μισθωτών, θα γίνει προσπάθεια να προσεγγιστούν κριτικά από αυτήν την εισήγηση.

Άγγελος Κοντογιάννης-Μανδρός, Υ/Δ Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών, King's College London, angelos.kontogiannis-mandros@kcl.ac.uk

Κωνσταντίνος Ζαφειρής, Μεταπτυχιακός Φοιτητής, ΠΜΣ Τμήματος Πολιτικής Επιστήμης & Δημόσιας Διοίκησης, ΕΚΠΑ

Η νεολαία απέναντι στην κρίση: αναδυόμενες τάσεις και τομές στην πολιτική κουλτούρα του φοιτητικού σώματος

Μέσα στις ευρύτερες κοινωνικό-πολιτικές ανακατατάξεις που προκάλεσε η κρίση την τελευταία πενταετία, οι τάσεις που διαμορφώνονται εντός της κοινωνικής υποκατηγορίας της νεολαίας, αποκτούν ένα ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Αυτό οφείλεται τόσο στο γεγονός ότι η νεολαία αποτελεί μια από τις πιο βάνουσα πληττόμενες κοινωνικές κατηγορίες (υπερδυσπλασία ανεργία, κύμα νέα μετανάστευσης κλπ) όσο και στο ειδικό βάρος που είχε στη διάρθρωση όλων των μεγάλων κοινωνικο-πολιτικών συγκρούσεων από την περίοδο της κατοχής και έπειτα. Σε αυτά τα πλαίσια η παρούσα εργασία επιδιώκει να φωτίσει τα βασικά ρεύματα, τάσεις και ταυτότητες που αναπτύχθηκαν τα τελευταία χρόνια στους κόλπους της νεολαίας. Μιας κοινωνικής κατηγορίας βασικοί ενοποιητικοί παράγοντες της οποίας είναι: α) η κοινή θέση μέσα στον ιστορικό χωροχρόνο, β) η έκθεση σε παρόμοιες επιδράσεις κοινωνικής και συμβολικής μορφής (εκπαιδευτικοί μηχανισμοί, κοινά πολιτισμικά στοιχεία), γ) η ύπαρξη παρόμοιων κοινωνικών εμπειριών, δ) ο κοινός τρόπος αντίληψης της σχέσης με τις προηγούμενες αλλά και τις επόμενες γενιές. Εντός αυτού του ευρύτερου πλαισίου οι φοιτητές αποτελούν το πιο ενοποιημένο κομμάτι της νεολαίας λόγω τόσο της ενιαίας ένταξής τους στο εκπαιδευτικό μηχανισμό όσο και λόγω της κοινωνικής τους οργάνωσής με βασική «ιδιότητα», μέχρι σήμερα τουλάχιστον, αυτή του φοιτητή. Επικεντρώνοντας λοιπόν στο υποσύνολο φοιτητικής νεολαίας επιχειρούμε να απαντήσουμε στα ανωτέρω ερωτήματα μέσω δεδομένων δειγματοληπτικής έρευνας που πραγματοποιήθηκε με ερωτηματολόγιο το Μάιο του 2015 σε 400 φοιτητές στα μεγάλα ιδρύματα της Αθήνας (ΕΚΠΑ, Πάντειο, ΕΜΠ, ΠΑ.ΠΕΙ. ΑΣΟΟΕ). Επί της ουσίας πρόκειται για μια έρευνα πολιτικής συμπεριφοράς της συγκεκριμένης κοινωνική υποκατηγορίας που πέραν του να φωτίσει τις εν εξελίξει τάσεις εντός του φοιτητικού σώματος επιχειρεί να εξηγήσει και τους μετασχηματισμούς και τις τομές που παρατηρούνται σε σχέση με την ιστορική εμπειρία (δηλ. κάμψη του φοιτητικού κινήματος και συνδικαλισμού, χαμηλότερα επίπεδα πολιτικής κινητοποίησης σε σχέση με το παρελθόν κλπ.).

Αλεξάνδρα Κορωνάιου, Καθηγήτρια Κοινωνιολογίας, Τμήμα Ψυχολογίας, Πάντειο Παν/μιο, alexkoron@gmail.com

Γιώργος ΑΛΕΞΙΑΣ, Αναπλ. Καθηγητής Κοινωνιολογίας, Τμήμα Ψυχολογίας, Πάντειο Παν/μιο, galexias@yahoo.gr

Αλέξανδρος ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ, Δρ. Κοινωνιολογίας, Ερευνητής Πάντειου Παν/μίου, sociology.panteion@gmail.com

Ειρήνη ΧΙΩΤΑΚΗ-ΠΟΥΛΟΥ, Δρ. Κοινωνιολογίας, Ερευνήτρια Πάντειο Παν/μιο, i.chiotaki@gmail.com

Γιώργος ΒΑΓΙΑΣ, Υ/Δ Ψυχολογίας, Ερευνητής, Πάντειο Παν/μιο, george.vayias@gmail.com

Η Ποιότητα Ζωής Παιδιών και Νέων σε Περιόδους Κρίσης

Η παρούσα εισήγηση βασίζεται σε μια πρώτη ανάλυση των ευρημάτων ενός πανευρωπαϊκού ερευνητικού προγράμματος για τη μέτρηση της ποιότητας ζωής και της ευημερίας παιδιών και νέων στην Ευρώπη. Το πρόγραμμα (MYWEB, Measuring Youth Well-Being, 2014-2016) είναι ένα έργο χρηματοδοτούμενο από την Ευρωπαϊκή Ένωση στο πλαίσιο του Έβδομου Πλαισίου Στήριξης (FP7), που έχει ως σκοπό να αξιολογήσει τη σκοπιμότητα έναρξης μιας ευρωπαϊκής, μακροχρόνιας μελέτης για τα παιδιά και τους νέους. Στο πρόγραμμα συνεργάζονται δεκατρία πανεπιστήμια και ερευνητικοί οργανισμοί από έντεκα ευρωπαϊκές χώρες με στόχο την αξιολόγηση των υπάρχοντων δεδομένων, αλλά και τη διερεύνηση των προβλημάτων ως προς την ποιότητα ζωής των νέων στην Ευρώπη, όπου σύμφωνα με πρόσφατη έρευνα 26 εκατομμύρια παιδιά βρίσκονται υπό την απειλή της φτώχειας, ενώ το χάσμα μεταξύ των γενεών ως προς την κοινωνική δικαιοσύνη φαίνεται ότι διευρύνεται.

Στο πλαίσιο αυτό έλαβε χώρα και η εν λόγω έρευνα η οποία βασίστηκε στην ποιοτική μεθοδολογία. Συγκεκριμένα, διενεργήθηκαν συνεντεύξεις και ομάδες εστίασης (focus groups) με παιδιά και νέους από 10 μέχρι 20 ετών. Τα κύρια θέματα προς διερεύνηση ήταν αν και με ποιο τρόπο κατανοούν τα παιδιά και οι νέοι τους όρους «ποιότητα ζωής» και «ευημερία», τι θεωρούν σημαντικό στη ζωή τους για να είναι ευτυχισμένοι, ποια είναι τα προβλήματά τους, αν οι μεγαλύτερες γενιές (γονείς αλλά και πολιτικοί) δείχνουν ενδιαφέρον γι'αυτά και ποιες είναι οι σκέψεις τους για το μέλλον ιδίως σε περιόδους κρίσης. Τα ευρήματα της έρευνας παρουσιάζονται για πρώτη φορά και καταδεικνύουν την ανάγκη να ακουστούν επιτέλους τα παιδιά και οι νέοι όχι μόνο από τους μεγαλύτερους γενικά, αλλά και από όσους ασκούν πολιτική, ιδίως στο πεδίο της νεολαίας, προκειμένου να αντιμετωπιστεί η υπάρχουσα κρίση και οι κοινωνικές ανισότητες που γίνονται όλο και πιο έντονες.

Γιώργος ΚΟΥΖΑΣ, Μεταδιδακτορικός ερευνητής, ΕΚΠΑ, g.kouzas@yahoo.gr

Έπιβιώνοντας κάθε μέρα στους δρόμους της πόλης': Δίκτυα αλληλεγγύης και μορφές αμοιβαιότητας στους ρακοσυλλέκτες της Αθήνας

Κατά τα τελευταία χρόνια η εμφάνιση των ρακοσυλλεκτών έγινε ιδιαίτερα έντονη στην Αθήνα. Αν και τα μέλη της επαγγελματικής αυτής ομάδας αρχικά ήταν Έλληνες μουσουλμάνοι που ήρθαν από τη Θράκη κατά τις δεκαετίες 1960-1970, από το 2009 και έπειτα πάρα πολλοί Έλληνες και μετανάστες, που έμειναν άνεργοι αναζήτησαν τρόπο επιβίωσης μέσω αυτής της «υποτιμημένης» εργασίας.

Μολονότι οι περισσότεροι πιστεύουν ότι η εργασία των ρακοσυλλεκτών εξελίσσεται σε ένα ατομικό επίπεδο, εντούτοις η εθνογραφική έρευνα αναδεικνύει «αθέατες» όψεις συλλογικότητας στην εργασιακή τους διαδικασία, όπως είναι οι λειτουργίες των δικτύων αλληλεγγύης και οι μορφές αμοιβαιότητας μεταξύ των ρακοσυλλεκτών που αποτελούν αναπόσπαστο μέρος των καθημερινών εργασιακών τους πρακτικών. Στις «ανεπίσημες»

οικονομίες και στις «άτυπες» εργασίες υφίστανται τρόποι διαμόρφωσης προσωπικών και ευρύτερων δικτύων, που προωθούν τα συμφέροντα των μελών της ομάδας, παρακάμπτοντας συχνά τις «επίσημες» πρακτικές της οικονομίας της αγοράς. Μια τέτοια περίπτωση αποτελούν τα δίκτυα αλληλεγγύης των ρακοσυλλεκτών, τα οποία εκτείνονται σε μια σειρά ζητημάτων που είναι κρίσιμα όχι μόνο για την εργασία τους, αλλά και για τη γενικότερη επιβίωσή τους, όπως είναι: η βοήθεια υλική ή οικονομική από μέλη των σωματείων προς άλλα μέλη, η συνδρομή σε προβλήματα που ανακύπτουν στο δρόμο (ατυχήματα, προβλήματα με τα τρίκυκλα κ.ά.), η διεξαγωγή εράνων στα κυριακάτικα παζάρια τους ώστε να βοηθήσουν άλλα μέλη που έχουν προβλήματα, η κυκλοφορία πληροφοριών για μεγάλες ποσότητες υλικών που βρίσκονται στους δρόμους ή για σπίτια και αποθήκες που επιθυμούν οι ιδιοκτήτες τους να αδειάσουν, η ανταλλαγή πρώτων υλών (π.χ. χαλκού ή σιδήρου) μεταξύ των ρακοσυλλεκτών για επίτευξη μεγαλύτερου κέρδους, η προσφορά χειρωνακτικής βοήθειας στα κυριακάτικα παζάρια τους ή βοήθεια στο κουβάλημα βαριών φορτίων στο δρόμο κ.λπ.. Μέσα στο παραπάνω πλαίσιο της προσφοράς από το ένα μέλος και της αποδοχής από το άλλο εξετάζεται ιδιαίτερα η σημασία της ανταπόδοσης ως έκφραση της αμοιβαιότητας μεταξύ των ρακοσυλλεκτών. Η ανακοίνωση βασίζεται σε μια πολυετή, πολυτοπική εθνογραφική έρευνα στα σωματεία των ρακοσυλλεκτών «Ερμής» και «Ενόδιος Ερμής» στο Γκάζι, στα παζάρια τους που οργανώνονται από τα σωματεία στο Βοτανικό και στις γειτονιές της Αθήνας.

Άννα ΚΟΥΜΑΝΤΑΡΑΚΗ, ΣΕΠ, ΕΑΠ akoumantar@yahoo.gr

Θανάσης ΤΣΑΚΙΡΗΣ

Εργατικές κινητοποιήσεις τα χρόνια της κρίσης: Ερμηνεία και Συμπεράσματα

Η εισήγηση αυτή αποτελεί τμήμα συλλογικής έρευνας σχετικά με εργατικές κινητοποιήσεις οι οποίες έλαβαν δυναμική μορφή στην Ελλάδα κατά την διάρκεια των χρόνων της οικονομικής κρίσης. Στόχος της είναι να αναδείξει τα σημαντικότερα χαρακτηριστικά των κινητοποιήσεων αυτών και να εξάγει χρήσιμα συμπεράσματα για το εύρος και τα αιτήματα των κοινωνικών κινημάτων στην Ελλάδα τα χρόνια αυτά. Απώτερος στόχος είναι η θεωρητική επεξεργασία των υπό εξέταση κοινωνικών φαινομένων και η απόπειρα προβλέψεων για την πιθανή τους πορεία στο εγγύς μέλλον.

Νικόλαος ΚΟΥΡΑΜΠΗΣ, Υ/Δ, Τμήμα Κοινωνιολογίας, Πάντειο Παν/μιο, kourampisnikolaos@gmail.com

Η ελληνική ορθοδοξία στο σταυροδρόμι της κρίσης - τα δύο πρόσωπα του Ιανού

Αν το ένα πρόσωπο του Ιανού είναι ότι αρχή της Ορθοδοξίας αποτελεί η εκκλησιαστική κοινότητα που συνεχεται μέσω αγάπης (M.Weber – «ενεργός αδελφική αγάπη» κατά A.Harnack) ή η ταπεινότητα ως τρόπος εξύψωσης της καθημερινότητας ή η ιστοριοεσχατολογική [= δεν υπάρχουν δύο «κόσμοι» αλλά δύο τρόποι] αντίληψη της πραγματικότητας, το άλλο πρόσωπο είναι ο υπερβολικός φερμαλισμός τη στιγμή που η πίστη έχει πολύ μικρή σχέση με τις «εσωτερικευμένες» ηθικές αρχές ή το προπατορικό αμάρτημα ως στίγμα που καταστρέφει την ανθρώπινη αξιοπρέπεια ή η ανιστορική αρχή της προσωρινότητας.

Η ιστορική, κοινωνιολογική και θεολογική έρευνα όσον αφορά τη χριστιανική φιλανθρωπία και την κοινωνική δικαιοσύνη αποδεικνύει την απόσταση που υπάρχει μεταξύ παραδόσεως και σύγχρονης εκκλησιαστικής πρακτικής π.χ. τα ενοριακά συσσίτια αφενός είναι χρήσιμα

αφετέρου μεταβάλουν τον πολίτη σε επαίτη ενώ μια παραδοσιακή αντίληψη παρουσιάζει τους ενδεείς να έχουν δικαιώματα επάνω στην εκκλησιαστική περιουσία (!) ένας ουσιαστικός διάλογος Πολιτείας-Εκκλησίας για την αξιοποίησή της φαίνεται ότι έχει πρόσφατα αρχίσει.

Το φυλλάδιο της Ιεράς Συνόδου της Εκκλησίας της Ελλάδος, *Προς το Λαό*, 44(2010), το οποίο θα παρουσιαστεί, αποτελεί ένα διαφημιστικό φυλλάδιο της «χριστιανικής αγάπης» με κύρια στόχευσή του να παραμείνει στο απυρόβλητο η αυταρχική Ιεραρχία η οποία, όμως, δεν αποτελεί λύση αλλά μέρος της κρίσης. Είναι επιπλέον γνωστό ότι έχει τη δυνατότητα να διοχετεύει μεγάλα χρηματικά ποσά σε αγορές και πωλήσεις πακέτων μετοχών, επηρεάζοντας το χρηματιστήριο και εν γένει τους ρυθμούς της αγοράς.

Η Ελληνική Ορθοδοξία ασχολείται με τη μικρο-ηθική (πχ σεξουαλικότητα) και όχι τη μακρο-ηθική της κοινωνικής μεταβολής. Κανένα άρθρο για την κοινωνική δικαιοσύνη του χριστιανισμού δεν υπάρχει στην επίσημη ιστοσελίδα της Εκκλησίας της Ελλάδος. Ωστόσο, θεολογικά, η δικαιοσύνη δεν είναι απλή σύσταση του Ευαγγελίου στους ανθρώπους αλλά είναι συστατικό του ίδιου του Ευαγγελίου, στοιχείο χωρίς το οποίο το Ευαγγέλιο δε μπορεί να είναι Ευαγγέλιο.

Νίκος ΚΟΥΡΑΧΑΝΗΣ, Διδάκτωρ Κοινωνικής Πολιτικής, Παν/μιο Πελοποννήσου,
n.kourachanis@gmail.com

Κοινωνική Πολιτική και Έλλειψη Στέγης στην Ελλάδα: Οι Εξελίξεις της 'Κρίσιμης' Τελευταίας Πενταετίας

Η εισήγηση αντλεί στοιχεία από διδακτορική διατριβή που υποστηρίχθηκε τον Ιούνιο του 2015 στο Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου και αποσκοπεί στην ανάδειξη του πλαισίου αντιμετώπισης της έλλειψης στέγης στην Ελλάδα την τελευταία πενταετία. Υπόθεση εργασίας είναι ότι την στιγμή που υπάρχουν ισχυρές ενδείξεις για επιδείνωση του προβλήματος, οι παρεμβάσεις της κοινωνικής πολιτικής εξακολουθούν να διαθέτουν υπολειμματικό χαρακτήρα με έντονα τα στοιχεία της φιλανθρωπίας. Πρόσφατες έρευνες επισημαίνουν την σημαντική ποιοτική και ποσοτική μεταβολή των χαρακτηριστικών του άστεγου πληθυσμού. Ωστόσο, παρά την διόγκωση αυτού του ακραίου κοινωνικού προβλήματος, διαπιστώνεται ότι το κύριο βάρος των ευθυνών επωμίζεται η Κοινωνία των Πολιτών με τις παρεμβάσεις του κράτους να χαρακτηρίζονται από σημαντική ανεπάρκεια. Επακόλουθα, οι κοινωνικές πολιτικές που διαμορφώνονται δίνουν έμφαση σε υπηρεσίες έκτακτης ανάγκης (υπνωτήρια, συσσίτια, κέντρα ημέρας αστέγων). Οι υπηρεσίες αυτές εξαντλούνται στην κάλυψη των πρωταρχικών αναγκών επιβίωσης των αστέγων, δίχως να παρέχουν προοπτικές κοινωνικής επανένταξης. Γεγονός με ιδιαίτερο συμβολισμό για τον σύγχρονο χαρακτήρα της κοινωνικής πολιτικής και για το παρόν και το μέλλον των κοινωνικά αποκλεισμένων ομάδων. Η μεθοδολογία της έρευνας στηρίζεται στην επισκόπηση των κοινωνικών πολιτικών για το συγκεκριμένο κοινωνικό πρόβλημα την τελευταία πενταετία, καθώς και σε έρευνα πεδίου σε φορείς που ασχολούνται με την αντιμετώπιση της έλλειψης στέγης σε κρατικό, τοπικό και μη κυβερνητικό επίπεδο.

Χρήστος ΚΟΥΡΟΥΤΖΑΣ, Υ/Δ, Τμήμα Κοινωνιολογίας, Παν/μιο Αιγαίου,
christos.kouroutzas@gmail.com

Η γενετικοποίηση της παρεκκλίνουσας συμπεριφοράς και οι κοινωνίες του 'γενετικού ρίσκου': γονιδιακά 'μεταλλαγμένοι' ή κάποιοι από εμάς;

Η έρευνα της γενετικοποίησης της παρεκκλίνουσας συμπεριφοράς, υπό το πρίσμα της Κοινωνιολογίας της Γενετικής και σε σύνδεση με την Κριτική Εγκληματολογία, αποτελεί μία σύγχρονη διεπιστημονική προσέγγιση στο χώρο των Κοινωνικών Επιστημών, με την γενετική να αποτελεί ένα κοινωνικό φαινόμενο, το οποίο διαμορφώνεται ανάλογα με την εκάστοτε κοινωνική πραγματικότητα, βάσει των συμφερόντων που θα υπερισχύσουν. Μετά τις περιόδους ευγονικής και μέχρι την «τελική λύση» στα ναζιστικά στρατόπεδα συγκέντρωσης, εξοντώνοντας την «παρέκκλιση» (φυλετική, σεξουαλική, ψυχική, εγκληματική κ.λπ.), η ανάδυση της «Νέας Γενετικής» τη δεκαετία '60, επαναχάραξε τα όρια της παρέκκλισης, δομώντας έναν γενετικό ντετερμινισμό, στο πλαίσιο του οποίου τα γονίδια ευθύνονται ή οι άνθρωποι γεννιούνται: ομοφυλόφιλοι, εγκληματίες, ψυχικά ασθενείς, ακόμη και αριστεροί, εφόσον πρόκειται για «προδιάθεση», οριοθετώντας εκ νέου το «κανονικό» και το «παθολογικό». Η πρόδηλη αναπαραγωγή συγκεκριμένων συμπεριφορών ως ερευνητικών αντικειμένων μέσα από την αναζήτηση των «παρεκκλίνοντων γενετικών τόπων», αποτελεί και το κεντρικό πεδίο προβληματισμού. Παράλληλα, τα άτομα που οριοθετούνται ως «γενετικού ρίσκου» ή «διακινδύνευσης», υπόκεινται σε πρακτικές βιοεξουσίας και βιοελέγχου, οι οποίες οδηγούν σε μια νέα βιοπολιτική «διαχείριση» της ανθρώπινης ζωής και η οποία εκτείνεται μέχρι τις πρακτικές θεραπείας και πρόληψης. Απόρροια αυτών, είναι η συγκρότηση του γενετικού στίγματος, ετικέτας ή ανισότητας, των γονιδιακά «ελαττωματικών», σε μια μαθητικοποιημένη απεικόνιση της παρέκκλισης στη σφαίρα των πιθανοτήτων και της ενδεχομενικότητας. Άλλωστε, ακόμη και η νομική οριοθέτηση του γονιδίου ως «αντικειμένου», προβάλλει την εργαλειώδη και μηχανιστική αντιμετώπιση του και «διόρθωση» του. Σε αυτό το πλέγμα, η νέο-αναδυόμενη βιο-οικονομία ή βιο-καπιταλισμός, οδηγεί στην εμπορευματοποίηση του γονιδιακού υλικού (νέες θεραπείες, γονιδιακά τεστ κ.λπ.), με μόνο όφελος το κέρδος. Εν' κατακλείδι, σημαντική είναι η «αντίσταση» του γονιδίου, μέσα από νέες μορφές συλλογικών δράσεων και κοινωνικών κινημάτων στην διεκδίκηση του γονιδιακού υλικού. Τα ανωτέρω διερευνήθηκαν με τη χρήση των ποιοτικών μεθόδων, και ειδικότερα μέσα από την ανάλυση του γενετικού λόγου σε ημιδομημένες συνεντεύξεις, αρχειακό υλικό και συμμετοχική παρατήρηση.

Χρυσούλα ΚΟΥΣΟΥΛΕΝΤΗ, Κοινωνική Λειτουργός, ΜΑ Μεθοδολογία και Εφαρμογές στην Κοινωνική Πολιτική, lou_valou@yahoo.gr

Τα κοινωνικά ιατρεία και φαρμακεία ως νέα μορφή κοινωνικής και πολιτικής δράσης. Η περίπτωση του Μητροπολιτικού Κοινωνικού Ιατρείου Ελληνικού (ΜΚΙΕ)

Η συστηματική αποδόμηση του δημόσιου συστήματος υγείας ταυτόχρονα με τη ραγδαία αύξηση της ανεργίας, τις δυσμενείς αλλαγές στις εργασιακές συνθήκες και τη συνεχή φτωχοποίηση μεγάλου μέρους του πληθυσμού δημιουργεί την πραγματικότητα των εκατομμυρίων ανασφάλιστων πολιτών που δεν έχουν πρόσβαση σε δομές υγείας. Αυτές ακριβώς οι συνθήκες σηματοδοτούν την αφετηρία της δημιουργίας των κοινωνικών ιατρείων και φαρμακείων, τα οποία φέρουν μία ιδιαίτερη δυναμική, καθώς λειτουργούν σε δύο επίπεδα: Στην παροχή υπηρεσιών υγείας στον ανασφάλιστο πληθυσμό χωρίς διακρίσεις και στην ανάδειξη, καταγραφή, και καταγγελία τόσο των συντελούμενων αλλαγών στον χώρο της υγείας, όσο και των δραματικών επιπτώσεων που αυτές επιφέρουν. Επιπλέον, ο τρόπος λειτουργίας τους που υιοθετεί τις αρχές αμεσοδημοκρατίας, της αυτο-οργάνωσης και της συναπόφασης, η απεμπλοκή από κυρίαρχες καπιταλιστικές αξίες, η ενεργητική και έμπρακτη κοινωνική αλληλεγγύη, αρθρώνουν ένα νέο λόγο για το κοινωνικό και πολιτικό γίνεσθαι και προτάσσουν μία άλλη

διαλεκτική που επαναπροσδιορίζει την έννοια του πολίτη ως ενεργού πολιτικού υποκειμένου, καθώς και την έννοια του εθελοντισμού ως μία πολιτική πράξη αντίστασης και αντιπρότασης που αποσυνδέεται από τη φιλανθρωπία. Ο συνδυασμός των προαναφερθέντων αποκαλύπτει μία κοινωνική πραγματικότητα που συνδιαμορφώνεται και παράλληλα συνδιαμορφώνει νέες κοινωνικές ζυμώσεις.

Τα κοινωνικά ιατρεία συγκροτούνται στη βάση της συλλογικής δράσης. Ως εκ τούτου, η εξέτασή τους υπό το πρίσμα της κινηματικής ακαδημαϊκής βιβλιογραφίας κρίνεται εύλογη, προκειμένου να ανιχνευθεί το αξιακό τους πλαίσιο, η εργαλειακή και εκφραστική τους δράση, η συλλογική ταυτότητα και η πολιτική και κοινωνική τους πρόταση. Στόχος αυτής της προσέγγισης είναι η πλαισίωση των κοινωνικών ιατρείων ως νέα μορφή κινήματος. Η προβληματική που αναδύεται, εν προκειμένω, συνίσταται στο γεγονός ότι αφενός τα κοινωνικά ιατρεία υιοθετούν βασικά δομικά χαρακτηριστικά του κινήματος, αφετέρου εντοπίζονται καινοτόμα στοιχεία που δεν ταυτίζονται απόλυτα με τις παραδοχές της βιβλιογραφίας.

Το Μητροπολιτικό Κοινωνικό Ιατρείο Ελληνικού επιλέχθηκε ως μελέτη περίπτωσης κοινωνικών ιατρείων, για τη διεξαγωγή εμπειρικής έρευνας στα πλαίσια του μεταπτυχιακού προγράμματος σπουδών: «Μεθοδολογία και εφαρμογές στην Κοινωνική Πολιτική» του Πάντειου Πανεπιστημίου Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών. Βασικός στόχος της έρευνας υπήρξε ακριβώς η διερεύνηση των κοινωνικών ιατρείων ως νέα μορφή συλλογικής κοινωνικής δράσης, ως νέα μορφή κινήματος εν τέλει.

Θεόδωρος ΚΟΥΤΡΟΥΚΗΣ, Επίκ. Καθηγητής, Τμήμα Οικονομικών Επιστημών, Δημοκρίτειο Παν/μιο Θράκης, theodoroskoutroukis@cyta.gr

Το σύνδρομο του Σίσυφου: Το αφήγημα του Κοινωνικού Διαλόγου στην Ελλάδα της Κρίσης

Στην ανακοίνωση θα διαπραγματευτούμε το θέμα των επιπτώσεων της Οικονομικής Κρίσης στο εθνικό σύστημα εργασιακών σχέσεων και ιδίως στο αφήγημα του κοινωνικού διαλόγου στην Ελλάδα.

Αρχικά θα αποτυπωθούν ορισμένες εννοιολογικές διευκρινίσεις και μία σκιαγράφηση των τρεχουσών τάσεων στο κοινωνικό διάλογο στην Ελλάδα και θα αναπτυχθεί σύντομα το σχετικό θεωρητικό πλαίσιο.

Στη συνέχεια θα επιχειρηθεί η συστηματική αποτύπωση των μέτρων απορρύθμισης της αγοράς εργασίας που υιοθετήθηκαν από τις κυβερνήσεις από την υπογραφή του πρώτου Μνημονίου.

Τέλος, θα αναδειχτούν οι συνέπειες από την εφαρμογή των μέτρων στο σύστημα των σχέσεων εργασίας και κεφαλαίου υπό το πρίσμα των θεωρητικών προσεγγίσεων της κοινωνικής εταιρικότητας.

Στα συμπεράσματα της εργασίας θα συζητηθούν οι αιτίες που οδήγησαν στην μερική εγκατάλειψη του διαλόγου των κοινωνικών εταίρων ως μηχανισμού επιρροής των αποφάσεων οικονομικής κι εργατικής πολιτικής στη χώρα μας.

Στέφανος ΚΟΦΦΑΣ, Λέκτορας, Παν/μιο Frederick, Κύπρος, Koffas@gmx.de

Ευθυμία ΠΑΤΤΑ, MSc in Project Management, Τμήμα Διοίκηση Επιχειρήσεων, ΤΕΙ Θεσσαλίας

Λάμπρος ΣΔΡΟΛΙΑΣ, Καθηγητής, Τμήμα Διοίκηση Επιχειρήσεων, ΤΕΙ Θεσσαλίας

Γεώργιος ΑΣΠΡΙΔΗΣ, Επικ. Καθηγητής, Τμήμα Διοίκηση Επιχειρήσεων, ΤΕΙ Θεσσαλίας

Η διακίνηση και εμπορία ανθρώπων (trafficking), ως μείζον κοινωνικό θέμα: Επανεξετάζοντας την πολιτική διαχείρισης και τις πρακτικές αντιμετώπισης του με την εφαρμογή προσανατολισμένων σε έργα (projects) οργανωτικών διαρθρώσεων και στρατηγικών διαδικασιών

Στην συγκεκριμένη έρευνα παρουσιάζονται τα στοιχεία διαχείρισης για το φαινόμενο του trafficking, σύμφωνα με τις υπάρχουσες πληροφορίες στην Ελλάδα. Εξάγονται συμπεράσματα επανεξετάζοντας την πολιτική διαχείρισής του trafficking και αναλύονται οι πρακτικές αντιμετώπισής του στην Ελλάδα, εξειδικεύοντας και εστιάζοντας κυρίως στην εφαρμογή προσανατολισμένων σε έργα (projects) οργανωτικών διαρθρώσεων και στρατηγικών διαδικασιών, ως την αναγκαία επιλογή- προϋπόθεση για την αντιμετώπιση του μείζονος αυτού κοινωνικού προβλήματος.

Μιχάλης ΚΥΠΑΡΙΣΣΗΣ, ΜΔ στην Κοινωνιολογία, Πάντειο Πανεπιστήμιο, m_kyparissis@yahoo.gr

Έθνος, φύλο, σεξουαλικότητα: Εξουσία και αντιστάσεις στο λόγο του Τύπου για την «κρίση» στην Ελλάδα – το παράδειγμα της Έλευθεροτυπίας

Τα τελευταία πέντε χρόνια κεντρική θέση στο πεδίο των δημόσιων πολιτικών συζητήσεων κατέχουν οι Λόγοι (discourses) που εκφέρονται αναφορικά με την οικονομική κρίση. Η οικονομική κρίση λειτουργεί, από τη μια πλευρά, ως μια τεχνολογία αναπαραγωγής τόσο σε εθνικό όσο και σε έμφυλο επίπεδο. Από την άλλη πλευρά, η οικονομική κρίση λειτουργεί ως αναδιάταξη και αναδιάρθρωση των σχέσεων εξουσίας σε ένα συγκεκριμένο όπου η κοινότητα του έμφυλου έθνους εμφανίζει ρωγμές στις διαδικασίες οικοδόμησής της.

Η παρουσίαση θα διερευνήσει τους τρόπους με τους οποίους ο λόγος γύρω από την οικονομική κρίση δημιουργεί δυνατότητες επανασυγκρότησης των έμφυλων εθνικών υποκειμένων ειδικά προς μια κατεύθυνση αντίστασης προς τις κυρίαρχες νοηματοδοτήσεις. Το κέντρο βάρους της ανάλυσης θα είναι στις έμφυλο-ποιοτικές και τις εθνο-ποιοτικές σημασιοδοτήσεις του ελληνικού έθνους στα πλαίσια των λόγων που αναφέρονται στην Ελλάδα-ως-αντιστεκόμενη-κοινότητα. Στο συγκεκριμένο ιστορικό, οικονομικό πολιτικό και κοινωνικό πλαίσιο η επιτυχής επιτέλεση των έμφυλων και εθνικά προσδιορισμένων ρυθμιστικών προτύπων αποτελεί ένα κεντρικής σημασίας διακύβευμα τόσο σε σχέση με τη συγκρότηση των εθνικών υποκειμένων όσο και αναφορικά με την αναδιάταξη των (δια)κρατικών σχέσεων.

Μεθοδολογικά θα ακολουθηθεί η ανάλυση λόγου σε άρθρα από τον ημερήσιο Τύπο, συγκεκριμένα από την εφημερίδα Έλευθεροτυπία, κατά το διάστημα από την δημόσια ανακοίνωση των πρώτων μέτρων του μηχανισμού στήριξης (02/05/2010) μέχρι την ψήφιση στη Βουλή του Μεσοπρόθεσμου Πλαισίου Δημοσιονομικής Στήριξης 2012-2015 (29/06/2011). Η επικέντρωση των Λόγων (discourses) της συγκεκριμένης αρθρογραφίας στην (ανα)παραγωγή της εθνικής κοινότητας, στην ενίσχυση της κανονιστικής σεξουαλικότητας και στην εμπέδωση των κανονιστικών έμφυλων ρόλων προσανατολίζει τη δράση των υποκειμένων προς μια συνεχή ενασχόληση με την επιτέλεση των ρυθμιστικών αυτών προτύπων. Μέσω της παρουσίασης, δηλαδή, θα διερευνηθεί η συναρμογή των σχέσεων εξουσίας του έθνους, του φύλου, της τάξης και της σεξουαλικότητας, τη συγκεκριμένη ιστορική στιγμή, στα πλαίσια του δημόσιου λόγου του ημερήσιου ειδησεογραφικού Τύπου.

Αργύρης ΚΥΡΙΔΗΣ, Καθηγητής, ΑΠΘ, akiridis@nured.auth.gr
Αναστασία ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ, Αναπληρ. Καθηγήτρια, ΑΠΘ, nata@itl.auth.gr
Αθανάσιος ΣΤΑΥΡΟΥ, Υ/Δ, Παν. Δυτικής Μακεδονίας
Αντανάκλαση κοινωνικών αξιών στα διαφημιστικά μηνύματα των βουλευτικών εκλογών της 20ης Σεπτεμβρίου 2015

Στόχος της παρούσας μελέτης είναι η διερεύνηση του τρόπου δόμησης και συσχέτισης των κοινωνικών αξιών των πολιτικών κομμάτων σε εικονικά και γραπτά κείμενα (διαφημιστικά βίντεο, θεσμικά κείμενα κομμάτων). Το ερευνητικό ερώτημα, το οποίο θα αποτελέσει αντικείμενο κοινωνιοσημειωτικής ανάλυσης, είναι *‘Με ποιον τρόπο κωδικοποιούνται σε εικονικά μηνύματα, οι επίσημες αξίες του εκάστοτε πολιτικού κόμματος εν όψει προεκλογικής περιόδου’*. Συγκεκριμένα, αναλύονται προεκλογικά διαφημιστικά βίντεο και θεσμικά γραπτά κείμενα οκτώ πολιτικών κομμάτων ή συνασπισμών κομμάτων που μετέχουν στην ελληνική Βουλή, μετά τις εκλογές της 20^{ης} Σεπτεμβρίου 2015. Η έρευνα είναι διττή, καθώς (α) αναλύεται ο τρόπος με τον οποίο προβάλλονται τα ζητήματα της ελληνικής κοινωνίας μετά από πέντε χρόνια κρίσης στα διαφημιστικά βίντεο των πολιτικών κομμάτων (μετανάστευση, κοινωνικές ανισότητες, θέματα φύλου κ.ά.) και (β) προβαίνει σε μια συγκριτική μελέτη των αποτελεσμάτων της ανάλυσης των διαφημιστικών βίντεο με θεσμικά κείμενα των κομμάτων, προκειμένου να φανεί το είδος αγκύρωσης αυτών των δύο ειδών κειμένων (εικονικό-γραπτό) στο πλαίσιο της τρέχουσας οικονομικής κρίσης.

Σύμφωνα με τον Καψωμένο (1994:86) η μαρξιστική άποψη έχει ως βασική αφετηρία τη ‘θεωρία της αντανάκλασης’, δηλαδή, παραβολή του εκάστοτε λογοτεχνικού ή άλλου έργου με το κοινωνικό σε επίπεδο θεματικής και σε δεύτερο στάδιο δίνει έμφαση στη μεσολαβητική λειτουργία της ιδεολογίας, όπως κωδικοποιείται στα εννοιολογήματα της ‘δυνάμει συνείδησης’, της ‘όρασης του κόσμου’ και θα καταλήξει στη συνέχεια στη διερεύνηση της σχέσης κοινωνία-ιδεολογία. Από την άλλη, σύμφωνα με τον Καψωμένο, η σημειωτική προχωρά στη διερεύνηση των δομών ιδεολογικού και κοινωνικού χαρακτήρα, όπως, σύστημα αξιών, αξιολογίες, κώδικες εξωγλωσσικής προέλευσης και θα καταλήξει στην ανάγκη μιας διεπιστημονικής προσέγγισης κειμένων. Η κοινωνία έχει μια σημειωτική διάσταση εφόσον εκδηλώνεται ως δομιστική λειτουργία μέσα από τους θεσμούς και τις ποικίλες ταξινομήσεις, και ως σημασιοδοτική πρακτική, μέσα από τα συστήματα επικοινωνίας. Έτσι, ως επιλογή των πεδίων και επιπέδων ανάλυσης για μια κοινωνιοσημειωτική θεωρία και ερμηνεία προσδιορίζονται τα εξής: (α) το κείμενο (γλωσσικό και εικονικό), το οποίο αποτελεί βασικό αντικείμενο και σημείο αφετηρίας της έρευνας, (β) η συγκεκριμένη -ιστορικά - κοινωνία, η οποία συνιστά το κοινωνικό περιβάλλον μέσα στο οποίο δημιουργήθηκε το εκάστοτε κείμενο, και (γ) η αντίστοιχη κοινωνική ιδεολογία, η οποία αντιπροσωπεύει τα πολιτισμικά συμφραζόμενα και λειτουργεί μεσολαβητικά ανάμεσα στην κοινωνία και το κείμενο. Λέγοντας ιδεολογία, εννοούμε στην παρούσα φάση τη γλωσσική εκδήλωση με τη μορφή λεκτικών δομών και κάθε ιδεολογικός λόγος μπορεί να κωδικοποιηθεί με τη βοήθεια αφηγηματικών μοντέλων και μοντέλων δράσης (Greimas 1976:51-56, 1966:132-133, Zima 1985:122-123). Η διαδικασία ολοκληρώνεται με την διατύπωση συνάρθρωσης αυτών των τριών επιπέδων, οι οποίες αποτελούν το κλειδί για μια κοινωνιοσημειωτική ερμηνεία.

Παντελής ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΑΚΟΣ, Αναπληρ. Καθηγητής, konstantinakop@gmail.com
Αντώνης ΤΡΑΥΛΟΣ, Αναπληρ. Καθηγητής
Χριστιάνα ΚΙΑΜΟΥ, Φοιτήτρια, Τμήμα Οργάνωσης και Διαχείρισης Αθλητισμού, Παν/μιο Πελοποννήσου

Τάσεις για την Παρακίνηση, τα Αθλήματα και τις Αιτίες δημιουργίας Βιαιοτήτων στον Γυναικείο Αθλητισμό

Σκοπός της έρευνας ήταν να μελετήσει τις «στάσεις» των κοινωνικών ομάδων ανάλογα με την ηλικιακή τους κατανομή σε σχέση με τους λόγους παρακίνησης για την παρακολούθηση γυναικείων αθλητικών αγώνων, καθώς και τον προσδιορισμό των αθλημάτων και των αιτιών που ευθύνονται για τις βιαιότητες στους γυναικείους αθλητικούς αγώνες.

Μεθοδολογία. Στην έρευνα συμμετείχαν 723 άτομα στα οποία δόθηκε δομημένο ερωτηματολόγιο για την αξιολόγηση των "στάσεων τους" αναφορικά με τις βιαιότητες στον γυναικείο αθλητισμό. Από το ερωτηματολόγιο αξιοποιήθηκαν τρεις ερωτήσεις με τα υποερωτήματά τους. Για την ανάλυση των δεδομένων χρησιμοποιήθηκε απλή πολυμεταβλητή ανάλυση διασποράς (MANOVA), μονοπαραγοντικές αναλύσεις διασποράς (ANOVA) και Bonferroni μετά ANOVA αναλύσεις για να εξετασθεί η διαφοροποίηση των απαντήσεων ανάλογα με την ηλικία του δείγματος. Η στατιστική σημαντικότητα για όλες τις αναλύσεις τοποθετήθηκε στο επίπεδο $p < .05$.

Αποτελέσματα. Τα αποτελέσματα έδειξαν: (I) για την πρώτη ερώτηση σχετικά με τα υποερωτήματα για (α) «το ενδιαφέρον για το άθλημα», και «το πάθος για την ομάδα σου», τα άτομα ηλικίας 18-25 είχαν υψηλότερες τιμές από τα άτομα ηλικίας 26-35, και (β) για το υποερωτήμα «αναψυχή-ψυχαγωγία» τα άτομα ηλικίας 46-55 είχαν υψηλότερες τιμές από τα άτομα ηλικίας 18-25, 26-35, και 36-45, (II) για τη δεύτερη ερώτηση σχετικά με τα υποερωτήματα (α) «χειροσφαίριση», τα άτομα ηλικίας 26-35 είχαν υψηλότερες τιμές από τα άτομα ηλικίας 36-45 και 46-55, και (β) «πετοσφαίριση», τα άτομα ηλικίας 26-35 είχαν υψηλότερες τιμές από τα άτομα ηλικίας 18-25 και 36-45, και (III) για τη τρίτη ερώτηση σχετικά με τα υποερωτήματα για (α) «τα ΜΜΕ», τα άτομα ηλικίας 26-35 είχαν υψηλότερες τιμές από τα άτομα ηλικίας 18-25, και (β) «οι παράγοντες των ομάδων», τα άτομα ηλικίας 46-55 είχαν υψηλότερες τιμές από τα άτομα ηλικίας 18-25 και 26-35.

Συζήτηση. Τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας ερμηνεύονται σύμφωνα με τη θεωρία της διάκρισης ως προς το «κοινωνικό κεφάλαιο» (Μπουρντιέ, 2002) που διαφοροποιεί τις «στάσεις» των ηλικιακών ομάδων. Επίσης συμφωνούν με τα αποτελέσματα αντίστοιχης έρευνας στον ελληνικό πληθυσμό στους ανδρικούς αθλητικούς αγώνες, ως προς τα κίνητρα παρακολούθησης, το είδος αθλημάτων, και τις αιτίες πρόκλησης των βιαιοτήτων (Κωνσταντινάκος, Τραυλός κ.α. 2011).

Χριστίνα ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΟΥ, Αναπληρ. Καθηγήτρια, Τμήμα Κοινωνιολογίας, Παν/μιο Κρήτης, chrkonsta@gmail.com

Φωτογραφία και ετερότητα. Το βλέμμα του δυτικού ανθρωπισμού

Η ανάπτυξη των διάφορων ειδών φωτογραφίας συνδέεται άρρηκτα, απ' τη μια πλευρά, με την ανάπτυξη της ίδιας της φωτογραφίας ως μέσον και τεχνολογία, και, απ' την άλλη, με την κοινωνική της χρήση. Σ' ό,τι αφορά, ειδικά, τη φωτογραφική αναπαράσταση της ετερότητας, ιδιαίτερης σημασίας είναι το γεγονός ότι εμφανίστηκε σε μία εποχή όπου στη Δύση οι έννοιες της εποπτείας και της τεκμηρίωσης μετασηματίζονται στο πλαίσιο των ευρύτερων κοινωνικο-οικονομικών, πολιτικών και πολιτισμικών μεταβολών, δίνοντας προτεραιότητα στην όραση έναντι των άλλων αισθήσεων. Το γεγονός αυτό καθιστά κεντρική την ηγεμονία των σκοπικών (scopic) εγχειρημάτων και του «επιτηρητικού» βλέμματος στις κοινωνικές, κρατικές, επιστημονικές και καλλιτεχνικές πρακτικές. Αυτή η μετάβαση συνέπεσε με την κατακτητική επέκταση των αποικιοκρατικών χωρών αλλά και την ανάπτυξη του κράτους πρόνοιας και της γραφειοκρατίας, των πειθαρχικών μηχανισμών

(αστυνομία, φυλακές, ψυχιατρεία κ.ά.), των ανθρωπιστικών οργανώσεων, του αναδυόμενου μαζικού πολιτισμού και των μέσων επικοινωνίας, των μουσείων και των νέων επιστημονικών κλάδων (ανθρωπολογία, κοινωνιολογία, εγκληματολογία, φυσιολογική, φρενολογία και ψυχιατρική). Αυτές είναι οι διανοητικές, επιστημονικές, θεσμικές και πειθαρχικές πλαισιώσεις μέσα στις οποίες και μέσω των οποίων φωτογραφήθηκαν οι Άλλοι, εμπλουτίζοντας αλλά και μετασχηματίζοντας μια ήδη μακρά παράδοση καλλιτεχνικής αναπαράστασης της ετερότητας στην τέχνη (ζωγραφική, γκραβούρες, γλυπτική κλπ). Στην παρούσα εισήγηση, θα επιχειρηθεί μια συνοπτική παρουσίαση των διάφορων κοινωνικών πρακτικών φωτογράφισης του εαυτού σε αντίστιξη με τη φωτογράφιση του Άλλου, που έχουν σαν αποτέλεσμα τη δημιουργία αυτού που ο Sekula αποκαλεί *αρχείο σκιά*, και το οποίο καλύπτει όλο το κοινωνικό πεδίο.

Αντώνιος ΚΩΣΤΑΣ, Διδάκτωρ Κοινωνιολογίας Πάντειο Παν/μιο, antonios_kostas@yahoo.gr
Ιωάννης ΤΣΟΥΚΑΛΙΔΗΣ, Φυσικός/ MBA TQM, Δομή στήριξης φορέων κοινωνικής επιχειρηματικότητας
Ευάγγελος Ι. ΧΑΪΝΑΣ, Υ/Δ Κοινωνιολογίας, Πάντειο Παν/μιο, vchainas@yahoo.gr
Οι Κοινωνικές Συνεταιριστικές Επιχειρήσεις (Κοιν.Σ.Επ.) στην Ελλάδα. Όραμα, φιλοσοφία, καλές πρακτικές αλλά και εμπόδια

Στην εισήγηση αυτή θα παρουσιαστεί το γενικό πλαίσιο λειτουργίας των Κοινωνικών Συνεταιριστικών Επιχειρήσεων (Κοιν.Σ.Επ.) στην Ελλάδα από την εμφάνισή τους μέχρι σήμερα.

Γενικά, ο χώρος της Κοινωνικής Οικονομίας και ο ρόλος των Κοινωνικών Συνεταιριστικών Επιχειρήσεων (Κοιν.Σ.Επ.) στην Ελλάδα βρίσκεται ακόμα σε ένα στάδιο "πειραματισμού" και αναζήτησης ταυτότητας, δημιουργώντας τις περισσότερες φορές απογοήτευση σε ανθρώπους που βρίσκονται σε δύσκολη θέση οικονομικά και κοινωνικά. Ενδεικτικό της κατάστασης είναι ότι ακόμα δεν έχουν λυθεί όλα τα θεσμικά, νομικά, φορολογικά και χρηματοδοτικά ζητήματα, το κράτος δεν έχει ξεκαθαρίσει τη σχέση του με τις Κοιν.Σ.Επ., δεν έχουν αναπτυχθεί επαρκείς υποστηρικτικοί θεσμοί και δεν υπάρχει ένας γενικότερος συντονισμός προώθησης και ενίσχυσης των δραστηριοτήτων στο συγκεκριμένο τομέα.

Αναλυτικότερα, θα γίνει αναφορά του θεσμικού πλαισίου, των χαρακτηριστικών και της στοχοθεσίας τους και θα παρουσιαστούν καλές πρακτικές αλλά και τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν σε κάθε επίπεδο της δραστηριοποίησής τους.

Επιπρόσθετα, θα επιχειρηθεί να γίνει μια κριτική προσέγγιση του βαθμού αποτελεσματικότητάς τους στο πλαίσιο του σημερινού επιχειρηματικού περιβάλλοντος της χώρας μας και θα κατατεθούν ορισμένες προσεγγίσεις για βελτίωση τους.

Η εισήγηση θα στηριχθεί σε ευρήματα ερευνών σε εθνικό και διεθνές επίπεδο και σε αποτελέσματα από τη μελέτη της βιβλιογραφίας, ενώ η επαγγελματική ενασχόληση των εισηγητών με το συγκεκριμένο πεδίο, θα συμβάλει στον εμπλουτισμό της παρουσίασης με επίκαιρα και πρακτικά δεδομένα.

Άγγελος ΛΟΥΚΑΚΗΣ, Υ/Δ, Τμήμα Κοινωνιολογίας, Παν/μιο Κρήτης, loukakisangelos@social.soc.uoc.gr

Δράσεις και Διεκδικήσεις Οργανώσεων Αλληλεγγύης στην Ελλάδα: 2009-2015

Η συνεχιζόμενη οικονομική κρίση την οποία όλοι βιώνουμε από το 2009 είχε ως αποτέλεσμα την ολοκληρωτική κατάρρευση του κοινωνικού κράτους η οποία επηρέασε

αρνητικά ένα μεγάλο μέρος της κοινωνίας. Κατά τη διάρκεια της κρίσης οι φτωχότερες ομάδες του πληθυσμού αντιμετώπισαν σημαντικά προβλήματα για την κάλυψη βασικών αναγκών όπως τροφή, στέγη, ένδυση ή και ιατροφαρμακευτική περίθαλψη. Η αδυναμία αυτή του κράτους να καλύψει τις όλο και αυξανόμενες ανάγκες, κινητοποίησε επίσημες και άτυπες ομάδες με σκοπό να παρέχουν υποστήριξη σε αυτούς που χτυπήθηκαν εντονότερα από την κρίση. Μέσα σε αυτά τα χρόνια πράξεις αλληλεγγύης οργανώθηκαν από περίπου 4.000 Οργανώσεις Εναλλακτικής Δράσης, επίσημες και άτυπες, (πρωτοβουλίες πολιτών, ΜΚΟ, κ.ά). (Giugni & Kousis, υπό έκδοση). Νέες οργανώσεις ιδρύθηκαν και αρκετές από τις υπάρχουσες άλλαξαν το σκοπό τους με στόχο να παρέχουν μια κάποια λύση σε αυτό το ανθρωπιστικό πρόβλημα.

Εκτός όμως από τον προφανή ρόλο αυτών των οργανώσεων που δεν είναι άλλος από την κάλυψη αναγκών, υπάρχουν ενδείξεις ότι αυτές οι οργανώσεις εκφράζουν μέσω των δράσεων τους αιτήματα και διεκδικήσεις για κοινωνική ή οικονομική αλλαγή. Εστιάζοντας σε αυτή τη διάσταση σκοπός αυτής της εισήγησης είναι, μέσα από τη χρήση διαφορετικών θεωριών κοινωνικών κινημάτων, να προτείνει μια διαφορετική θέση αυτών των οργανώσεων ως οργανώσεις διεκδικήσεων για κοινωνική αλλαγή. Η προτεινόμενη θέση βασίζεται στην διερεύνηση των χαρακτηριστικών, των δράσεων και των διεκδικήσεων τους. Παράλληλα, επιχειρεί να υποδείξει ένα τρόπο απάντησης σημαντικών ερωτημάτων όπως: Ποιες είναι οι πιθανές δράσεις και διεκδικήσεις στις οποίες προβαίνουν; Σε ποιο βαθμό έχουν σαν στόχο ευρύτερους κοινωνικούς ή πολιτικούς ή οικονομικούς μετασχηματισμούς; Μπορούμε να κατηγοριοποιήσουμε τις οργανώσεις αυτές ως κοινωνικά κινήματα ή κινήματα αλληλεγγύης; Η προτεινόμενη μεθοδολογία και κάποια πρώιμα ευρήματα που πρόκειται να παρουσιαστούν προέρχονται από το πακέτο εργασίας 6 του Ευρωπαϊκού ερευνητικού προγράμματος "LIVEWHAT — LIVING WITH HARD TIMES, How Citizens React to Economic Crises and Their Social and Political Consequences " (<http://www.livewhat.unige.ch/?p=1>).

Κατερίνα Λουκιδου, Υ/Δ, Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης, ΕΚΠΑ, loukikat@yahoo.gr

Κοινωνία πολιτών την περίοδο της κρίσης

Σύμφωνα με τον Colin Crouch, η πολιτική συμμετοχή τείνει να μειώνεται μέσα στις σύγχρονες δημοκρατίες, καθώς οι πολίτες υιοθετούν μία στάση απάθειας απέναντι στην πολιτική. Εξαίρεση σε αυτή την πορεία αποτελούν οι περίοδοι κρίσεων, όπου υπάρχει η δυνατότητα νέων μορφών κινητοποίησης και διαμόρφωσης πολιτικών ταυτοτήτων, οι οποίες μπορούν να μεταβάλουν τη δομή της πολιτικής συμμετοχής (Crouch, 2004). Στην Ελλάδα της κρίσης η έρευνα υποδεικνύει μείωση στην εμπιστοσύνη των πολιτών σε παραδοσιακούς θεσμούς αντιπροσώπευσης όπως η Βουλή και τα κόμματα (Ευρωβαρόμετρο 79). Από την άλλη πλευρά, εμφανίζονται παραδείγματα συλλογικών κινητοποιήσεων μέσω τυπικών και άτυπων οργανώσεων πολιτών. Πρόκειται άραγε για μία αναβίωση της έως τώρα «ασθενούς» (Μακρυδημήτρης 2002, Μουζέλης και Παγουλάτος 2003) κοινωνίας πολιτών;

Η παρούσα μελέτη αποσκοπεί στην ανάλυση της ανταπόκρισης των οργανώσεων της κοινωνίας πολιτών στις μεταβαλλόμενες κοινωνικές, οικονομικές και πολιτικές συνθήκες της κρίσης. Για το λόγο αυτό εξετάζει όψεις της κοινωνίας πολιτών στην πόλη της Θεσσαλονίκης με δύο τρόπους:

Αρχικά με μία έρευνα στα αρχεία του Πρωτοδικείου Θεσσαλονίκης, η οποία προσδιορίζει το ρυθμό ιδρύσεως νέων οργανώσεων από το 2009 έως και το 2014, εστιάζοντας στη

διαφοροποίηση ανάμεσα σε οργανώσεις που διαθέτουν αιτήματα προς το κράτος και σε οργανώσεις που, με βάση τον καταστατικό σκοπό τους, τηρούν ουδέτερη στάση προς το κράτος και τις δημόσιες πολιτικές.

Στη συνέχεια μια σειρά συνεντεύξεων με βασικά μέλη τυπικών και άτυπων ομάδων της κοινωνίας πολιτών, στοχεύουν στην διερεύνηση μεταβολών στα μέλη και στο αντικείμενό τους καθώς και στη συμμετοχή των μεμονωμένων οργανώσεων σε συλλογικές διαμαρτυρίες κατά δημόσιων πολιτικών και στο κίνημα των Αγανακτισμένων. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στην εκπροσώπηση των δύο φύλων στα όργανα διοίκησης τυπικών αλλά και άτυπων οργανώσεων.

Η μελέτη βασίζεται στην υπόθεση εργασίας ότι κατά τη διάρκεια της κρίσης υπάρχει μία τάση μείωσης της συμμετοχής σε τυπικές οργανώσεις (σωματεία) και αύξησης της συμμετοχής σε άτυπες συσσωματώσεις της κοινωνίας πολιτών.

Σταύρος ΜΑΛΙΚΟΥΔΗΣ, Μεταπτυχιακός Φοιτητής – Δημοσιογράφος, (Δ.Π.Μ.Σ. 'Φύλο, Κοινωνία, Πολιτική') Πάντειο Παν/μιο, stavrosmalichudis@gmail.com

Η κοινωνική και πολιτική διάσταση της υποκουλτούρας του χιπ-χοπ στα χρόνια της κρίσης

Η κουλτούρα του χιπ χοπ μεταναστεύει στις μεσογειακές χώρες στα μέσα της δεκαετίας του 1980. Γέννημα των περιθωριοποιημένων γειτονιών του Μπρονξ, απότοκο τεταμένων συνθηκών και εκτεταμένων κοινωνικών περικοπών, στα αστικά κέντρα της Ελλάδας βρίσκει απήχηση σε ανήσυχους ή οργισμένους νέους, άρτι αφιχθείς μετανάστες απ' τα Βαλκάνια και την Αφρική, άτομα του ευρύτερου ελευθεριακού χώρου. Ταυτόχρονα, συναντάται με τις προϋπάρχουσες νεανικές υποκουλτούρες- το γηπεδικό κίνημα, το μέταλ και το πανκ, επηρεάζει και επηρεάζεται και διεκδικεί το χώρο της στα κοινωνικά δρώμενα της εποχής. Σήμερα, η υποκουλτούρα του χιπ χοπ της Ελλάδας διακρίνεται για τις δικές της ιδιαιτερότητες, κατέχοντας σαφείς πολιτικές και κοινωνικές προεκτάσεις, ανάλογες των συνθηκών στις οποίες ρίζωσε και ανεπτύχθη. Αφομοιώνοντας δομικά στοιχεία της αντικουλτούρας και της αυτοδιαχείρισης όσον αφορά τη δράση της, προτάσσει τη δική της κοινωνική δομή, με διεκδικήσεις βαθιά πολιτικές. Η υποκουλτούρα, στα χρόνια της κρίσης, παρεμβαίνει στο δημόσιο λόγο με τη μεγαλύτερη απήχηση που γνώρισε ποτέ, πιο μαζικά από πριν, ενώ η παρουσία της είναι έντονη σε εκπαιδευτικά Ιδρύματα κάθε βαθμίδας, συλλογικές διεκδικήσεις, κοινωνικά κινήματα καθώς και πολιτικά φεστιβάλ Κομμάτων και Οργανώσεων ή συλλογικότητες της άκρας Αριστεράς.

Η εισήγηση- σε περίπτωση έγκρισης- πρόκειται να παρουσιάσει την σημερινή εικόνα της συγκεκριμένης υποπολιτισμικής ομάδας, όσον αφορά τους άξονες των πολιτικών και κοινωνικών της προεκτάσεων, και κυρίως με αφορμή του μουσικού Παύλου Φύσσα, υποβοηθούμενη από πρότερη σχετική αρθρογραφία του εισηγητή (βλ. Books; Journal #36, Έθνος), την ομότιτλη πτυχιακή μου εργασία, καθώς και αντιπροσωπευτικές συνεντεύξεις με ενεργά μέλη της υποκουλτούρας.

Μανούσος ΜΑΡΑΓΚΟΥΔΑΚΗΣ, Αναπλ. Καθηγητής, Τμήμα Κοινωνιολογίας Παν/μιο Αιγαίου, M.Marangudakis@soc.aegean.gr

Κώστας ΡΟΝΤΟΣ, Καθηγητής, Τμήμα Κοινωνιολογίας Παν/μιο Αιγαίου, K.Rontos@soc.aegean.gr

Πολιτική συνείδηση και πολιτειακή αρετή τα χρόνια της κρίσης

Η εισήγηση αναφέρεται στα αποτελέσματα δύο μεικτών (ποσοτικών και ποιοτικών) ερευνών (2010, 2014) οι οποίες διερεύνησαν τους τρόπους με τους οποίους οι Έλληνες αντιλαμβάνονται τον εαυτό τους ως πολίτη, τόσο αναφορικά με τους πολιτειακούς θεσμούς, όσο και ως μέλη της κοινωνίας των πολιτών. Η πρώτη έρευνα έλαβε χώρα το 2010 με πανελλαδικό δείγμα (n = 850) ενώ η δεύτερη πραγματοποιήθηκε αποκλειστικά στο νησί της Λέσβου το 2014 (n = 300). Αμφότερες οι έρευνες κατέδειξαν ότι στην Ελλάδα ηγεμονεύουν πέντε διακριτές πολιτικές νοοτροπίες/λογοπλαίσια, νοοτροπίες που επικαθορίζουν τους τρόπους με τους οποίους οι πολίτες προσλαμβάνουν τόσο τον εαυτό τους ως πολίτη όσο και τα δημόσια θέματα. Η ανάλυση προτείνει ότι η «πολιτική νοοτροπία» στην Ελλάδα παρουσιάζει έντονα στοιχεία φοβικότητας, εγωισμού, μεσσιανισμού και λαϊκισμού. Τα στοιχεία αυτά έρχονται σε αντίθεση με την ανάλυση της «κοινωνικής συμπεριφοράς» όπου κυριαρχούν τα πρότυπα της «αλτρουιστικής ατομικότητας» και της «εθελοντικής συλλογικότητας». Η έρευνα καταλήγει στην υπόθεση ότι ο δημόσιος λόγος και η νοοτροπία στην Ελλάδα δεν αποτελεί ένα γεγονός «από κάτω προς τα πάνω», αλλά, αντίθετα, ότι διαμορφώνεται από ηγεμονεύοντα δίκτυα κοινωνικής εξουσίας, τα οποία χειραγωγούν ευνοϊκές ατομικές πολιτισμικές νοοτροπίες για τη διαμόρφωση ενός λαϊκιστικού δημόσιου λόγου.

Χαρίκλεια ΜΑΡΚΟΓΙΑΝΝΑΚΗ, Εκπαιδευτικός Π.Ε.0 2., joymark2407@yahoo.gr
Θεόδωρος ΚΟΥΤΡΟΥΚΗΣ, Διδάσκων, Παν/μιο Θράκης, theodoroskoutroukis@cyta.gr
Διαφοροποιούνται οι ηγετικές/διοικητικές ικανότητες των διευθυντικών στελεχών των Σχολείων της Β'βάθμιας Εκπαίδευσης σε σχέση με το φύλο; Μία εμπειρική μελέτη υπό το πρίσμα της κρίσης

Στην παρούσα εισήγηση επιχειρείται, μέσω της εμπειρικής μελέτης, να διερευνηθεί αν οι ηγετικές/διοικητικές ικανότητες των στελεχών διοίκησης (διευθυντών και υποδιευθυντών δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης) προσδιορίζονται από το φύλο. Ειδικότερα τα διευθυντικά στελέχη τριών νομών (διευθυντές - υποδιευθυντές σε γυμνάσια και λύκεια των νομών Δράμας, Καβάλας και Ξάνθης) κλήθηκαν μέσω της διανομής ερωτηματολογίου να απαντήσουν σε ερωτήματα βάσει των οποίων αξιολογούσαν τις ηγετικές/διοικητικές ικανότητές τους. Συνολικά συγκεντρώθηκαν 189 απαντημένα ερωτηματολόγια (141 άντρες και 48 γυναίκες: 74,6% του δείγματος και 25,4%, αντίστοιχα) και στη συνέχεια πραγματοποιήθηκε διερευνητική παραγοντική ανάλυση. Αρχικά προσδιορίστηκαν έξι παράγοντες-μεταβλητές των ηγετικών-διοικητικών ικανοτήτων: Α. Λήψη αποφάσεων (με υποπαράγοντες τη Συμβουλευτική στρατηγική λήψης αποφάσεων και τη στρατηγική ομαδικής / συμμετοχικής λήψης αποφάσεων), Β. Τρόπος άσκησης της εξουσίας (με υποπαράγοντες τη Συμμετοχική και. Ελεγκτική ηγεσία), Γ. Ηγεσία μέσω παραδείγματος, Δ. Καθοδήγηση (με υποπαράγοντες την Καθοδήγηση-υποστήριξη και την Ενθάρρυνση-ενδυνάμωση), Ε. Ανθρώπινες σχέσεις (με υποπαράγοντες τη Διαχείριση ανθρώπινων σχέσεων και την Επίδειξη ενδιαφέροντος) και ΣΤ. Πληροφόρηση. Για να απαντηθεί το ερώτημα αν το φύλο του στελέχους (άντρας/γυναίκα) διαφοροποιεί τις ηγετικές-διοικητικές ικανότητες διενεργήθηκε έλεγχος μέσων όρων με την χρήση της τεχνικής 'one-way ANOVA'. Η έρευνα, λοιπόν, κατέδειξε ότι ο παράγοντας «φύλο του στελέχους» δεν διαφοροποιεί τον τρόπο άσκησης της ηγεσίας με μόνη εξαίρεση την επίδειξη ενδιαφέροντος. Ως απόρροια, εφόσον από τα δημογραφικά στοιχεία του δείγματος προκύπτει ότι μόλις το ¼ αφορά γυναίκες στελέχη, γίνεται αντιληπτό ότι υπάρχει μία γυάλινη οροφή (glass ceiling) που αποθαρρύνει ή και αποτρέπει τις γυναίκες να στραφούν στη διοίκηση, παράμετρος η οποία

σε ό,τι αφορά τις διοικητικές επιπτώσεις επιβάλλεται να τύχει της αναγκαίας προσοχής ιδίως στις σημερινές συνθήκες υποχώρησης των εργασιακών δικαιωμάτων.

Ηρακλής ΜΑΥΡΙΔΗΣ, Επίκ. Καθηγητής, Πάντειο Παν/μιο, irmavridis@gmail.com
Ιδεολογία και κριτική: η ανάλυση λόγου ως κριτική της ιδεολογίας

Η παρουσίαση αυτή θα αποτελέσει μια σύντομη παρέμβαση στο δύσκολο θέμα της ιδεολογίας και της κριτικής της – δύσκολο ως προς τους θεωρητικούς προσδιορισμούς και επεξεργασίες των εννοιών αλλά και πάντα επίκαιρο ως προς μια κοινωνικο- ιστορική πραγματικότητα όπου η ιδεολογία είναι πανταχού και διαρκώς παρούσα όχι μόνο στο πολιτικό αλλά και στο κοινωνικό και πολιτισμικό πεδίο. Και αν η καταγωγή της έννοιας της ιδεολογίας και της κριτικής της πηγαιίνει πίσω στον Μάρξ, οι θεωρητικές προσεγγίσεις του περασμένου αιώνα έχουν περιπλέξει ιδιαίτερα το θέμα της κριτικής της – από που αυτή εκπορεύεται, που στοχεύει και πως «λειτουργεί». Η ανάδυση εδώ και πάνω από τρεις δεκαετίες διαφορετικών προσεγγίσεων υπό τον γενικό τίτλο «ανάλυση λόγου» θεωρώ ότι μας δίνει μια δυνατότητα να ξαναδούμε το θέμα της κριτικής της ιδεολογίας και τα προβλήματα που αυτή παρουσιάζει με διαφορετικούς και ενδιαφέροντες τρόπους. Αν λοιπόν η ιδεολογία είναι με τη σύγχρονη έννοια λόγος (-οι), η προσπάθεια ανάλυσης του με τα σύγχρονα επιστημολογικά - θεωρητικά εργαλεία της (κριτικής) ανάλυσης λόγου μπορεί να παραγάγει ενδιαφέρουσες προοπτικές ως προς το πως ο ιδεολογικός λόγος καταφέρνει (ή όχι) να κάνει αυτό που κατά περίπτωση «σκοπεύει» να κάνει – να απο-δομήσει δηλαδή τις ρητορικές του, τις στρατηγικές του και τις τεχνικές του με σκοπό την απο-κάλυψη του και όχι μια στείρα «αληθειολογία»· κι αυτή ακριβώς είναι εδώ μια προοπτική χειραφετική, η προοπτική της απο-συγκάλυψης της ιδεολογίας και του λόγου της.

Βασιλική ΜΕΛΕΤΗ, Υ/Δ, Τμήμα Κοινωνικής Πολιτικής, Πάντειο Παν/μιο, vmeleti@yahoo.gr
Οι έμφυλες επιπτώσεις της κρίσης στη γυναικεία απασχόληση στις τράπεζες

Στη δίνη των αντεργατικών μεταρρυθμίσεων της μνημονιακής περιόδου, το νέο εργασιακό πρότυπο τροφοδοτεί εν μέσω κρίσης νέες ανισότητες στη μισθωτή εργασία. Ανισότητες που σηματοδοτούν την αλλαγή στην κατεύθυνση μιας συνολικότερης ευελικοποίησης και αυτής της τυπικής σχέσης, πλήρους και μόνιμης απασχόλησης. Στον τραπεζικό κλάδο, για παράδειγμα, μετά τις αλληπάλληλες εξαγορές και συγχωνεύσεις, έχουν οξυνθεί φαινόμενα, όπως η επιβολή υπερβολικών στόχων σε συνδυασμό με την εντεινόμενη έλλειψη σταθερών προοπτικών εξέλιξης και την τροφοδότηση ανηλεούς ανταγωνισμού ανάμεσα στους εργαζομένους, ιδίως στη δεξαμενή νέων στελεχών. Παράλληλα, η αναντιστοιχία των συγκεντρωτικών, γραφειοκρατικών-ιεραρχικών δομών των παλαιότερων τραπεζών με τις απαιτήσεις του εκσυγχρονισμού οδήγησε σε νέες συγκρούσεις με κατεστημένα συμφέροντα και πρακτικές, που πρέπει να ξεπεραστούν προκειμένου να επιτευχθεί η αναγκαία επιχειρησιακή και διοικητική ευελιξία.

Η σημαντικότερη όμως συνέπεια της κρίσης είναι ότι πέτυχε να θέσει στο περιθώριο το στόχο της ισότητας των φύλων. Η εστίαση στις μεγαλύτερες απώλειες των ανδρών στην αγορά εργασίας συγκάλυψε το γεγονός ότι οι ανισότητες φύλου και η πατριαρχία, ως σύστημα υποταγής των γυναικών στην ανδρική εξουσία και κοινωνικής υποτίμησης της συνεισφοράς και της εργασίας τους, παραμένουν ανυπέρβλητη δομική και υλική πραγματικότητα των σημερινών κοινωνιών. Διάχυτος είναι πλέον ο προβληματισμός ως προς το πώς οι γυναίκες κατοχυρώνονται στο εργασιακό γίνεσθαι, εξαιτίας νομοθετικών

και κοινωνικών παρεμβάσεων που δυσχεραίνουν την επαγγελματική και οικογενειακή συμφιλίωση. Ειδικότερα, ενώ οι γυναίκες τραπεζικοί υπάλληλοι στη βάση αποτελούν την πλειοψηφία, στην κορυφή της ιεραρχικής πυραμίδας, δηλαδή στις ανώτερες και ανώτατες βαθμίδες, είναι σχεδόν ανύπαρκτες. Αποτέλεσμα της κατάστασης αυτής είναι οι γυναίκες από μια βαθμίδα και μετά να μην περιμένουν καμία απολύτως εξέλιξη, ούτε μισθολογική ούτε ιεραρχική, να μην έχουν κίνητρο να παραμείνουν στην εργασία τους και τελικώς να οδηγούνται στη συνταξιοδότηση. Η σταθεροποίησή τους στην αγορά εργασίας θα εξαρτηθεί από τις ευκαιρίες απασχόλησης, την ποιότητα των θέσεων εργασίας και την ακολουθούμενη πολιτική για καλύτερες συνθήκες εργασίας και ισότιμη μεταχείριση.

Σαββίνα ΜΟΥΡΑΤΙΔΟΥ, Υ/Δ, Τμήμα Κοινωνικής Διοίκησης και Πολιτικής Επιστήμης, Δ.Π.Θ., molibos2008@yahoo.gr

Μορφές Παραβατικότητας στην Κοινωνική Ασφάλιση

Το ενδιαφέρον της προσέγγισής μας εστιάζεται στα βαθύτερα αίτια που οδηγούν μερίδα του πληθυσμού να προβαίνει στη μη νόμιμη λήψη εγχρήματων κοινωνικών μεταβιβάσεων, εις βάρος του μεγαλύτερου ασφαλιστικού οργανισμού της χώρας, το ΙΚΑ ΕΤΑΜ. Σε μια προσπάθεια λοιπόν, να διερευνηθούν οι στάσεις γνώμης στελεχών των Υποκαταστημάτων ΙΚΑ ΕΤΑΜ, αναδεικνύονται οι αιτίες πρόκλησης του φαινομένου της παραβατικότητας στην κοινωνική ασφάλιση. Η παρούσα μελέτη εξετάζει ακόμη, με την αξιοποίηση των τεχνικών της διασταύρωσης μεταβλητών, καθώς και της παραγοντικής ανάλυσης, τους παράγοντες που οδηγούν το ασφαλιστικό σύστημα στα πρόθυρα της κατάρρευσης κατά την εκδήλωση της οικονομικής ύφεσης (2008-2009), και πώς το σύστημα κοινωνικής ασφάλισης σχετίζεται με εργαλείο εξυπηρέτησης πελατειακών συμφερόντων των πολιτικών παραγόντων της χώρας. Συμπερασματικά λοιπόν, στην Ελλάδα η πολιτική απροθυμία να ληφθούν μέτρα εξυγίανσης του ασφαλιστικού συστήματος σχετίζεται με την κατά περίπτωση εκμετάλλευσή του για πελατειακές εξυπηρετήσεις συγκεκριμένων ομάδων. Η πρακτική αυτή όμως, δαιμονίζει τις αρνητικές συνέπειες αυτών των χειρισμών όχι μόνο για τους «πελάτες», αλλά και για το σύνολο της κοινωνίας.

Αγγελική ΜΟΥΣΙΔΟΥ, Υ/Δ, Τμήμα Κοινωνικής Διοίκησης και Πολιτικής Επιστήμης, Δημοκρίτειο Παν/μιο Θράκης, amoytido@socadm.duth.gr

Ανισότητες στην υγειονομική περίθαλψη: Η κρίση βλάπτει την υγεία του ελληνικού πληθυσμού;

Η εισήγηση επικεντρώνεται στο κρίσιμο ζήτημα της επίδρασης της κρίσης στον υγειονομικό τομέα. Σε αυτό το πλαίσιο θα διερευνηθούν οι επιπτώσεις της στην παροχή υπηρεσιών, στην υγεία του ελληνικού πληθυσμού, καθώς και στην ανάπτυξη υγειονομικών ανισοτήτων που κατ' επέκταση δοκιμάζουν τις αντοχές του συστήματος υγείας.

Είναι γνωστό ότι η οικονομική κρίση έχει σημαντικές επιπτώσεις στους κοινωνικούς τομείς μιας χώρας. Τι συμβαίνει όμως στον υγειονομικό τομέα; Το κοινωνικό φαινόμενο της κρίσης δημιουργεί, αναπαράγει, αμβλύνει ή οξύνει της ανισότητες στην υγεία; Στην Ελλάδα, το φαινόμενο αυτό βρίσκεται ακόμη σε εξέλιξη, ενώ οι επιπτώσεις του στον υγειονομικό τομέα δεν έχουν μελετηθεί επαρκώς. Μια διεθνής βιβλιογραφική ανασκόπηση επιβεβαιώνει την υπόθεση ότι η αυξανόμενη οικονομική ανισότητα-κρίση κατά τις τελευταίες δεκαετίες έχει επιδράσει αρνητικά στην υγεία των πληθυσμών του Ο.Ο.Σ.Α. (βλ.

ενδεικτικά Deaton 2001, Kaplan et al. 1996, Kennedy et al. 1996, Rodgers 1979, Wilkinson 1992, 1996, Wilkinson and Pickett 2006, World Health Organization, 2008, 2012, 2014).

Εύλογα, ο στόχος της μείωσης των ανισοτήτων στην υγεία ως βασικό κριτήριο στην ενίσχυση της αποτελεσματικότητας των πολιτικών κοινωνικής προστασίας οφείλει να βρίσκεται στο επίκεντρο του δημόσιου και ακαδημαϊκού διαλόγου τόσο σε εθνικό όσο και σε διεθνές επίπεδο. Όμως πόσο εφικτή είναι η προοπτική αυτή σε ένα περιβάλλον αυστηρών μέτρων δημοσιονομικής προσαρμογής, επιτακτικής ανάγκης για περιστολή των πόρων και κατακερματισμού των υφιστάμενων δομών; Μήπως η τρέχουσα συγκυρία αναπόφευκτα οδηγεί σε ένα ζοφερό σενάριο μόνιμης λιτότητας («ανάπτυξη με εξαθλίωση»); Και αντιστρόφως, η αναζωογόνηση του κοινωνικού κράτους κατά πόσο θα μπορούσε να προσφέρει διέξοδο από την κρίση;

Άξονα ανάλυσης θα αποτελέσει η παρουσίαση δευτερογενών δεδομένων από το οπλοστάσιο διαφόρων οργανισμών (ενδεικτικά, Eurostat, Eurobarometer, OECD, WHO), συνδυάζοντας δείκτες κοινωνικοοικονομικής ανισότητας με δείκτες που αποτυπώνουν την ανισότητα ως προς την πρόσβαση σε δομές υγείας, την ποιότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών, την επάρκεια στην κάλυψη των αναγκών και την αυτοαναφερόμενη κατάσταση υγείας των πολιτών.

Νίκος ΝΑΓΟΠΟΥΛΟΣ, Αναπληρ. Καθηγητής, Τμήμα Κοινωνιολογίας, Παν/μιο Αιγαίου, N.Nagopoulos@soc.aegean.gr

Κοινωνικοοικονομική κρίση και επιπτώσεις στην πολιτική συμπεριφορά. Η ελληνική κρίση και το ‘πέιραμα’ του Marienthal

Με τη συγκεκριμένη παρουσίαση επιχειρείται, μέσω συγκριτικών προσεγγίσεων, ο εντοπισμός και η ανάδειξη εκείνων των χαρακτηριστικών της πολιτικής συμπεριφοράς που μεταλλάσσονται βίαια υπό την επιρροή παρατεταμένων οικονομικών και κοινωνικών κρίσεων. Στο φως της υποδειγματικής μελέτης, που διενήργησε την περίοδο του μεσοπολέμου ο P. Lazarsfeld και η ερευνητική του ομάδα στην περιοχή του “Marienthal” της Αυστρίας, θα διερευνηθούν οι κοινωνικές επιπτώσεις και οι πολιτικές συμπεριφορές, στο βαθμό που αυτές παρουσιάζουν ραγδαίες μεταβολές και μαζικές πολιτικές μετατοπίσεις σε μια περίοδο παρατεταμένης κρίσης και απότομη άνοδο της ανεργίας.

Στο πλαίσιο αυτό, συζητούνται τα ευρήματα της συγκεκριμένης κοινωνικής έρευνας, που διεξήχθη με έναν πρωτοποριακό συνδυασμό ποσοτικών και ποιοτικών μεθόδων, και κυρίως αυτά που τείνουν να χαρακτηριστούν διαχρονικά : αποστέρηση ελπίδας, διαφυγή από την αποτρόπαια πραγματικότητα, ακραία κοινωνική κατάθλιψη, έλλειψη προοπτικής και κοινωνική παθητικότητα είναι παράγοντες που συνοδεύουν το συγκεκριμένο φαινόμενο. Παράλληλα, ισχυροί κοινωνικοί δεσμοί, αλληλέγγυες συμπεριφορές, κοινωνική αναγνώριση της διαφοράς και έντονα στοιχεία συλλογικής έκφρασης υποχωρούν απότομα ή αποδομούνται σε ατομικό και συλλογικό επίπεδο και επικρατεί η κοινωνική απάθεια καθώς και η ανοχή στον ολοκληρωτισμό και σε πράξεις βίας. Επιπλέον καταγράφεται κατακόρυφη έλλειψη εμπιστοσύνης στο πολιτικοκοινωνικό σύστημα και στις δημοκρατικές αρχές.

Τα ευρήματα αυτής της μελέτης θα αναλυθούν και θα συγκριθούν με τα χαρακτηριστικά που παρουσιάζει η ελληνική κοινωνία σε μια αντίστοιχη περίοδο παρατεταμένης κρίσης. Το ενδιαφέρον θα εστιαστεί ιδιαίτερα στις επιπτώσεις μιας ριζικής μετατόπισης της πολιτικής συμπεριφοράς ως προς τα ζητήματα και τις αξίες που συνιστούν θεμέλια τόσο της εσωτερικής δημοκρατίας όσο και της αρχής της αντιπροσώπευσης στο δημοκρατικό πολιτικό σύστημα.

Τέλος θα σχολιαστεί η μεθοδολογία προσέγγισης, της σύζευξης ποσοτικών και ποιοτικών μεθόδων έρευνας που υπηρετούν μια κοινή, εμπνευσμένη και κοινωνιολογικά στοχευμένη υπόθεση εργασίας και έναν σχεδιασμό κοινωνικής έρευνας, που επιχειρεί να εξηγήσει συμπεριφορές μέσω παρατήρησης και καταγραφής και να κατανοήσει μέσα από την ερμηνεία των ποιοτικών χαρακτηριστικών και της απόδοσης κοινωνικού νοήματος.

Αικατερίνη Νικολοπούλου, Υ/Δ, Universitat Autònoma de Barcelona, aikaterini.nikolopoulou@e-campus.uab.cat

Νοηματοδοτήσεις της 'κρίσης' από τους Έλληνες εργαζόμενους και ο αντίκτυπός τους στο κοινωνικό: αναπαραγωγή ή αμφισβήτηση των κυρίαρχων λόγων;

Κοινωνικές κατασκευές οι «κρίσεις», συγκροτούνται στον λόγο και νοηματοδοτούνται μέσα στη σφαίρα του συμβολικού. Αυτό που ονομάστηκε «ελληνική κρίση» οικοδομήθηκε από επίσημους φορείς και τα κυρίαρχα ΜΜΕ ως «κατάσταση εξαίρεσης», η οποία όμως αντικειμενοποιήθηκε, κανονικοποιήθηκε και μετατράπηκε σε «κοινότοπο» καθεστώς διακυβέρνησης, τόσο ρητορικά όσο και θεσμικά.

Εξετάζοντας ωστόσο μόνο την πλευρά της παραγωγής και διάχυσης νοημάτων από το κράτος και τα ΜΜΕ και θεωρώντας δεδομένη την επιτυχία των ρηματικών τους στρατηγικών, κινδυνεύουμε να παραγνωρίσουμε το γεγονός ότι τα άτομα δεν είναι παθητικοί καταναλωτές των αφηγήσεων που ανταγωνίζονται για τον ορισμό του κοινωνικού, αλλά ενεργοί δρώντες που τις επανανοηματοδοτούν συναρθρώνοντάς τις. Εστιάζοντας στις καθημερινές πρακτικές λόγου, η προτεινόμενη εισήγηση διερευνά την οικοδόμηση της έννοιας «κρίση» στους λόγους ελλήνων εργαζομένων, όταν αυτοί μιλούν για την αμειβόμενη εργασία. Από ποιες αφηγήσεις αντλούν οι κατασκευές της «κρίσης»; Τι προϋποθέτουν ως δεδομένο για τον εαυτό, την εργασιακή σχέση και την κοινωνία; Τι επιτυγχάνουν σε μικρο- και μακροκοινωνικό επίπεδο; Προκειμένου να δοθούν απαντήσεις σε αυτά τα ερωτήματα, συνεντεύξεις με ανθρώπους 23-43 ετών, πανεπιστημιακής εκπαίδευσης, που βρίσκονται σε σχέση αμειβόμενης εργασίας αναλύονται ποιοτικά, έχοντας ως θεωρητικό υπόβαθρο τη θεωρία του λόγου και αξιοποιώντας τα ερευνητικά εργαλεία της κριτικής ανάλυσης λόγου και της κριτικής λογοψυχολογίας.

Η διεπιστημονική αυτή προσέγγιση έχει ως στόχο να διερευνήσει το πώς οι ηγεμονικοί λόγοι για την «κρίση» και την εργασία συντηρούνται και νομιμοποιούνται μέσα από τις καθημερινές ρηματικές πρακτικές των ανθρώπων, αλλά και να ανιχνεύσει εναλλακτικές εννοιολογήσεις τόσο της κρίσης, όσο και του κοινωνικού συνολικά. Σε μια εποχή επανασηματοδοτήσεων σε κάθε επίπεδο, αναδεικνύεται ως θεμελιώδης η ανάγκη των κοινωνικών επιστημών για υιοθέτηση οπτικών «από τα κάτω», προκειμένου να ενισχυθεί η φωνή εκείνων που συνηθέστερα στερούνται της πρόσβασης στο δημόσιο βήμα, στρέφοντας το βλέμμα στην κοινωνική αλλαγή.

Στέλλα-Γαρυφαλλιά Νιωτη, ΜΔ 'Κοινωνικός Αποκλεισμός, μειονότητες & Φύλο', Κοινωνική Επιθεωρήτρια, Σώμα Επιθεωρητών Υπηρεσιών Υγείας και Πρόνοιας (ΣΕΥΥΠ), stellanioti@gmail.com

Οικονομική-πολιτική κρίση και η δράση ακροδεξιών και νεοφασιστικών κομμάτων στη μεταπολιτευτική Ελλάδα: τα παραδείγματα του ΛΑΟΣ και της Χρυσής Αυγής στο διάστημα 2009-2013

Η υπερχρέωση της ελληνικής οικονομίας και οι ανάγκες δανεισμού της, που οδήγησαν στην επιλογή ένταξης της χώρας στο ΔΝΤ και, ακολούθως, στον Μηχανισμό Στήριξης ΔΝΤ-ΕΚΤ-ΕΕ, επέφεραν σημαντικούς μετασχηματισμούς στην αγορά, την οικονομία και τη λειτουργία του πολιτικού συστήματος και του συστήματος διακυβέρνησης, ενώ παράλληλα προκάλεσαν πολιτικές και κοινωνικές αντιδράσεις.

Η έκταση και οι διαστάσεις των οικονομικών, πολιτικών και κοινωνικών μετασχηματισμών που σημειώθηκαν στο διάστημα 2009-2013 υποχρεώνουν σε επανεξέταση τα όρια της «συστημικότητας» των πολιτικών σκοπών και μέσων και της «αντισυστημικής» πολιτικής συμπεριφοράς και δράσης. Σε αυτό το πλαίσιο, της αντιθετικής σχέσης ανάμεσα στις συστημικές και αντισυστημικές πολιτικές διαδικασίες, εξετάζονται οι «αντισυστημικότητες» των μετασχηματισμών που επιβλήθηκαν στη λειτουργία του πολιτικού συστήματος και του συστήματος διακυβέρνησης στο αναφερόμενο διάστημα, όπως και οι «συστημικότητες» στην αντισυστημική πολιτική συμπεριφορά και δράση των πολιτικών κομμάτων. Η εξέταση της παραπάνω σχέσης περιορίζεται στα κόμματα του δεξιού εξτρεμισμού.

Ειδικότερα, η προσέγγιση των παραδειγμάτων του ΛΑΟΣ και της Χρυσής Αυγής, τα οποία εγγράφονται στο φάσμα του δεξιού εξτρεμισμού, εστιάζει στις συνθήκες και τους παράγοντες που επηρέασαν τη φυσιολογία και τους σκοπούς τους. Επιπλέον η εξέταση των πολιτικών επιλογών τους επιχειρεί να διερευνήσει τις μορφές και τις πρακτικές της συστημικής και αντισυστημικής δράσης που ανέπτυξαν τα δύο κόμματα στο έδαφος της οικονομικής και πολιτικής κρίσης, μέχρι τη δολοφονία του Παύλου Φύσσα, τον Σεπτέμβριο του 2013, και την ποινικοποίηση των εγκληματικών πράξεων που διεπράχθησαν στο πλαίσιο της Χρυσής Αυγής από στελέχη και μέλη της. Η δολοφονία του Παύλου Φύσσα, κυρίως όμως οι πολιτικές και κοινωνικές αντιδράσεις που προκάλεσε, σε διεθνές και εθνικό επίπεδο, θεωρείται ότι ανα-οριοθέτησαν και, με την κινητοποίηση των μηχανισμών του επίσημου κοινωνικού ελέγχου, μετέβαλαν το πλαίσιο των συστημικών και αντισυστημικών πολιτικών επιλογών, συμπεριφορών και δράσεων.

Όλγα ΝΤΕΛΗ, ΜΔ Μεθοδολογία και Εφαρμογές στην Κοινωνική Πολιτική, Πάντειο Παν/μιο, deliolga90@gmail.com

Συνεχιζόμενη Επαγγελματική Κατάρτιση στην Ελλάδα, Η περίπτωση των Προγραμμάτων Voucher

Τα τελευταία χρόνια η κρίση του παραγωγικού συστήματος, η οικονομική ύφεση και η ανεργία έχουν οδηγήσει σε σημαντικές αλλαγές στις εθνικές και ευρωπαϊκές πολιτικές απασχόλησης και στις εκπαιδευτικές πολιτικές. Η Συνεχιζόμενη Επαγγελματική Κατάρτιση (ΣΕΚ) φαίνεται να αποτελεί ένα από τα επικρατέστερα μέτρα πολιτικής απασχόλησης και εκπαιδευτικής πολιτικής, εν μέσω των εν λόγω αλλαγών, αφού η εφαρμογή της επεκτείνεται σε μεγάλο βαθμό με το πέρασμα του χρόνου σε εθνικό, ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο.

Στην παρούσα εργασία υποστηρίζεται ότι η ΣΕΚ αποβλέπει στη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας των επιχειρήσεων και των οικονομιών και την ενίσχυση της ευελιξίας στην αγορά εργασίας, ενώ ταυτόχρονα συμβάλλει στη νομιμοποιητική λειτουργία των εφαρμοζόμενων οικονομικών πολιτικών, τη μετάδοση της ιδεολογίας της ανταγωνιστικότητας και την ενίσχυση της εξατομικευμένης λογικής.

Στην προσπάθεια μας να αναδείξουμε την παραπάνω υπόθεση εργασίας ερευνούμε σε πρώτο επίπεδο την ίδια την ΣΕΚ, το περιεχόμενο της και τους ρητά και άρρητα δηλωμένους στόχους της. Ακόμη, εξετάζεται ποια είναι τα οικονομικά, κοινωνικά και πολιτικά

επιχειρήματα που δικαιολογούν και υποστηρίζουν την ύπαρξη της. Η διερεύνηση αυτή και τα ερευνητικά της ερωτήματα τίθενται σε εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο.

Σε δεύτερο επίπεδο διερευνώνται τα προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης (Training Voucher) ως ένα πιο συγκεκριμένο μέτρο παροχής ΣΕΚ στην χώρα μας. Με τον τρόπο αυτό ερευνάται ο θεσμός του εργαλείου των κουπονιών (Training Vouchers), οι λόγοι που εμφανίστηκε και αυτοί που τον αναδεικνύουν ως τον επικρατέστερο για την χώρα μας στην παροχή της ΣΕΚ. Ερευνάται ακόμη ο σχεδιασμός των εν λόγω προγραμμάτων και του συστήματος παροχής τους στην χώρα μας. Ερευνούνται τέλος οι στόχοι και το βίωμα των προγραμμάτων αυτών από τους εμπλεκόμενους.

Η μεθοδολογία που ακολουθείται είναι ο συνδυασμός της βιβλιογραφικής επισκόπησης με ποιοτικές συνεντεύξεις σε βάθος, με ημιδομημένες ερωτήσεις. Τέλος, η ποιοτική διερεύνηση της εργασίας σε συνδυασμό με τα πρώτα αποτελέσματα αξιολόγησης των προγραμμάτων αυτών μας κάνουν εμφανή τον μέτριο σχεδιασμό τους με χαμηλή αποτελεσματικότητα, τα οποία σύμφωνα με την ομοφωνία των εμπλεκόμενων, δείχνουν να διακατέχονται από μία επιδοματική λογική.

Χρήστος ΞΕΝΟΣ, ΜΔ «Πολιτιστική Διαχείριση», Πάντειο Παν/μιο, xenoschristos@hotmail.com

Ο Φορντισμός στην Κινηματογραφική Παραγωγή: Μελέτη Περίπτωσης της Φίνος Φιλμ

Αντικείμενο αυτής της εισήγησης είναι η ανάλυση, η περιγραφή και ο σχολιασμός του φορντισμού στην κινηματογραφική παραγωγή και ειδικότερα μέσα από τη μελέτη της περίπτωσης της Φίνος Φιλμ (1942-1977) στην Ελλάδα, της σημαντικότερης εταιρίας κινηματογραφικής παραγωγής της περιόδου του παλιού ελληνικού κινηματογράφου, που οι ταινίες της σημειώνουν υψηλή τηλεθέαση ως τις μέρες μας. Η μελέτη αυτή στρέφεται στον τρόπο παραγωγής, ως έναν ακόμη παράγοντα της επιτυχίας της Φίνος Φιλμ, που ακολουθεί τα βήματα της φορντικής δομής των αντίστοιχων στούντιο του Χόλιγουντ και παράγει αξιόλογα πολιτισμικά προϊόντα. Η ανάλυση της παραγωγής της Φίνος Φιλμ, μέσα από το κοινωνικοοικονομικό μοντέλο του φορντισμού, μας επιτρέπει να αναδείξουμε μια πιο ολοκληρωμένη προσέγγιση του κινηματογράφου, έξω από τις συνηθισμένες αισθητικές ή στιλιστικές προσεγγίσεις. Αυτή η νέα προσέγγιση μας επιτρέπει πραγματική κοινωνιολογική ανάλυση, αναλύοντας τις ταινίες σαν πολιτιστικά προϊόντα. Για τη Φίνος Φιλμ, η έρευνα μέχρι πρόσφατα βασίστηκε σε προφορικές μαρτυρίες συνεργατών της. Η συμβολή της έρευνάς μας βρίσκεται και στην έρευνα του αρχείου της Φίνος Φιλμ, που, όσο γνωρίζουμε, πραγματοποιείται για πρώτη φορά. Η μέθοδος της έρευνας είναι η μελέτη περίπτωσης και η ανάλυση των εμπειρικών μας δεδομένων επικεντρώνεται στις πτυχές που στοιχειοθετούν τη φορντική παραγωγική λειτουργία της εταιρίας, όπως είναι η κάθετη ολοκλήρωσή της, η διανομή της, η τυποποίηση και η μαζική παραγωγή της, το σταρ σύστημα και η τυποποίησή του, το θεσμικό πλαίσιο της εποχής και τέλος, πώς ανιχνεύεται ο εκσυγχρονισμός-μοντερνισμός του φορντισμού στις ταινίες της Φίνος Φιλμ.

Αγγελική ΟΙΚΟΝΟΜΟΠΟΥΛΟΥ, Διευθύντρια Κοινωνικής Πολιτικής-Ψυχολόγος, Διεύθυνση Κοινωνικής Πολιτικής Δήμου Αγίων Αναργύρων-Καματερού, aggoikon@yahoo.gr

Ανδρέας ΦΕΡΩΝΑΣ, Επίκ. Καθηγητής, Τμήμα Κοινωνικής και Εκπαιδευτικής Πολιτικής, Παν/μιο Πελοποννήσου, anfer@uop.gr

Κοινωνική Αναδοχή: Μια καινοτόμα πρακτική για την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού. Η περίπτωση του Δήμου Αγίων Αναργύρων Καματερού

Η οικονομική κρίση που πλήττει την Ελλάδα τα τελευταία χρόνια έχει οδηγήσει, ανάμεσα στα άλλα, στην ένταση των φαινομένων της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού. Η Τοπική Αυτοδιοίκηση καλείται να σχεδιάσει και να εφαρμόσει αποκεντρωμένες και ευέλικτες υπηρεσίες, που να ανταποκρίνονται αποτελεσματικά στους νέους κοινωνικούς κινδύνους. Η παρούσα μελέτη έχει ως αντικείμενο τη διερεύνηση των πολλαπλών διαστάσεων του κοινωνικού αποκλεισμού σε μια συγκεκριμένη γεωγραφική περιοχή του Δήμου Αγίων Αναργύρων-Καματερού, τον «Άγιο Τρύφωνα». Παράλληλα αναδεικνύει μία καινοτόμα τοπική παρέμβαση, "την Κοινωνική Αναδοχή", με στόχο την αύξηση της αποτελεσματικότητας των Κοινωνικών Υπηρεσιών του Δήμου και τη στοχευμένη καταπολέμηση των θυλάκων φτώχειας και αποκλεισμού στην περιοχή ευθύνης του.

Σύμφωνα με τη βασική υπόθεση εργασίας, η οικονομική κρίση έχει συμβάλει στην δημιουργία θυλάκων φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού με χωρική διάσταση στην πόλη. Για την αποτελεσματικότερη παροχή κοινωνικών υπηρεσιών, η Κοινωνική Πολιτική χρειάζεται να γνωστοποιηθεί και να ασκηθεί σε τοπικό επίπεδο με τρόπο που να συμβάλει στην άρση των εμποδίων που δυσκολεύουν την πρόσβαση «ευπαθών» κοινωνικών ομάδων σε αγαθά και υπηρεσίες.

Για την διερεύνηση των ερευνητικών υποθέσεων σχεδιάστηκε και υλοποιήθηκε ποσοτική εμπειρική έρευνα στην περιοχή του «Αγίου Τρύφωνα» του Δήμου Αγίων Αναργύρων – Καματερού. Η έρευνα επιβεβαίωσε την ύπαρξη σημαντικών θυλάκων κοινωνικού αποκλεισμού με έντονη τη χωρική διάσταση, με την οικονομική κρίση να έχει επιδράσει καθοριστικά στην περαιτέρω επιδείνωση της κατάστασης. Η απουσία γνωστοποίησης και χρήσης των δομών των κοινωνικών υπηρεσιών του Δήμου, αλλά και η δυσκολία πρόσβασης σε αυτές, αναδεικνύουν την αναγκαιότητα για μια πολυδιάστατη και τοπικά εστιασμένη παρέμβαση. Στο πλαίσιο αυτό η "Κοινωνική Αναδοχή" αποτελεί μια καινοτόμα αποκεντρωμένη κοινωνική παρέμβαση που επιδιώκει την αξιοποίηση των ανθρωπίνων πόρων, τόσο ως προς τα τοπικά δίκτυα, όσο και ως προς την ενεργοποίηση και την ατομική ανάπτυξη των ωφελούμενων, ώστε να εδραιωθεί η αντίληψη "της ζωής με νόημα".

Προκόπιος Ορφανός, Έκτακτο Διδακτικό Προσωπικό, Τμήμα Προσχολικής Αγωγής, ΑΤΕΙ Θεσσαλονίκης, akisorfa@gmail.com

Ο ξένος και η αποξένωση. Η Κοινωνιολογία του ξένου και το προσφυγικό ζήτημα

Θέματα σχετικά με τον ξένο, την περιπλάνηση, την ενσωμάτωση και τη σχέση του με τις υπάρχουσες δομές μιας κοινωνίας, έχουν απασχολήσει την κοινωνιολογική σκέψη για περισσότερο από έναν αιώνα. Η συζήτηση ξεκινά από μία "παρέκβαση" (*excursus, exkurs*). Ο Georg Simmel (1950 [1908]) αναφέρεται σε ένα σύντομο κείμενό του στον ξένο, που είναι στο μεταίχμιο περιπλάνησης- ενσωμάτωσης και χαρακτηρίζεται από τις παρακάτω συνθήκες: δεν βρισκόταν από την αρχή στην κοινωνία, αλλά ήρθε για να μείνει και μπορεί να προσδώσει νέα στοιχεία σε μια κοινωνική ομάδα.

Αυτές οι παρατηρήσεις ασκούν επιρροή στη συζήτηση για τον ξένο, τον νεοεισερχόμενο, τον μετανάστη και τον περιθωριακό, στην κοινωνιολογική σκέψη στις Η.Π.Α., από τη δεκαετία του 1920 μέχρι και τη δεκαετία του 1970 (Park, 1928· Wood, 1934· Schuetz, 1944· Mc Lemore, 1970). Μορφοποιείται μία γνωστική περιοχή με αντικείμενο την "κοινωνιολογία του ξένου". Πρόσφατες προσεγγίσεις (Bauman, 1998· Skoric, 2013) συνεχίζουν να αναφέρονται στον ξένο και στον Simmel, κάνοντας τη συζήτηση επίκαιρη.

Με βάση τον παραπάνω επιστημονικό διάλογο, θα εξεταστεί η πορεία των προσφύγων από την Ανατολική Μεσόγειο προς την Κεντρική Ευρώπη, με ενδιάμεσο σταθμό την Ελλάδα.

Μία ροή που τριπλασιάστηκε ανάμεσα στον Ιούνιο και τον Αύγουστο 2015 (IOM- 'Report, 30 September', 2015). Με ποιους όρους πραγματοποιείται αυτή η διαδρομή; ποιος ο ρόλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, των οργανισμών και των πολιτών; Ποια τα οφέλη των ισχυρών κρατών;

Οι ξένοι, αυτοί οι "άλλοι", αφήνονται στο περιθώριο, σε ένα ταξίδι εγκατάστασης/ μη ένταξης. Στην παρούσα εργασία, θα αναδειχθεί η *ρευσιτότητα* ως κύριος όρος που χαρακτηρίζει την κατάσταση του πρόσφυγα.

Ρόη ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΥ, Καθηγήτρια, Τμήμα ΕΜΜΕ, ΕΚΠΑ, rpanag@media.uoa.gr

Ο τρόμος ως προεκλογικό μέσο χειραγώγησης των ψηφοφόρων

Συστάσεις προς ψηφοφόρους, απειλές για επικείμενο χάος, ανεπανόρθωτες καταστροφές, μόνιμη αβεβαιότητα για το μέλλον, κλπ. αποτέλεσαν καθημερινά το περιεχόμενο πολλών ελληνικών και διεθνών ΜΜΕ όταν απευθύνονταν είτε προς Έλληνες πολίτες, είτε προς πολίτες άλλων κρατών της ΕΕ για να περιγράψουν τις συνέπειες της οικονομικής κρίσης.

Δεκάδες άρθρα (έντυπα και ηλεκτρονικά) έχουν δημοσιευτεί πριν από τις δύο εκλογικές αναμετρήσεις το 2012 που ξεκινούσαν από καλυμμένα υπονοούμενα και κατέληγαν σε απροκάλυπτες απειλές για έξοδο της χώρας από την ΕΕ και για διεθνή απομόνωση. Στην προεκλογική εκστρατεία του Ιανουαρίου του 2015 επιχειρήθηκε να εφαρμοστεί και πάλι η ίδια τακτική προπαγάνδας τρόμου. Ωστόσο, επειδή οι συνθήκες είχαν αλλάξει και το εκλογικό σώμα είχε κουραστεί να απειλείται διαρκώς, σύντομα εγκαταλείφθηκαν οι άμεσες απειλές και υιοθετήθηκαν επιχειρήματα που δеляάζουν τους ψηφοφόρους υπαινισσόμενα δυνατότητες επαναδιαπραγμάτευσης των όρων εφαρμογής της πολιτικής λιτότητας. Σε ορισμένα διεθνή ΜΜΕ το κέντρο βάρους της προπαγάνδας μεταφέρθηκε από την αδυναμία της Ελλάδας να εφαρμόσει νεοφιλελεύθερες μεταρρυθμίσεις, στην εντεινόμενη ανθρωπιστική κρίση που διογκώνεται λόγω της εφαρμογής μέτρων σκληρής λιτότητας.

Ο τρόμος και η δραματοποίηση ως αφηγηματικά στοιχεία υπήρχαν ανέκαθεν στην ειδησεογραφία. Όμως, το 2012 ήταν η πρώτη φορά που το διεθνές χρηματιστικό κεφάλαιο επιχείρησε, δια μέσου των έντυπων και ηλεκτρονικών μέσων που ελέγχει, να παρέμβει τόσο άμεσα στην πολιτική και να ασκήσει πιέσεις για να προκύψει το «επιθυμητό» αποτέλεσμα. Κάνοντας την αρχή με τις ελληνικές εκλογές του 2012 δεν σταμάτησε εδώ, αλλά καθιέρωσε την τακτική άμεσων παρεμβάσεων με αποτέλεσμα τα σενάρια τρόμου να πολλαπλασιάζονται σε συχνότητα και διάρκεια και να δημιουργούν αρνητικό κλίμα για τη χώρα στο εξωτερικό περιορίζοντας τις δυνατότητες ανάκαμψης.

Η εισήγηση θα παρουσιάσει τη διεθνή ειδησεογραφία σχετικά με την προεκλογική εκστρατεία των εκλογών του Μαΐου και Ιουνίου του 2012 καθώς και του Ιανουαρίου και Σεπτεμβρίου του 2015. Θα σχολιαστούν οι ηθικοί κώδικες και η ελευθεροτυπία στην ειδησεογραφία, καθώς και η εξάρτηση των επιχειρήσεων των μέσων ενημέρωσης από τις τράπεζες.

Κωνσταντίνος ΠΑΝΑΓΟΣ, Υ/Δ, Νομική Σχολή, ΕΚΠΑ, kostas_panagos@yahoo.gr

Ανήλικοι δράστες και ποινικός στιγματισμός: η ελληνική νομοθεσία υπό τη διόπτρα της προσέγγισης της ετικέτας

Η προσέγγιση της ετικέτας διαμορφώθηκε σε βάθος χρόνου από εξέχουσες προσωπικότητες της κοινωνιολογίας (π.χ. Sutherland, Becker, Schur). Σε αυτό το πλαίσιο, το έγκλημα προσλαμβάνεται ως ένας ορισμός «ο οποίος προκύπτει από την κρίση που συνοδεύει συγκεκριμένες συμπεριφορές [...] ο εγκληματίας δεν είναι παρά αυτός τον οποίο

ορίζουν ως τέτοιο» (Αρχιμανδρίτου 1996: 3). Πρόκειται για μια διαπίστωση, που έστρεψε τον εγκληματολογικό προβολέα στη διαδικασία αλληλεπίδρασης μεταξύ όσων διαθέτουν την εξουσία να χαρακτηρίζουν μια ενέργεια ή παράλειψη ως εγκληματική και όσων υπόκεινται σε αυτό τον χαρακτηρισμό. Το κοινωνιολογικό ενδιαφέρον επικεντρώθηκε, μεταξύ άλλων, στη δευτερογενή παρέκκλιση, δηλαδή στην ψυχική αναδιοργάνωση του παραβάτη της ποινικής νομοθεσίας κατόπιν της σύλληψής του από τις διωκτικές αρχές: τα άτομα που έχουν υποβληθεί στη διαδικασία του χαρακτηρισμού ενδέχεται να εσωτερικεύσουν το περιεχόμενο του και να επιδοθούν στην εκ νέου ανάπτυξη εγκληματικής δραστηριότητας, η οποία συνάδει με το περιεχόμενο της εσωτερικευμένης ετικέτας. Η εν λόγω προσέγγιση έχει επίσης αξιοποιηθεί από τον Braithwaite, κατά τη διατύπωση της ολοκληρωμένης θεωρίας περί «επανεντάσσοντος» ντροπιάσματος. Παρά τις επικρίσεις που έχει δεχθεί, τα διδάγματα της εν λόγω προσέγγισης έχουν υπάρξει ιδιαίτερα επικοινωνιακά για τη διαμόρφωση του τυπικού κοινωνικού ελέγχου όσων ανηλίκων τελούν αντικείμενες στην ποινική νομοθεσία πράξεις. Είναι χαρακτηριστικό ότι έχουν αποτελέσει το θεωρητικό υπόβαθρο για την απόσυρση του όρου «ανήλικοι εγκληματίες» από το κείμενο του ελληνικού ποινικού κώδικα και της καθιέρωσης του όρου «ανήλικοι παραβάτες», της δυνατότητας του εισαγγελέα να μην ασκήσει ποινική δίωξη στις περιπτώσεις που κάτι τέτοιο δεν κρίνεται σκόπιμο ως προς την πρόληψη της υποτροπής και του αποκλεισμού της δημοσιότητας των συνεδριάσεων των δικαστηρίων ανηλίκων. Στην παρούσα εισήγηση, η ελληνική νομοθεσία περί ανηλίκων δραστών τίθεται υπό το πρίσμα της προσέγγισης της ετικέτας με ειδικότερο στόχο την ανάδειξη των ρυθμίσεων που εγγυώνται την αποφυγή του ποινικού στιγματισμού και το αντίθετο, ώστε να διατυπωθούν περαιτέρω νομοθετικές προτάσεις λαμβάνοντας υπόψη της παρούσα οικονομική συγκυρία.

Δέσποινα ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ, Αναπληρ. Καθηγήτρια, Τμήμα Κοινωνικής Πολιτικής, Πάντειο Παν/μιο, dpapado@panteion.gr

Ανθεκτικές (Resilient) μεταναστευτικές πολιτικές ένταξης και απασχόλησης σε περίοδο κρίσης στην Ελλάδα

Αντικείμενο της προτεινόμενης εργασίας είναι η διερεύνηση, η καταγραφή, η συγκριτική και η κριτική ανάδειξη των «ανθεκτικών» (resilient policies) πολιτικών κοινωνικής ένταξης και απασχόλησης για τις μεταναστευτικές ομάδες στην Ελλάδα. Η μελέτη επικεντρώνεται στα νέα στοιχεία μετά το 2000 και ιδιαίτερα σε περίοδο κρίσης, συγκρίνοντας τις διαφοροποιήσεις που έχουν συντελεστεί την τελευταία δεκαετία με την περίοδο μετατροπής της ελληνικής κοινωνίας από χώρα αποστολής σε χώρα υποδοχής μεταναστών. Η εργασία στηρίζεται σε αποτελέσματα συγκριτικής ευρωπαϊκής έρευνας ανάμεσα σε 11 χώρες με θέμα «INSPIRES – Innovative Social and Employment Policies for Inclusive and Resilient Labour Markets in Europe» στο πλαίσιο του 7^{ου} ευρωπαϊκού πλαισίου (2013-2016). Στην εργασία που ακολουθεί επιδιώκεται μια παρουσίαση του βασικού πλαισίου της μεταναστευτικής πολιτικής πριν από την εμφάνιση της κρίσης, καθώς και μια βασική σκιαγράφηση των δεδομένων που είχαν δημιουργηθεί από το ξέσπασμά της. Ειδικό βάρος δίδεται στην περίοδο 2000-2008 που προηγείται της κρίσης. Η περίοδος που ακολουθεί, χαρακτηρίζεται από ιδιαίτερα σοβαρές επιπτώσεις στην απασχόληση και από σοβαρές κοινωνικές, πολιτικές και οικονομικές συνέπειες για το σύνολο του πληθυσμού. Η θέση των μεταναστών στην αγορά εργασίας φαίνεται ότι επιδεινώνεται δραματικά, με αποτέλεσμα τη συρρίκνωση της παρουσίας τους, αλλά και την εμφάνιση πολιτικών και πρακτικών που αποδεικνύονται ιδιαίτερα «ανθεκτικές» ως παράγοντες επιβίωσης μέσα σε ένα τόσο αρνητικό περιβάλλον.

Οι προσεγγίσεις που χρησιμοποιούνται είναι η στατιστική ανάλυση από τα διαθέσιμα στοιχεία της Eurostat, της ΕΣΥ και των ερευνών εργατικού δυναμικού. Ακολουθεί μια ποιοτικού τύπου έρευνα με συνεντεύξεις πρόσωπο με πρόσωπο σε σχέση τον τρόπο αντίληψης αυτών των πολιτικών. Επιχειρείται μέσα από την εμπειρική έρευνα 17 συνεντεύξεων σε βάθος, η αποτύπωση της θέσης των μεταναστών στην απασχόληση, όπως αυτή διαμορφώνεται μετά τις παρεμβάσεις της περιόδου 2008-2013. Στους «Μεταναστευτικούς Πληθυσμούς» εδώ συμπεριλαμβάνονται οι μετανάστες (με ή χωρίς τίτλο παραμονής στη χώρα) και τα παιδιά με γονείς μετανάστες που βρίσκονται στην ηλικιακή κατηγορία 25-54 ετών και οι γυναίκες μετανάστριες. Η εργασία κλείνει με συμπερασματικές παρατηρήσεις αναφορικά με τις υπάρχουσες και μελλοντικές τάσεις όπως διαμορφώνονται.

Αντιγόνη ΠΑΠΑΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ, Εντεταλμένος Διδασκαλίας, ΕΚΠΑ, alpapap@hotmail.com

Ευστάθιος ΜΠΑΛΙΑΣ, Αναπληρ. Καθηγητής, ΕΚΠΑ/ Παν/μιο Πατρών

Κοινωνία σε κρίση, σχέσεις σε κρίση. Οι εκπαιδευτικοί μιλούν για τους γονείς

Η έρευνα αυτή εξετάζει τις σχέσεις και τις αλληλεπιδράσεις των εκπαιδευτικών της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης με τους γονείς των μαθητών τους, επικεντρώνοντας το ενδιαφέρον της στις συνέπειες της οικονομικής κρίσης. Μέσα σε ένα κλίμα ανασφάλειας και αβεβαιότητας, που προκαλεί η οικονομική κρίση της χώρας, εκπαιδευτικοί, γονείς και μαθητές επικοινωνούν και δρουν στο πλαίσιο ενός εκπαιδευτικού συστήματος που αντιμετωπίζει σημαντικά δομικά προβλήματα. Τέτοια προβλήματα είναι οι ελλείψεις σε προσωπικό και οι ανεπαρκείς ή δυσλειτουργικές υποδομές, με αποτέλεσμα η σχολική κοινότητα να υφίσταται έντονες και βίαιες αλλαγές σε όλα τα επίπεδα, συμπεριλαμβανομένων των αλλαγών στις σχέσεις μεταξύ των μελών της.

Πιο συγκεκριμένα, στόχος της έρευνας είναι η καταγραφή και η ανάλυση των κοινωνικών σχέσεων (στην οπτική του A.Tougaïne) μεταξύ εκπαιδευτικών και γονέων, η μελέτη και η αξιολόγηση των επαφών που αναπτύσσονται στο χώρο του σχολείου και η περιγραφή των αλληλεπιδράσεών τους (σύμφωνα με τον I. Gofmann). Τα ερευνητικά ερωτήματα επικεντρώθηκαν σε ζητήματα συνεργασίας, διαχείρισης προβλημάτων και αντιλήψεων των δύο θεσμικών παραγόντων σε ό,τι αφορά το παιδαγωγικό έργο, και στο κατά πόσο η οικονομική κρίση επηρέασε τις στάσεις και τις πρακτικές τους.

Η έρευνα στηρίχτηκε στη μέθοδο της ποιοτικής προσέγγισης με ομαδικές ημιδομημένες συνεντεύξεις, κάθε μία από τις οποίες διήρκεσε περίπου 2 ώρες. Στις συνεντεύξεις συμμετείχαν συνολικά 18 εν ενεργεία εκπαιδευτικοί δευτεροβάθμιας με ειδίκευση στις πολιτικές επιστήμες, οι οποίοι διδάσκουν σε γυμνάσια και λύκεια του δήμου Πατρών και του δήμου Αιγίου. Η επεξεργασία των δεδομένων της συνέντευξης έγινε με την τεχνική της ανάλυσης περιεχομένου (θεματική).

Όπως κατέδειξαν τα αποτελέσματα, η οικονομική κρίση επηρέασε ουσιαστικά την εμπλοκή των γονέων στην εκπαίδευση των παιδιών τους και τη διαχείριση των προβλημάτων που εκείνα αντιμετωπίζουν στο σχολικό περιβάλλον. Η πλειονότητα των εκπαιδευτικών υποστήριξε ότι οι επαφές με τους γονείς έχουν γίνει τα τελευταία χρόνια «πιο σπάνιες» και «πιο δύσκολες», ενώ στο επίπεδο των αλληλεπιδράσεων παρατηρείται αυξημένη επιθετικότητα, αμοιβαία επίρριψη ευθυνών, υποτίμηση του παιδαγωγικού τους έργου και ενίοτε απάθεια και αδιαφορία εκ μέρους των γονέων.

Ευστράτιος ΠΑΠΑΝΗΣ, Επίκ. Καθηγητής, Τμήμα Κοινωνιολογίας, Παν/μιο Αιγαίου,

Ελένη ΠΡΑΣΣΑ, Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια, Τμήμα Κοινωνιολογίας, Παν/μιο Αιγαίου,

socm14013@soc.aegean.gr

Το φαινόμενο της παραφύλαξης (stalking) στην Ελλάδα. Μια πρώτη σκιαγράφιση της συμπεριφοράς του αθέατου διώκτη

Η παρούσα μελέτη αποτελεί μία πρώτη διερευνητική προσέγγιση που αφορά το φαινόμενο της παραφύλαξης καθώς και το προφίλ του αθέατου διώκτη έτσι όπως παρουσιάζεται στον ελλαδικό χώρο. Η έννοια της παραφύλαξης αναφέρεται στην ανεπιθύμητη, ενοχλητική και απειλητική συμπεριφορά, που παρουσιάζεται κατ'επανάληψη και απευθύνεται σε ένα συγκεκριμένο άτομο. Περιλαμβάνει την επαναλαμβανόμενη παρακολούθηση, τη σωματική εγγύτητα, την μη συναινετική επικοινωνία ή την προφορική, γραπτή ή σιωπηλή απειλή ή ένα συνδυασμό αυτών που θα μπορούσε να προκαλέσει σε ένα άτομο φόβο (Tjaden & Thoennes, 1998). Πολύ συχνά γίνεται από άντρες σε γυναίκες και είναι διακριτή από την απλή ερωτική πρόκληση. Η έρευνα διήρκεσε δέκα μήνες (Ιανουάριος-Οκτώβριος), ήταν ποσοτική και περιλάμβανε ερωτηματολόγια που διανεμήθηκαν διαδικτυακά αποκλειστικά σε γυναίκες που έχουν βιώσει το συγκεκριμένο φαινόμενο. Από αυτή προκύπτει ότι το μεγαλύτερο ποσοστό των γυναικών (46%) που έχει πέσει θύμα παραφύλαξης προέρχεται από μεγάλες πόλεις (Αθήνα-Θεσσαλονίκη) και ο μέσος όρος της ηλικίας τους ανέρχεται στα 33 έτη. Όσον αφορά τη σχέση τους με τους θύτες, αναφέρουν σε ποσοστό 46,8% ότι πρόκειται για άτομα που έχουν άμεση σχέση με την προσωπική και ερωτική τους ζωή. Όσον αφορά τις ενέργειες των διωκτών, η πλειοψηφία των γυναικών (76,6%) αναφέρει ότι τα ενοχλητικά τηλεφωνήματα, τα μηνύματα και τα e-mail αποτελούσαν τις πιο συχνές εισβολές στην προσωπική τους ζωή. Επιπλέον, παρατηρήθηκε ότι το φαινόμενο της παραφύλαξης πραγματοποιούνταν πολλές φορές την εβδομάδα, γεγονός που απορρέει από το 32,6% των απαντήσεων. Όσον αφορά τις κυριότερες αιτίες των περιστατικών παραφύλαξης, η πλειοψηφία των γυναικών σε ποσοστό 39,7 % αποδίδει στην ψυχαναγκαστική εμμονή του θύτη. Εκτός των άλλων, παρατηρείται ότι το 52,5% κατέφευγαν στο φιλικό περιβάλλον για την αντιμετώπιση των περιστατικών παραφύλαξης. Όσον αφορά τις συνέπειες της παραφύλαξης, το 47,5% των γυναικών αντιμετωπίζει με καχυποψία με το άλλο φύλο.

Στο εξωτερικό το φαινόμενο αυτό έχει διερευνηθεί σε μεγάλο βαθμό, σε αντίθεση με την Ελλάδα. Μάλιστα, σε πολλές χώρες έχει λάβει ακραίες διαστάσεις και έχει αποτελέσει ποινικό αδίκημα. Σύμφωνα με την έκθεση του Συμβουλίου της Ευρώπης του 2013¹ παρατηρείται ότι σε ευρωπαϊκό επίπεδο το 10% του πληθυσμού έχει πέσει θύμα παραφύλαξης, εκ των οποίων το 80% είναι γυναίκες και 80 με 90 % των διωκτών αποτελείται από άντρες. Η ηλικία του διώκτη συνήθως είναι περίπου τριάντα χρόνων χωρίς όμως αυτό να είναι απόλυτο. Αναφέρεται ότι τόσο οι δράστες όσο και τα θύματα δεν προέρχονται από κάποιο συγκεκριμένο οικονομικό υπόβαθρο. Παρατηρείται κυρίως σε χώρες όπως Αυστρία, Βέλγιο, Δανία, Γερμανία, Ιρλανδία, Ιταλία, Λουξεμβούργο. Σύμφωνα με έρευνα του Πανεπιστημίου της Βιέννης του 2008², η οποία είχε ως κέντρα αναφοράς την Αυστρία και την Γερμανία, παρατηρήθηκε ότι στην Γερμανία το 12% του πληθυσμού έχει πέσει θύμα παραφύλαξης, εκ των οποίων το 87% είναι γυναίκες και το 86% των διωκτών αποτελείται από άντρες και στην Αυστρία από το 11% του πληθυσμού που έπεσε θύμα καταδίωξης, το 86% είναι γυναίκες και το 81% των «stalkers» αφορά άντρες. Στην συχνότητα του φαινομένου, οι ερωτώμενοι και από τις δύο χώρες υποστήριξαν σε ποσοστό 35% ότι η ενόχληση συνέβαινε αρκετές φορές την εβδομάδα. Αυτή η ομοιότητα των αποτελεσμάτων προκύπτει από τις παρόμοιες πτυχές της πολιτιστικής, γλωσσικής,

¹ http://www.assembly.coe.int/Communication/24062013_Stalking_E.pdf

² http://scielo.isciii.es/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S0213-61632008000400006

κοινωνικής ζωής και καθημερινότητας. Η παρούσα μελέτη κρίνεται αναγκαία διότι παρουσιάζονται τα χαρακτηριστικά ενός φαινομένου, το οποίο στην Ελλάδα δεν έχει γίνει κάποιου είδους καταγραφή παρόλο που έχουν περάσει τόσα χρόνια μετά την έντονη συζήτηση για τη χειραφέτηση της γυναίκας.

Δημήτριος ΠΑΡΑΣΚΕΥΟΠΟΥΛΟΣ, Υ/Δ, Τμήμα Κοινωνιολογίας, Παν/μιο Αιγαίου, socd12045@soc.aegean.gr

Ο δημόσιος πολιτικός λόγος της εθνικιστικής ιδεολογίας κατευθυνόμενος στο αθλητικό - οπαδικό φαινόμενο

Τα τελευταία χρόνια, η πολιτική άνοδος της εθνικιστικής ιδεολογίας προέκταση των αυξητικών τάσεων της ακροδεξιάς σε περιόδους κρίσης, εντοπίζεται κυρίως σε χώρους που συγκεντρώνονται νέοι και άνεργοι όπως σχολεία και γήπεδα. Θεωρητικά, η σχέση ακροδεξιών πολιτικών μηχανισμών και οπαδικών κοινοτήτων εστιάζει στη διείσδυση με σκοπό την πολιτική εκμετάλλευση του οπαδικού κόσμου προσδίδοντας στη συγκρότηση της οπαδικής ταυτότητας, δηλαδή, στο συνεχές «εμείς & οι άλλοι», έναν εθνικιστικό χαρακτήρα. Το περιεχόμενο του λόγου προς ανάλυση προέρχεται είτε από ανακοινώσεις εθνικιστικών πολιτικών μηχανισμών επ' αφορμή περιστατικών της αθλητικής καθημερινότητας που προσβάλλουν την εθνική ταυτότητα είτε από τοποθετήσεις δημόσιων προσώπων, υποστηρικτών ανάλογων ιδεολογημάτων μελών οπαδικών κοινοτήτων στο παρελθόν ή το παρόν, απέναντι σε αθλητικά γεγονότα. Πρόκειται για ένα εθνικιστικό λόγο απευθυνόμενο στο αίσθημα πατριωτικής ευθύνης των οπαδών κάτω απ' το οποίο οποιαδήποτε οπαδική αντιπαλότητα αναιρείται ως εμπόδιο στην υπεράσπιση του έθνους. Η αξία της οπαδικής ταυτότητας αναγνωρίζεται ενώ οι μάχες των οπαδών εμπεριέχουν μια δυναμική ανάλογη αυτής που απαιτεί η υπεράσπιση της πατρίδας. Θεωρείται θεμιτή η εμπέδωση μιας «no politica» κουλτούρας της εξέδρας ως εγγύηση απέναντι στο φόβο εργαλειοποίησης της οπαδικής δράσης καθώς το υπάρχον πολιτικό σύστημα και η εφαρμογή ψηφοθηρικών πρακτικών προς τους οπαδούς, κατακρίνονται μέσα σε ένα επιφανειακό αντισυστημικό λόγο. Έτσι, το οπαδικό βιολογικό αποτύπωμα είναι η εθνικιστικά προσανατολισμένη συνέχεια ανάμεσα στο παρελθόν, το παρόν και το μέλλον και η οπαδική αντίδραση σε ανθελληνικές πρακτικές στα αθλητικά δρώμενα υπερτιμάται εν' αντιθέσει με τον αντιεθνικιστικό και αντιφασιστικό οπαδισμό που καταγράφεται ως αποτέλεσμα μειοψηφικών διεργασιών.

Σταύρος ΠΑΡΛΑΛΗΣ, Λέκτορας Κοινωνικής Εργασίας, Παν/μιο Frederick, Κύπρος, stavros.parlalis@gmail.com

Συγκλίσεις και αποκλίσεις μεταξύ Ημών και Υμών στη κυπριακή κοινωνία εν μέσω οικονομικής δυσπραγίας

Οι δραματικές εξελίξεις στη κυπριακή οικονομία ξεκίνησαν μετά την έκρηξη που πραγματοποιήθηκε στη μεγαλύτερη μονάδα ηλεκτρισμού του νησιού (Μαρί, Ιούλιος 2011) (The Guardian 2011). Ακολούθησε συμφωνία μεταξύ της Κυπριακής Δημοκρατίας και του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου (IMF 2013α), η οποία οδήγησε στο κούρεμα των καταθέσεων (Reuters 2013) και την υπαγωγή της χώρας σε μια σειρά μνημονίων (IMF 2013β). Άμεσα αποτελέσματα ήταν η κατακόρυφη αύξηση της ανεργίας (CAN 2014), η καταρράκωση του χρηματιστηρίου (Χυδίας 2013), η υπερχρέωση των νοικοκυριών σε δάνεια, η πτώση των μισθών (Trimikliniotis 2013), η πτώση του ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος ανά κάτοικο (World Bank 2014), ο κλονισμός της εμπιστοσύνης στο τραπεζικό

σύστημα της χώρας (Pashardes and Pashourtidou 2013, σελ.16), η πτώση της αγοραστικής/καταναλωτικής δύναμης και η μερική παύση εργασίας των παραγωγικών δυνάμεων της αγοράς.

Σε αυτό το περιβάλλον, επιπτώσεις παρατηρήθηκαν και στις θέσεις της κοινωνίας στο εθνικό ζήτημα. Αρχικά, με την εμφάνιση της οικονομικής δυσπραγίας αναπτύχθηκε μια έντονη αντιπαράθεση μέσα στους κόλπους της κοινωνίας για τους υπαίτιους αυτής της κατάστασης (δεξιόί/αριστεροί με αφορμή την έκρηξη στο Μαρί 2011). Με την σταδιακή ανάπτυξη της οικονομίας και την εξεύρεση φυσικού αερίου, η πόλωση άρχισε να μειώνεται (2012), ενώ οι ελπίδες για γρήγορη έξοδο από την κρίση συνετέλεσε θετικά στην σύγκλιση των δύο πλευρών. Εν συνεχεία, η αλλαγή στην Προεδρία της Δημοκρατίας (2013) καθώς και στην «Προεδρία» του ψευδοκράτους (2015) είχε σαν αποτέλεσμα την επανέναρξη των συνομιλιών μεταξύ Νότου και Βορρά για την εξεύρεση πιθανής λύσης. Αυτά τα γεγονότα συνετέλεσαν να υπάρξει μια σύγκλιση μεταξύ *Ημών* και *Υμών* σε διάφορα επίπεδα, όπως στην πολιτική και θρησκευτική ηγεσία, στις εθελοντικές οργανώσεις και σε οργανωμένα κοινωνικά σύνολα-κινήματα, χωρίς, βέβαια να εκλείψουν οι αντιδράσεις και οι αντιπαράθεσεις.

Η παρούσα εισήγηση θα πραγματευτεί το παραπάνω θέμα, επιδιώκοντας να παρουσιάσει μια πλευρά του κυπριακού ζητήματος η οποία πιθανότατα δεν είναι γνωστή στο ευρύ ελληνικό κοινό.

Νικόλαος ΠΑΤΣΑΝΤΑΡΑΣ, Αναπλ. Καθηγητής, ΣΕΦΑΑ, ΕΚΠΑ, npatsant@phed.uoa.gr

Χρησιμοποιώντας αθλητικές μνήμες για την υπέρβαση πολιτικών-οικονομικών κρίσεων: Ο Otto Rehhagel σε ρόλο πολιτικού διαμεσολαβητή!

Το 2004 η εθνική ομάδα ποδοσφαίρου υπό την καθοδήγηση του Γερμανού προπονητή Rehhagel, διαψεύδοντας όλες τις προβλέψεις, κατέκτησε το Ευρωπαϊκό κύπελλο. Η επιτυχία αυτή αποδόθηκε κυρίως στον γερμανό προπονητή και στην τακτική που αυτός ακολούθησε. Στα σχετικά αφηγήματα και στα δημοσιεύματα του τύπου η ποδοσφαιρική ομάδα και ο προπονητής αφυπνίζοντας διαχρονικά ελληνικά χαρακτηριστικά, εμφανίζονται ως σύμβολα εθνικής συνέχειας, συνοχής και προόδου! Ο Rehhagel σε μια υπερβατική εκδοχή ταυτίστηκε με τον μυθικό ήρωα Ηρακλή! Πέραν των ελληνικών τιμητικών διακρίσεων το γερμανικό κράτος τον βραβεύει το 2005 για την εξαιρετικά σπουδαία συνεισφορά του στην ενίσχυση και παγίωση της Ελληνο-Γερμανικής φιλίας.

Ωστόσο η οικονομική κρίση που πλήττει την Ελλάδα από το 2009, σε συνδυασμό με την επιβολή του ευρωπαϊκού-γερμανικού σχεδίου για την υπέρβαση της, προκάλεσε εχθρικές προς την Γερμανία αντιδράσεις. Τον Μάρτιο του 2013 σε μια προσπάθεια αποκατάστασης της εικόνας του Βερολίνου στην ελληνική κοινωνία, ο Rehhagel επισκέπτεται επίσημα την Αθήνα ως απεσταλμένος της Καγκελαρίου Merkel. Όμως στο ρόλο του πολιτικού διαμεσολαβητή, ο *Rehaclis*, ξυπνώντας άλλες εθνικές μνήμες, εμφανίζεται στα σχετικά δημοσιεύματα των εφημερίδων και των δικτυακών τόπων, σαν ο ξένος, ο άλλος, ο εχθρός της Ελληνικότητας!

Προσεγγίζοντας μεθοδολογικά σε μια ποιοτική αναλυτική προοπτική δημοσιεύματα, εικόνες και αφηγήματα από εφημερίδες και δικτυακούς τόπους, που σχετίζονται με τα δύο αυτά γεγονότα και χρησιμοποιώντας θεμελιώδεις απόψεις των Hobsbawm και Elias περί του τρόπου εξέλιξης και διαμόρφωσης της εθνικής κουλτούρας δια της χρήσης πολιτισμικών κωδικών, ιστορικής μνήμης, μύθων και συμβόλων, σκοπός αυτής της μελέτης είναι:

α) να παρουσιάσει πόσο εφήμερα και ευμετάβλητα είναι τα χαρακτηριστικά και τα νοήματα που επινοούνται και αποδίδονται στη νεο-ελληνική εθνική-πολιτισμική ταυτότητα στο πλαίσιο μιας υψηλού επιπέδου αθλητικής διάκρισης και
β) να επανεξετάσει σε αυτή την προοπτική συγκεκριμένες μεθόδους συγκρότησης της ταυτότητας αυτής, συνεισφέροντας έτσι στην κατανόηση ότι για να πραγματοποιηθεί μια υπέρβαση της οικονομικής κρίσης— πέραν των απαραίτητων τεχνοκρατικών παρεμβάσεων— είναι αναγκαία και μια αναθεώρηση του τρόπου που επινοούμε και συμβολικά ανακατασκευάζουμε σε αντιστοιχία με με τους άλλους και τις εκάστοτε κοινωνικές, πολιτικές και οικονομικές συγκυρίες την *εθνική μας ιδιαιτερότητα*.

Λεμονιά ΠΕΤΡΑ, Εκπαιδευτικός, ΥΠΕΘ, lpetra@sch.gr

Παναγιώτης ΓΙΑΒΡΙΜΗΣ, Λέκτορας, Τμήμα Κοινωνιολογίας, Παν/μιο Αιγαίου, giavrimis@soc.aegean.gr

Οικογενειακές αξίες και κρίση: Η περίπτωση των εκπαιδευτικών της Λέσβου

Οι οικογενειακές αξίες αποτελούν μέρος των κοινωνικών αξιών μιας κοινωνίας και αφορούν τη δομή και τη μορφή της οικογένειας, τους ρόλους και τις υποχρεώσεις μεταξύ των μελών της και τις στάσεις των ατόμων για το θεσμό της οικογένειας και του γάμου, τη γονεϊκότητα, τη μητρότητα, την ανατροφή των παιδιών. Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι η διερεύνηση των απόψεων των εκπαιδευτικών, που διδάσκουν σε σχολεία υποχρεωτικής εκπαίδευσης στο νησί της Λέσβου, για τις αξίες που σχετίζονται με την οικογένεια. Το δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν 400 εκπαιδευτικοί. Ως εργαλείο έρευνας χρησιμοποιήθηκε ερωτηματολόγιο, που περιλάμβανε θεματικές που σχετίζονταν με τους ρόλους και τις υποχρεώσεις των μελών της οικογένειας, με τα ποιοτικά χαρακτηριστικά που ενθαρρύνονται τα παιδιά να αποκτήσουν, με το θεσμό του γάμου και τις αξίες που σχετίζονται με την ελεύθερη κουλτούρα. Από τα αποτελέσματα της έρευνας διαφάνηκε ότι 1) απορρίπτονται οι ιεραρχικοί ρόλοι των γονέων σε σχέση με το φύλο, 2) αναδύονται υποχρεώσεις των μελών της οικογένειας (γονέων-παιδιών) (π.χ. καλλιέργεια καλών τρόπων συμπεριφοράς, προβολή σωστών προτύπων κ.ά.), 3) οι σημαντικότερες αξίες που πρέπει να καλλιεργούνται στα παιδιά από την οικογένεια είναι: το συναίσθημα ευθύνης, η κριτική σκέψη, οι καλοί τρόποι, η ανεξαρτησία και η ανοχή και ο σεβασμός στους άλλους, 4) το μεγαλύτερο ποσοστό του δείγματος δεν θεωρεί το γάμο ξεπερασμένο θεσμό και επιλέγει το θρησκευτικό γάμο ως επίσημη μορφή συμβίωσης και 5) οι περισσότεροι ερωτώμενοι διαθέτουν το μεγαλύτερο μέρος από τον ελεύθερο χρόνο τους στο διαδίκτυο, πολύ λιγότερο στην ανάγνωση λογοτεχνικών βιβλίων, ενώ αρκετά περιορισμένη εμφανίζεται η επιλογή των εκπαιδευτικών για παρακολούθηση κινηματογράφου, επίσκεψη σε βιβλιοθήκες και ιστορικά μνημεία, σε μουσεία, παρακολούθηση θεατρικής ή χορευτικής παράστασης. Συμπερασματικά, παρατηρείται κάποιες από τις οικογενειακές αξίες να παραμένουν αμετάβλητες στο χρόνο, άλλες να ατονούν και να χάνονται, ενώ άλλες να μεταβάλλονται, ακολουθώντας τις απαιτήσεις του σύγχρονου κοινωνικού βίου

Γεωργία ΠΕΤΡΑΚΗ, Αναπληρ. Καθηγήτρια, Τμήμα Κοινωνικής Πολιτικής, Πάντειο Παν/μιο, geopetr@panteion.gr

Νέλλη ΚΑΜΠΟΥΡΗ, Μεταδιδακτορική ερευνήτρια, Τμήμα Κοινωνικής Πολιτικής, Πάντειο Παν/μιο, hellikam@gmail.com

Κοινωνικο-οικονομικές διαστάσεις της ανθεκτικότητας

Η ανθεκτικότητα στη κρίση αποτελείται από πρότυπα ταυτότητας, γνώσης, οικογενειακές ή κοινοτικές σχέσεις, πολιτιστικές, κοινωνικές και οικονομικές πρακτικές, είτε είναι επίσημες είτε ανεπίσημες. Σε περιόδους κρίσεων τα άτομα μπορεί να κινητοποιούν και να αναπτύσσουν τέτοια πρότυπα, πρακτικές αναπροσαρμογής, σε ατομικό, οικογενειακό ή συλλογικό επίπεδο. Το κράτος πρόνοιας, η αγορά εργασίας, οι οικονομικές πολιτικές τόσο σε μακροοικονομικό όσο και σε μέσο επίπεδο αποτελούν το πλαίσιο ή το «περιβάλλον» των εν λόγω προτύπων ανθεκτικότητας. Ενδιαφερόμαστε να μάθουμε τις αναδυόμενες διαδικασίες ανάπτυξης ανθεκτικότητας και τις προϋποθέσεις τους. Έτσι, τα κυριότερα ερωτήματα αφορούν στην κατανόηση των προτύπων και τις διαστάσεις της ανθεκτικότητας σε «μικροεπίπεδο» ή σε επίπεδο νοικοκυριού σε διαφορετικούς τύπους των ευρωπαϊκών κοινωνιών και κρατών πρόνοιας. Θα παρουσιασθούν αποτελέσματα που αφορούν τις «Κοινωνικο-οικονομικές διαστάσεις της ανθεκτικότητας» στην Ελλάδα.

Γεωργία ΠΕΤΡΑΚΗ, Αναπληρ. Καθηγήτρια, Τμήμα Κοινωνικής Πολιτικής, Πάντειο Παν/μιο, geopetr@panteion.gr

Ιωάννης ΚΥΡΑΤΖΟΠΟΥΛΟΣ, ΜΔΣ, Τμήμα Κοινωνικής Πολιτικής, Πάντειο Παν/μιο, johnkir@gmx.com

Αλλαγές στο μοντέλο εργασίας

Το κυρίαρχο μοντέλο εργασίας κατά τη περίοδο της ανάπτυξης, πριν την τελευταία κρίση, είναι αυτό που συνήθως ονομάζεται τυπική σχέση εργασίας, πλήρους απασχόλησης, σε ένα μόνο εργοδότη, με σύμβαση αορίστου χρόνου που λαμβάνει χώρα στους χώρους εργασίας του εργοδότη. Αν και επισφαλείς σχέσεις εργασίας υπήρχαν πριν τη κρίση, αφορούσαν κυρίως νέους, γυναίκες και μετανάστες, και παρέμεναν κατά κάποιο τρόπο στο περιθώριο του κυρίαρχου μοντέλου της θεσμικά προστατευμένης εργασίας. Σύμφωνα με την υπόθεση εργασίας μας στην Ελλάδα το ηγεμονικό κατά κάποιο τρόπο μοντέλο εργασίας που στηριζόταν στην σταθερότητα της απασχόλησης και την ισχυρή νομική προστασία για το μεγαλύτερο μέρος των εργαζομένων της χώρας, τείνει να μετασχηματιστεί προς την αντίθετη κατεύθυνση. Στις ιδιαίτερες συνθήκες που διαμορφώθηκαν από τη πολιτική της εσωτερικής υποτίμησης κάτω από την εποπτεία της τρόικας οι σχέσεις εργασίας μετασχηματίστηκαν τόσο στον ιδιωτικό όσο και στον δημόσιο τομέα: Η θεσμική προστασία της εργασίας «πάγωσε» και στη θέση της εγκαταστάθηκαν ειδικά καθεστώτα τα οποία υλοποιούσαν τους εφαρμοστικούς νόμους των διαδοχικών μνημονίων. Έτσι το μοντέλο εργασίας που έτεινε να γενικευτεί στην Ελλάδα τα τελευταία 5 χρόνια είναι αυτό που την προηγούμενη περίοδο υπήρχε αλλά αφορούσε μικρό μέρος του ενεργού πληθυσμού, δηλαδή η εργασία με ελάχιστα ή καθόλου θεσμικά δικαιώματα.

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

- Παρακολούθηση των γενικών μεγεθών απασχόλησης: πλήρης/μερική, ΣΑΧ, ΣΟΧ (ΕΡΝΑΝΗΣ,ΕΛΣΤΑΤ)
- Παρακολούθηση των μεγεθών των νέων εργασιακών καθεστώτων : εργολαβική εργασία, τριγωνική εργασία (Έλλειψη αξιόπιστων πηγών)
- Έρευνες πεδίου: Μελέτη περίπτωσης «Η μετατροπή των σχέσεων εργασίας στα τηλεφωνικά κέντρα της Εταιρείας Η.»

Η οργάνωση της εργασίας και η διαδικασία μετασχηματισμού της πρέπει να ειπωθούν μέσα από το πρίσμα της αναδιάρθρωσης του καπιταλισμού. Η ανάδυση του τομέα των υπηρεσιών και η οπισθοχώρηση της βιομηχανίας στο δεύτερο μισό του 20^{ου} αιώνα συνοδεύτηκαν από αλλαγές στο μοντέλο οργάνωσης της εργασίας. Άλλες θεωρήσεις θεωρούν ότι αυτές οδήγησαν σε μια εξέλιξη του φορντικού μοντέλου ενώ άλλες ότι

οδήγησαν στο ξεπέραςμα αυτού σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό με παράλληλη εμφάνιση διάφορων άλλων μοντέλων σε συνδυασμό με τη χρήση της τεχνολογίας. Επιπλέον, τοποθετώντας αυτή τη διαδικασία μετασχηματισμού μέσα σε ένα συνεχώς εξελισσόμενο δυναμικό πλαίσιο, αυτό της αλυσίδας αξίας, το οποίο εκφράζει τις διάφορες κινήσεις και επιλογές του κεφαλαίου υπάρχει η δυνατότητα να αναγνωρίσουμε τις αιτίες αυτής της κατεύθυνσης στο σήμερα. Παράλληλα, ακολουθώντας, στο μικρό-επίπεδο συγκεκριμένης επιχείρησης την αναδιάρθρωση της εργασιακής διαδικασίας, κατανοούμε σε μεγάλο βαθμό τον τρόπο με τον οποίο οι αλλαγές επηρεάζουν με άμεσο τρόπο τον εργαζόμενο στο αντικείμενο της δουλειάς του. Στο πλαίσιο αυτής της ανάλυσης συμπεριλαμβάνουμε σαν δομικό παράγοντα και τις αλλαγές των εργασιακών σχέσεων, στη σχηματοποίηση του ευέλικτου πρότυπου εργασίας και εντέλει του ευέλικτου εργαζόμενου. Για το σκοπό αυτό, επιλέξαμε σαν πρώτο βήμα της μελέτης μας ένα τηλεφωνικό κέντρο που λειτουργεί υπό καθεστώς υπεργολαβίας, βρίσκεται σε χαμηλό επίπεδο στην αλυσίδα αξίας και αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα χρήσης τεχνολογικών μέσων και παράλληλα ευέλικτης και εντατικοποιημένης εργασίας η οποία αποτελεί αντικείμενο συνεχών μετασχηματισμών. Από την έρευνα αυτή εξάγαμε απαντήσεις για τις συνθήκες εργασίας, τη ποιότητα της εργασίας, τον έλεγχο και την ύπαρξη εργατικής γνώσης, τη δυνατότητα εργατικών αντιστάσεων και το πώς οργανώνει το κεφάλαιο την εργασία σε ένα συγκεκριμένο κομμάτι της αλυσίδας αξίας. Αυτό μας οδηγεί σε ενστάσεις σε σχέση με τη βελτίωση των όρων εργασίας κατά το ξεπέραςμα του τεϊλορισμού και του φορντισμού αλλά και της λεγόμενης τυπικής εργασίας.

Σταμάτης ΠΟΥΛΑΚΙΔΑΚΟΣ, Λέκτορας, Συνεργάτης Εργαστηρίου Κοινωνικής Έρευνας στα ΜΜΕ, ΕΚΠΑ, stamatisp@media.uoa.gr

Σοφία ΚΑΛΟΕΙΔΑ, Παν/μιο Bournemouth & ΕΚΠΑ

Μετανάστευση και δημόσιος λόγος: Πολιτικές και δημοσιογραφικές αφηγήσεις για τη μετανάστευση στην Ελλάδα

Την τελευταία πενταετία ο δημόσιος λόγος στην Ελλάδα έχει εστιαστεί γύρω από την οικονομική- κοινωνική κρίση και τους πιθανούς τρόπους αντιμετώπισής της. Εντός ενός κοινωνικο-πολιτικού πλαισίου γεμάτου κινδύνους (Beck 2004, 2006), ή με άλλα λόγια ενός «ρευστού» πλαισίου (Baumann 2008), ο πολιτικός λόγος κατά τις τελευταίες Ευρωεκλογές και τις εκλογές του Ιανουαρίου του 2015 εστιάστηκε –μεταξύ άλλων- και στο θέμα της μετανάστευσης. Το ρευστό περιβάλλον σε συνδυασμό με την ενίσχυση πολιτικών ασφαλείας, ειδικά κατά τις προεκλογικές περιόδους, έχει προκαλέσει την αύξηση ρατσιστικών συμπεριφορών και έχει παγιώσει την παρουσία ενός ακροδεξιού πολιτικού λόγου σε δηλώσεις δημοσιογράφων και πολιτικών, ακόμα και όσων δεν ανήκουν σε ακροδεξιά πολιτικά μορφώματα.

Έχοντας ως θεωρητική αφετηρία της έννοιες της «κοινωνίας της διακινδύνευσης», του «φόβου» και της «αμυντικής κοινωνίας», η παρούσα έρευνα εξετάζει τις αναπαραστάσεις των μεταναστών/προσφύγων στην Ελλάδα μέσα από τον πολιτικό και δημοσιογραφικό λόγο. Κάνοντας χρήση της μεθόδου της θεματικής ανάλυσης, αναζητούμε και αναλύουμε κριτικά τις κυρίαρχες πτυχές της μετανάστευσης όπως αυτές αναδεικνύονται μέσα από τον πολιτικό και δημοσιογραφικό λόγο.

Το υπό ανάλυση υλικό αποτελείται από πολιτικές διαφημίσεις των κομμάτων που συμμετείχαν στις Ευρωεκλογές του 2014 και τις εθνικές εκλογές του Ιανουαρίου του 2015, εκπομπές πολιτικού λόγου και πρωινές ενημερωτικές εκπομπές της ελληνικής τηλεόρασης. Πιο συγκεκριμένα εξετάστηκαν οι εκπομπές τριών τηλεοπτικών σταθμών (ANT1,MEGA,

ΝΕΡΙΤ) κατά τη διάρκεια των προεκλογικών περιόδων των προαναφερθέντων εκλογών, (από την 1^η έως την 23^η Μαΐου 2014 για τις Ευρωεκλογές) και από 3^η μέχρι 23^η Ιανουαρίου 2015 για τις εθνικές εκλογές. Επιπλέον, και λόγω του ότι το συγκεκριμένο θέμα απασχόλησε επί μακρόν την επικαιρότητα, αναλύσαμε τις εκπομπές πολιτικού λόγου και τις πρωινές εκπομπές μεταξύ της 19^{ης} Νοεμβρίου και της 15^{ης} Δεκεμβρίου 2014, οπότε βρέθηκαν στην πλατεία Συντάγματος περίπου 500 Σύριοι πρόσφυγες ζητώντας πολιτικό άσυλο και ταξιδιωτικά έγγραφα για να αναχωρήσουν για την υπόλοιπη Ευρώπη. Μονάδα ανάλυσης για τις διαφημίσεις είναι η αναφορά στη μετανάστευση και στην περίπτωση των εκπομπών λόγου είναι η δήλωση είτε πολιτικού, είτε δημοσιογράφου για ζητήματα μετανάστευσης.

Ευάγγελος ΠΡΟΝΤΖΑΣ, Καθηγητής, Τμήμα Κοινωνιολογίας, Πάντειο Παν/μιο, prontz@panteion.gr

Αναστασία-Βιργινία ΦΟΥΡΝΑΡΗ, Υ/Δ, Τμήμα Κοινωνιολογίας, Πάντειο Παν/μιο, virnafournari@gmail.com

Φόρος & Φορολογία: Έχει λόγο η κοινωνιολογία;

Το ξέσπασμα της οικονομική κρίσης, μετά το 2007-2008, προκαλεί τη γένεση ή την ενίσχυση ερευνητικών αντικείμενων που αφορούν τον κοινωνιολόγο αλλά αποτελούν ισχυρό προνόμιο οικονομολόγων και ιστορικών της οικονομίας. Στην περίπτωση μας αναλύουμε την εξέταση δημοσιονομικών δεδομένων με ισχυρή τη θέση στη συζήτηση για την κρίση (για όλες τις ευρωπαϊκές χώρες και ιδίως για την Ελλάδα) το φόρο (ως έννοια), τη φορολογία (ως σύστημα) και τη συμπεριφορά του φορολογουμένου (φορολογική αποδοχή και παραβατικότητα). Πρόκειται για ηχηρά φορολογικά φαινόμενα που οδηγούν στο ερώτημα ποια θα είναι η τυπολογία φορολογικού κράτους και ποιο το επίπεδο φορολογίας λαμβάνοντας υπόψη τις συνέπειες της κρίσης; Επιτακτική η ανάγκη να βεβαιώσουμε διαχρονικά την αρχή ότι τα φορολογικά γεγονότα, ως φορολογική επιλογή, εκφράζουν κοινωνική επιλογή. Πόσο ισχυρή και πώς τεκμηριώνεται η υπόθεση ότι πηγή της απάντησης είναι το πνεύμα νομιμότητας του φορολογικού κράτους για τον υπόφορο πολίτη, η θέση της κοινωνικής δικαιοσύνης στη αναδιανομή των εισοδημάτων, η απόδοση του φορολογικού κράτους ή οι φορολογικές μεταρρυθμίσεις και πώς γίνονται θέματα που μπορούν να υπαχθούν στη διάκριση «κοινωνιολογία του φόρου» ή «φορολογική κοινωνιολογία». Η επεξεργασία των ερωτημάτων και της διάκρισης, επικεντρωμένα στο Ελληνικό κράτος (λαμβάνοντας ως πηγή αναφοράς μας τις δημοσιοοικονομικές εξελίξεις και τις διεθνείς δημοσιονομικές επεμβάσεις από το 19^ο στον 20^ο αι.) γίνεται με σκοπό να δειχθεί αν ενισχύεται η ελληνική κοινωνιολογική σκέψη με τις απαντήσεις της για το φορολογικό σύστημα, τις μεταβολές στην έννοια και το περιεχόμενο αλλά και την κοινωνική αποδοχή του «φόρου» και την απόδοση της «φορολογίας» μέσα από τον εντοπισμό εμποδίων (διεύρυνση ανισοτήτων, πολιτική δράση), τη δοκιμασία της δημοκρατίας από το φόρο, ή ακόμη τη φορολογική παραβατικότητα με την κατασκευή χρηματοοικονομικών προϊόντων βασισμένες σε λεπτές ερμηνείες του φορολογικού δικαίου.

Κωνσταντίνος ΡΑΝΤΗΣ, Επίκ. Καθηγητής, Παν/μιο Ιωαννίνων, kon.rantis@gmail.com

Για τη σχέση της 'οικονομικής ηθικής' της ορθοδοξίας και της κρίσης της σύγχρονης ελληνικής κοινωνίας

Στη σύγχρονη φιλοσοφική κριτική και κοινωνική θεωρία αναφορικά προς την ερμηνεία της κρίσης της σύγχρονης ελληνικής κοινωνίας προέκυψε ότι η κρίση αυτή συνδέεται άρρηκτα

με τη διαδικασία εξορθολογισμού της. Ως σημαντικοί παράγοντες, που παρεμπόδισαν τον εξορθολογισμό της νεοελληνικής κοινωνίας, αναδείχθηκαν είτε ο «μαγικός και ανατολικός Χριστιανισμός» είτε μια «περιφρόνηση των εγκόσμιων αγαθών και τάσεις προς τον κοινοκτημονισμό». Οι έννοιες αυτές παραπέμπουν άμεσα στην «οικονομική ηθική» της ορθοδοξίας στο πλαίσιο της βεμπεριανής οικονομικής ηθικής των παγκόσμιων θρησκειών. Μέσω της «οικονομικής ηθικής» της ορθοδοξίας δύναται να αναδειχθεί συγκεκριμένα η σχέση της ορθοδοξίας με την κρίση της σύγχρονης ελληνικής κοινωνίας στο ευρύτερο πλαίσιο της «ενότητας της ανταλλακτικής οικονομίας και της κοινωνικής διαδικασίας». Ειδικότερα, η ερμηνεία της θρησκευτικής μεταρρύθμισης του μεσαιωνικού καθολικισμού από τον Max Weber θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί ως συγκριτική περίπτωση για την ανάλυση της διαδικασίας εξορθολογισμού της νεοελληνικής κοινωνίας και του ρόλου της ορθοδοξίας και της «οικονομικής ηθικής» της σ' αυτήν τη διαδικασία, διότι η ορθοδοξία βρίσκεται εγγύτερα στον μεσαιωνικό καθολικισμό απ' ό,τι στο ισλάμ, τον ινδουισμό ή τον βουδισμό. Από την ανάλυση της οικονομικής ηθικής της ορθοδοξίας προκύπτει ότι η ορθοδοξία ως μέρος της χριστιανικής θρησκείας λύτρωσης είναι τόσο αρνησικοσμηκή (weltafelnehmend) όσο και φυγόκοσμη (weltflüchtig) και οδηγεί σε μια θρησκευτικο-ηθική μορφή παθητικής κυριάρχησης του κόσμου (passive Weltbeherrschung). Αυτή η παθητική κυριάρχηση του κόσμου της ορθοδοξίας, που βρίσκεται λ.χ. σε αντίθεση με την ενεργητική κυριάρχηση του καλβινιστικά χαραγμένου προτεσταντισμού, δεν μπορεί να ερμηνευθεί απλώς μέσω του «ακοσμικού παθητικού ασκητισμού», αλλά χρειάζεται να αναλυθεί και η σχέση ασκητισμού και μυστικισμού της ορθοδοξίας. Αυτή η παθητική κυριάρχηση του κόσμου της ορθοδοξίας χάραξε βαθιά το εργασιακό ήθος των πιστών της και συνέβαλε αποφασιστικά στη γένεση της κρίσης της σύγχρονης ελληνικής κοινωνίας.

Ελένη ΡΕΘΥΜΝΙΩΤΑΚΗ, Επικ. Καθηγήτρια, Νομική Σχολή ΕΚΠΑ, erethemn@law.uoa.gr

Ιωάννης ΦΛΥΤΖΑΝΗΣ, Υ/Δ, Νομική Σχολή, ΕΚΠΑ,

Οι χρήσεις της ελληνικής γης και η ενωσιακή δυναμική κέντρου-περιφέρειας μετά την κρίση: το πρώην αεροδρόμιο του Ελληνικού

Η εισήγηση αφορά ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα του πως το Ελληνικό Κράτος μετέβαλλε την πολιτική για τον χωροταξικό σχεδιασμό αστικού χώρου, κατά την προσαρμογή της Ελλάδας στο κυρίαρχο οικονομικό, πολιτικό και δικαιοσύνη παράδειγμα της Ε.Ε. μετά την οικονομική κρίση και την εφαρμογή των προγραμμάτων λιτότητας.

Στο πρώτο μέρος θα παρουσιαστεί η θεωρητική συζήτηση για την αποδόμηση της νεωτερικής σχέσης του δικαίου με την πολιτική εντός της πολιτικής περιφερειοποίησης, δηλαδή ενός νέου υβριδικού πολιτικού μοντέλου και τη δημιουργία της ενωσιακής έννομης τάξης, δηλαδή ενός νέου δικαιοσύνη μοντέλου δύο διαφορετικών επιπέδων. Με ποιο τρόπο τα παραπάνω επηρέασαν την αυτονομία των κρατικών έννομων τάξεων και τη σχέση τους με το δίκαιο της Ε.Ε.; Θα διερευνηθεί περαιτέρω πώς η ρευστοποίηση της σχέσης μεταξύ δικαίου και πολιτικής και ο πολλαπλασιασμός των πηγών του δικαίου επέδρασε στην ελληνική έννομη τάξη πριν και μετά την κρίση. Θα εξεταστεί πως αυτό αποτυπώνεται στον χωροταξικό σχεδιασμό εντός του αστικού χώρου.

Το δεύτερο μέρος θα επικεντρωθεί στην αλλαγή της ελληνικής κρατικής πολιτικής αναφορικά με το πρώην αεροδρόμιο στο Ελληνικό μετά την κρίση. Η απόφαση να δημιουργηθεί ένα δημόσιο μητροπολιτικό πάρκο αναιρέθηκε και αντικαταστάθηκε από ένα ιδιωτικό, εμβληματικό έργο (mega-project) ενός υπερπολυτελούς παραθαλάσσιου θέρετρου. Θα εξεταστεί επίσης πώς τα κοινωνικά κινήματα αμφισβήτησαν τις νέα πολιτική διεκδικώντας το χώρο, καταλαμβάνοντας εκτάσεις και κτήρια εντός του πρώην

αεροδρομίου και δημιουργώντας σταδιακά έναν "κοινό χώρο". Θα διερευνηθεί: α) αν τα κοινωνικά κινήματα έκαναν αντι-ηγεμονική χρήση του δικαίου, β) αν διεκδίκησαν την αλλαγή του και γ) αν ανέπτυξαν μια «εναλλακτική» νομιμότητα.

Εντέλει καταδεικνύεται η πολυπλοκότητα των σχέσεων Ε.Ε., εθνικού κράτους και κοινωνίας πολιτών μετά την οικονομική, πολιτική και κοινωνική αναδιάρθρωση που προκάλεσε η κρίση.

Μυρτώ Ρηγού, Καθηγήτρια, Τμήμα ΕΜΜΕ, ΕΚΠΑ, myrtorigou@yahoo.com

Πολιτισμός και Κρίση

Έχοντας επίγνωση των ιστορικών αιτιών που προκαλούν την εχθρότητα προς τον πολιτισμό και των μέσων που χρησιμοποιεί για να κατευνάσει την εναντίον του επιθετικότητα, δεν παύει να μας εκπλήσσει ότι σήμερα, σ' ένα παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον, η δυσφορία αυτή εκφράζεται με την καταδίωξη του πνεύματος όπως αυτό κρυσταλλώνεται τουλάχιστον στον δυτικό πολιτισμό. Είτε με την αφάνιση πολιτισμικών μνημείων (Παλμύρα, το αρχαιολογικό μουσείο του Ιράκ) είτε με πράξεις βίας προς πολιτισμικά σύμβολα (Αφροδίτη της Μήλου) αλλά κυρίως με τη βία που ασκείται στο ανθρώπινο σώμα (τζιχαντζιστές) και τέλος με τη "βία" της τεχνολογίας, στην αιμομικτική περιέλιξη επικοινωνίας και μέσου που θέτει επί τάπητος το ανθρωπολογικό ερώτημα αν ο άνθρωπος είναι άνθρωπος ή μηχανή. Η τεχνοεπιστήμη, όσο ποτέ άλλοτε όργανο εκμετάλλευσης του πλανητικού κεφαλαίου, υποθάλλει μια τέχνη του πολέμου που αυτονομείται όσο το Κράτος-έθνος αποσπάται από την ιστορικότητά του και τις εθνικές ιδεολογίες που το συγκροτούσαν. Σε αυτόν τον μη κηρυγμένο πόλεμο στον οποίο σήμερα εμπλεκόμαστε, οι πολιτισμικές καταστροφές συνοδεύονται από συνεχείς μετακινήσεις πληθυσμών σε μια μετααποικιακή κατάσταση που παραπέμπει στον παλιό κόσμο της αποικίας. Ο μετααποικισμός προσλαμβάνει τις εξής μορφές: α) είτε πρόκειται για γεωπολιτικό ενδοαποικισμό (το παράδειγμα της Ελλάδας σε ανθρωπιστική κρίση ως προτεκτοράτου της Ευρώπης στο οποίο μεθοδεύονται ήδη βιοπειράματα), β) είτε για εμπορικό νεοαποικισμό όπου οι νέοι δουλέμποροι ναυλώνουν πλοία με ανθρώπινο εμπόρευμα που ξεβράζεται στις ευρωπαϊκές ακτές για την αναζήτηση στη Δύση μιας καλύτερης ζωής.

Η οικονομική κρίση σήμερα συμβαδίζει άραγε με την πνευματική κρίση; Ο Βαλερύ σε μια δυσοίωνα στιγμή, κρίσης του πνεύματος, αντιμετώπισε την Ευρώπη ως μια persona, ως έναν αρχηγό, θέτοντας το "κεφαλαιώδες" ερώτημα αν η Ευρώπη «θα γίνει αυτό που είναι στην πραγματικότητα, δηλαδή: ένα μικρό ακρωτήριο (cap) της ασιατικής ηπείρου» ή «θα παραμείνει αυτό που φαίνεται, δηλαδή: (...) «ο εγκέφαλος ενός τεράστιου σώματος;». Στην Εισήγησή μου θα επιχειρήσω να απαντήσω στο ερώτημα αυτό εξετάζοντας παράλληλα και τη θέση της Ελλάδας στο νεοαποικιακό καθεστώς όπως σκιαγραφείται μέσα από τις εικονικές αναπαραστάσεις των ξένων ΜΜΕ την εποχή της κρίσης.

Αλέξανδρος Σακελλαρίου, Δρ. Κοινωνιολογίας της Θρησκείας, Μεταδιδακτορικός ερευνητής, Πάντειο Παν/μιο, sociology.panteion@gmail.com

Ο δημόσιος λόγος της Ορθόδοξης Εκκλησίας για την οικονομική κρίση: Μεταξύ ηθικολογίας και επιστροφής στην πνευματικότητα

Η παρούσα εισήγηση έχει ως αντικείμενο τη μελέτη του δημόσιου λόγου της Ορθόδοξης Εκκλησίας της Ελλάδας σχετικά με την οικονομική κρίση. Σκοπός της εργασίας είναι να μελετηθεί ο δημόσιος λόγος της Ορθόδοξης Εκκλησίας και να καταγραφεί ο τρόπος με τον

οποίον εξετάζεται και αναλύεται η οικονομική κρίση καθώς και οι προτεινόμενες λύσεις για την αντιμετώπισή της, εφόσον υπάρχουν. Εκκινώντας από τη θέση ότι η Εκκλησία, παρά την όποια φθορά της, εξακολουθεί να αποτελεί έναν ισχυρό θεσμό εντός της ελληνικής κοινωνίας με σημαντική επιρροή σε πολιτικό και κοινωνικό επίπεδο τα ερωτήματα τα οποία τίθενται είναι τα εξής: Αναφέρεται η Εκκλησία στην οικονομική κρίση και με ποιον τρόπο; Που εντοπίζει τα αίτια της υπάρχουσας κοινωνικο-οικονομικής κατάστασης; Σε ποιους επιρρίπτει τις ευθύνες; Προτείνει λύσεις και ποιες είναι αυτές; Έχοντας κατά νου ότι η Εκκλησία αποτελεί έναν κατεξοχήν φορέα ανα-παραγωγής ηθικολογικού λόγου θα υποστηριχθεί ότι η κύρια αιτία της οικονομικής κρίσης εδράζεται στο πεδίο της ηθικής επί του οποίου κατά βάση επιχειρηματολογεί η Εκκλησία. Επιπλέον, στο ηθικολογικό της στόχαστρο τοποθετούνται κοινωνικοί και πολιτικοί φορείς, αλλά και το κάθε μέλος της κοινωνίας και η κοινωνία συνολικά. Ως προς την αντιμετώπιση της κρίσης, θα υποστηριχθεί ότι η μόνη ορατή λύση για την Εκκλησία αποτελεί η στροφή στην πνευματικότητα και η άρνηση της ύλης και του υλιστικού/καταναλωτικού πνεύματος, αναπαράγοντας κατ' αυτόν τον τρόπο τον δυϊσμό ύλης και πνεύματος και δίνοντας, σαφώς, το προβάδισμα στο πνεύμα. Προκειμένου να διαπιστωθούν τα παραπάνω θα γίνει χρήση της κλασικής θεματικής ανάλυσης περιεχομένου πάνω σε ήδη δημοσιευμένο υλικό (εγκύκλιοι, ανακοινώσεις, μηνύματα, δελτία τύπου, ομιλίες, συνεντεύξεις, κτλ.) με θέμα την οικονομική κρίση.

**Μηνάς ΣΑΜΑΤΑΣ, Καθηγητής, Τμήμα Κοινωνιολογίας, Παν/μιο Κρήτης, samatasm@uoc.gr
Η Παρακολούθηση των Ελλήνων Πολιτών στα χρόνια της Κρίσης και υπό το Καθεστώς των Μνημονίων**

Στην εισήγηση αυτή θα παρουσιάσουμε και θα αναλύσουμε συγκεκριμένες πολιτικές, μηχανισμούς και λειτουργίες ελληνικών και ξένων κρατικών, υπερκρατικών και επιχειρηματικών φορέων παραδοσιακής και νέας ηλεκτρονικής παρακολούθησης των Ελλήνων πολιτών υπό το καθεστώς των μνημονίων και της Τρόικα των δανειστών της χώρας, καθώς και τις συνέπειές τους στις ατομικές και δημοκρατικές ελευθερίες. Τέλος, θα συγκρίνουμε τον ιδεότυπο αυτής «της παρακολούθησης της λιτότητας» (austerity surveillance), που κυρίως βασίζεται στην κατάδοση των πολιτών (coveillance) και στο δημόσιο διασυρμό των οφειλετών, με άλλους παρόμοιους τύπους αυταρχικής παρακολούθησης στο παρελθόν στην Ελλάδα και σε άλλες «μετα-αυταρχικές» χώρες, καθώς και στις σύγχρονες καπιταλιστικές δημοκρατίες, που έχουν εξελιχτεί σε «προηγμένες κοινωνίες παρακολούθησης» (advanced surveillance societies).

Ισμήνη ΣΙΟΥΛΑ-ΓΕΩΡΓΟΥΛΕΑ, ΜΔ Κοινωνιολογίας, Πάντειο Παν/μιο & ΕΚΚΕ, ismini.sioula@gmail.com

Η δημόσια διαπόμπευση των οροθετικών γυναικών στο διαδίκτυο: οι αναπαραστάσεις στους ελληνικούς ειδησεογραφικούς ιστότοπους και στο Twitter

Το Μάιο του 2012 στην Αθήνα, κατά τη διάρκεια της προεκλογικής περιόδου, γίναμε μάρτυρες μίας πρωτοφανούς δίωξης γυναικών. Ο πληθυσμός των εκδιδόμενων μεταναστριών ταυτίστηκε με τον ιό του HIV, στιγματίστηκε ως επικίνδυνος και χαρακτηρίστηκε ως «υγειονομική βόμβα». Ακολούθησε η σύλληψη και η προφυλάκιση 32 οροθετικών γυναικών, για 1,5 χρόνο μέχρι την οριστική τους αθώωση, ενώ παράλληλα οι φωτογραφίες, τα προσωπικά και ιατρικά τους στοιχεία δόθηκαν στη δημοσιότητα με στόχο

την «προστασία» των αρσενικών πελατών τους και κατ' επέκταση της «ελληνικής οικογένειας». Η παρουσίαση³ θα διερευνήσει τον τρόπο συνάρθρωσης, στο εν λόγω παράδειγμα, τριών συστημάτων εξουσίας: του φύλου, του έθνους και της σεξουαλικότητας. Η αναπαράσταση της αποπομπής των επικίνδυνων και μiasματικών σωμάτων δρα παραγωγικά, συγκροτώντας ένα συγκεκριμένο είδος έθνους (το καθαρό από ασθένειες, αλλά και από ξένα σώματα, όπως εκείνα που συνιστούν οι μετανάστες) και συγκεκριμένα είδη έμφυλων και εθνικών υποκειμένων (εκείνα που εντάσσονται στην ελληνική ετεροφυλόφιλη πυρηνική οικογένεια). Η μέθοδος που θα ακολουθήσουμε για την μελέτη των εν λόγω αναπαραστάσεων είναι η κριτική ανάλυση λόγου, εφαρμόζοντάς τη στους κυρίαρχους λόγους που αρθρώθηκαν στον διαδικτυακό Τύπο, το διάστημα που οι συλλήψεις και οι προφυλακίσεις λάμβαναν χώρα (30/04-31/10/2012). Η παρουσίαση θα εμπλουτιστεί με τη συγκριτική παράθεση των ανταγωνιστικών προς τον κυρίαρχο λόγων που αρθρώθηκαν στο Twitter τις 3 πρώτες μέρες εκτύλιξης των γεγονότων (01-03/05/2012). Θα παρατηρήσουμε ότι το μεγαλύτερο μέρος της κριτικής που ασκούν στην κυβέρνηση αυτοί οι αντι-λόγοι γίνεται μέσα από την ενσωμάτωση του "ανδρικού βλέμματος", αλλά και των ίδιων ανελεύθερων και καταπιεστικών στερεοτύπων που επιχειρεί να κατακεραυνώσει. Παράλληλα, θα επικεντρώσουμε και στους ανταγωνιστικούς λόγους που υπογραμμίζουν τους ιστορικούς, πολιτικούς και κοινωνικούς λόγους που οδήγησαν σε αυτή τη δίωξη και τις αντίστοιχες αναπαραστάσεις της, προτρέποντας σε κινητοποιήσεις συμπαράστασης στις διωκόμενες γυναίκες.

Δημήτρης Σμοκοβίτης, τ. Καθηγητής ΣΣΕ/Ινστιτούτο Στρατηγικών Μελετών Ελλάδος, lnicola@otenet.gr

Η οικογένεια των ελλήνων στρατιωτικών κατά την κρίση

Η Εισήγησή μου εντάσσεται στην επί Μέρους Θεματική για τους Θεσμούς (εκπαίδευση, οικογένεια κ.ά.). Θα συζητηθούν θέματα που αφορούν τη σχέση των οικογενειών των στρατιωτικών και της ευρύτερης κοινωνίας κατά την περίοδο της σημερινής οικονομικής κρίσης.

Η Εισήγησή μου θα εστιάσει το ενδιαφέρον της στο ρόλο της οικογένειας στον ελληνικό στρατό. Η οικογένεια, ως πολλαπλασιαστής ισχύος, έχει ιστορικά επιδράσει καταλυτικά στο αξιόμαχο των ενόπλων μας δυνάμεων. Η σύγχρονη οικονομική κρίση και η "αδιαφορία" της πολιτείας για ένα τόσο κρίσιμο θέμα ίσως ασκήσει αρνητική επίδραση στο ηθικό του προσωπικού των ενόπλων μας δυνάμεων. Το θέμα αυτό οφείλει να απασχολήσει σοβαρά την τρέχουσα κοινωνιολογική έρευνα.

Η παρούσα Εισήγηση θα δώσει την ευκαιρία σε έλληνες κοινωνιολόγους να κατανοήσουν τις επιστημονικές απόψεις και τα ερευνητικά ευρήματα άλλων κλάδων κοινωνικών επιστημών στον ελληνικό και διεθνή χώρο, να εμβαθύνουν σε ειδικά θέματα, να διευρύνουν τα επιστημονικά τους ενδιαφέροντα σε θεσμούς που έχουν συνδεθεί με την ιστορική εξέλιξη της ελληνικής κοινωνίας.

³ Η εισήγηση θα αποτελέσει μια συγκριτική παρουσίαση της διπλωματικής εργασίας που εκπόνησα στα πλαίσια του Μεταπτυχιακού Διπλώματος της Κοινωνιολογίας, στο Πάντειο Πανεπιστήμιο με επιβλέπουσα την Αλεξάνδρα Χαλιά [Τίτλος: "Η δημόσια διαπόμπευση των οροθετικών γυναικών: μια μελέτη της παραγωγικής διάστασης της εξουσίας σε πέντε (5) ελληνικούς ειδησεογραφικούς ιστότοπους" (2013)], όπως και του άρθρου που συνέγραψα και το οποίο αναμένεται να δημοσιευτεί τις επόμενες μέρες στο περιοδικό *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών* που εκδίδει το Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών [Τίτλος: "A sociological approach to the online political discussion on Twitter: a case study of the public humiliation of HIV-positive women" (προσεχώς)].

Οι Στρατιωτικές Οικογένειες (Military Families) αποτελεί ένα από τα μόνιμα Working Groups (WG) των Διεθνών Συνεδρίων της ERGOMAS (European Research Groups on Military and Society, έτος ιδρύσεως 1986.) Το Διεθνές Συνέδριό της το 2017 θα γίνει για πρώτη φορά στην Ελλάδα. Το Συνέδριο είναι ανοικτό σε όλους τους επιστήμονες από τον διεθνή χώρο, οι οποίοι μελετούν τη σχέση στρατού και κοινωνίας. Εκτιμάται ότι ανάλογες εισηγήσεις με θέμα «Η Οικογένεια των Ελλήνων Στρατιωτικών κατά την Κρίση» θα προκαλέσει θετικά το διεθνές επιστημονικό ενδιαφέρον. (ERGOMAS website: <http://ergomas.ch>)

Πλέον σημαντικό: Θα συμβάλει στην προώθηση της Στρατιωτικής Κοινωνιολογίας, συμβάλλοντας στην αύξηση της αποτελεσματικότητας των στρατιωτικών οργανισμών.

Νίκος ΣΟΥΖΑΣ, Διδάκτορας Πολιτικής Επιστήμης, Παν/μιο Αθηνών, nikos_souzas@yahoo.gr
Χρίστος Ηλιοπουλος, Διδάκτορας Πολιτικής Φιλοσοφίας, Loughborough University,
Συλλογική δράση και πολιτικό σύστημα στα χρόνια της κρίσης: Όρια, αλληλεπιδράσεις, προοπτικές

Η προσφυγή της Ελλάδας στο μηχανισμό στήριξης (ΔΝΤ, ΕΕ και ΕΚΤ) λαμβάνει χώρα ενάμιση περίπου χρόνο μετά την «εξέγερση του Δεκέμβρη '08» και ακολουθείται από το «κίνημα των πλατειών» (2011), το οποίο αναπτύσσεται ενάντια στα μέτρα λιτότητας που προβλέπει το λεγόμενο πρώτο «μνημόνιο». Όπως στην περίπτωση του «Δεκέμβρη», έτσι και στην περίπτωση των «πλατειών», παρατηρούνται έντονες αλληλεπιδράσεις μεταξύ των κοινωνικών κινητοποιήσεων και της κεντρικής πολιτικής σκηνής, που οδηγούν σε κρίσιμους μετασχηματισμούς, τόσο σε κινηματικό, όσο και σε θεσμικό επίπεδο. Η συγκρότηση νέων πολιτικών ταυτοτήτων, η ολοένα και πιο απρόβλεπτη εκλογική συμπεριφορά, αλλά και η διάρρηξη του δικομματικού συστήματος δεν αρκεί να ερμηνευθούν ως απλές αντανάκλαστικές αντιδράσεις στις ραγδαίες εξελίξεις που συντελούνται στη σφαίρα της οικονομίας, αλλά επίσης ως προϊόντα μακροχρόνιων κινηματικών διεργασιών, που σταδιακά συμβάλλουν στην κοινωνική απονομιμοποίηση του παραδοσιακού κοινοβουλευτικού μοντέλου και στην ανάδυση μιας νέας πολιτικής αντίληψης, που σχηματικά θα μπορούσε να κωδικοποιηθεί ως «πολιτική της προεικόνισης». Ο εν λόγω όρος αναφέρεται στην προσπάθεια να δημιουργηθούν «Εδώ-και-Τώρα» εκείνες οι πολιτικές και κοινωνικές σχέσεις που ανταποκρίνονται στις συλλογικές προσδοκίες των κινηματικών δρώντων. Είναι χαρακτηριστικό πως σε ό,τι αφορά τις διαδικασίες λήψης και εκτέλεσης αποφάσεων, το κίνημα των «πλατειών» καταβάλλει προσπάθειες για υλοποίηση δομών άμεσης δημοκρατίας, καθώς προτάσσει πως οι συναινετικές μορφές οριζόντιας οργάνωσης μπορούν να λειτουργήσουν αντιπαραθετικά προς το κυρίαρχο πολιτικό σύστημα, «προεικονίζοντας» διαφορετικούς τύπους συνύπαρξης και διαχείρισης των κοινών. Στην παρούσα ανακοίνωση εξετάζονται οι δυνατότητες και τα όρια αυτής της πολιτικής αντίληψης, σε σχέση με μια ιδιαίτερα μαζική κινητοποίηση που διεξάγεται στο πρώιμο στάδιο της εν Ελλάδι οικονομικής κρίσης και αποδεικνύεται τόσο ευρύχωρη, ώστε να παραμελούνται οι πολλαπλές πολιτικές, ταξικές και κοινωνικές διαιρέσεις που υποβόσκουν στο «πλήθος» της και κατ' επέκταση η ποικιλία και η αντιφατικότητα των πιθανών προοπτικών της.

Νικόλαος ΣΦΑΚΙΑΝΟΣ, Μεταπτυχιακός φοιτητής κοινωνιολογίας, Πάντειο Παν/μιο, niksfakia@hotmail.com

Το μονοπώλιο της βίας-κράτος στις σύγχρονες δυτικές κοινωνίες και ο σύγχρονος πολιτισμός του αυτό-καταναγκασμού

Στις σύγχρονες κοινωνίες, ο ισχυρότερος πολιτικός θεσμός είναι το κράτος. Οι υπόλοιποι πολιτικοί θεσμοί είτε εντάσσονται στο κράτος, είτε έχουν ως επίκεντρο της δραστηριότητάς τους αυτό.

Μπορούμε να εντοπίσουμε τις ρίζες του συγχρόνου κράτους στον 16ο αιώνα. Ιστορικά, συμπίπτει με το τέλος της φεουδαρχίας ενώ κύρια χαρακτηριστικά του είναι η επικράτεια και η κυριαρχία. Σήμερα, ο θεσμός του κράτους αποτελεί μια πραγματικότητα διαμορφωμένη από τον ίδιο τον άνθρωπο, σε αντιδιαστολή με την κοινωνία, η οποία αποτελεί θα λέγαμε τη φυσική πραγματικότητα του ανθρώπου στη συλλογική της διάσταση. Κάθε άνθρωπος λοιπόν, ζει και αναδύεται εντός μιας κοινωνίας που τον αναγνωρίζει ως κοινωνικό άνθρωπο, ενώ μέσω του κράτους αποκτά την ιδιότητα του ελεύθερου πολίτη, χαρακτηριστικά του οποίου είναι συγκεκριμένες υποχρεώσεις και δικαιώματα. Αφού ο δυτικός άνθρωπος αποκτά την ιδιότητα του πολίτη διαμέσω του κράτους, αυτό, δεν μπορεί παρά να είναι παρών ως διαμεσολαβητής όλων των ανθρωπίνων σχέσεων (εξουσίας, παραγωγής και κατανομής αγαθών και νοήματος ιδεολογίας.) Αυτόν το θεσμό καλείται να ερευνήσει η παρούσα εργασία, εκκινώντας από τις θεωρήσεις κλασικών συγγραφέων (Βέμπερ, Μάρξ, Παρέτο) αλλά και συγχρόνων (Φουκώ).

Κάθε πολιτισμός έχει κάποια βασικά χαρακτηριστικά, τα οποία ανάλογα το μέτρο και τον βαθμό που συναντώνται, αποτελούν και κριτήρια αξιολόγησης. Στο δεύτερο μέρος της προβληματικής της εργασίας, αναλύεται «Ο σύγχρονος πολιτισμός του αυτοκαταναγκασμού». Ενδιαφέρον μας εδώ αποτελεί αρχικά ο σύγχρονος Ευρωπαϊκός και δυτικός πολιτισμός. Το ερώτημα που τίθεται είναι: ποια είναι τα βασικά σχήματα αντίληψης σκέψης και πράξης; Έπειτα, θα επιχειρήσουμε να προσεγγίσουμε το τι είναι καταναγκασμός και αυτο-καταναγκασμός, αν από τον πρώτο μπορούμε να περάσουμε στον δεύτερο και αν έχει κάποιες κοινωνικές προεκτάσεις.

Ολοκληρώνοντας, προσπαθούμε να αποσαφηνίσουμε την σχέση ανάμεσα στο κρατικό μονοπώλιο της βίας και στον σύγχρονο πολιτισμό του αυτο-καταναγκασμού και ουσιαστικά να δούμε πώς η διαλεκτική σχέση αναμεσα στα δυο συνθέτει και αναπαράγει τις κυρίαρχες ιδεολογίες στον σύγχρονο δυτικό, βιομηχανικό πολιτισμό.

Όλγα Τζαφειά, Ιάκωβος Τσιπλακίδης, Ε. Τζαγκα, Ελένη Σιανού-Κυργίου, Καθηγήτρια Κοινωνιολογίας της Εκπαίδευσης, Τμήμα Φ.Π.Ψ. Παν/μιο Ιωαννίνων, esianou@uoi.gr
Αποφασίζοντας για το μέλλον: επιλογή σπουδών για την ανώτατη εκπαίδευση στην εποχή της κρίσης

Η επιλογή σπουδών για την ανώτατη εκπαίδευση αποτελεί σημαντική τομή στην εκπαιδευτική διαδρομή των νέων. Πολλές έρευνες διεθνώς ασχολούνται με τη διερεύνηση των λόγων που επηρεάζουν την επιλογή, η οποία αποκτάει μεγαλύτερη σπουδαιότητα σήμερα, λόγω της ανεργίας των νέων πτυχιούχων και των συνεπειών της κρίσης. Δείχνουν ότι η επιλογή σπουδών είναι μια πολυσύνθετη διαδικασία, στην οποία επενεργούν διαφορετικοί παράγοντες που καθορίζουν την ακαδημαϊκή και επαγγελματική διαδρομή. Στην εισήγηση παρουσιάζονται ορισμένα δεδομένα από μια ποιοτική έρευνα σε πρωτοετείς φοιτητές, σκοπός της οποίας ήταν να ανιχνευθεί η επίδραση της κρίσης στην επιλογή των σπουδών σε σχέση με τα κοινωνικά χαρακτηριστικά των υποψηφίων. Από τα ευρήματα της έρευνας προκύπτουν δύο σαφείς ενδείξεις. Πρώτον, η κρίση διαμορφώνει ένα διαφορετικό πλαίσιο για τη διαμόρφωση των προτιμήσεων και τη λήψης απόφασης. Η επιλογή σπουδών καθίσταται δυσκολότερη υπόθεση, σε σχέση με το παρελθόν, γιατί συνδέεται με τις δυσμενείς συνθήκες στην αγορά εργασίας και τη μείωση των πιθανοτήτων εργασίας στο δημόσιο τομέα. Δεύτερον, τα κοινωνικά χαρακτηριστικά διαφοροποιούν τα κριτήρια και τον

τρόπο επιλογής των σπουδών, γιατί κατά τη λήψη της απόφασης ενεργοποιούνται οι νόρμες του υπάρχοντος οικονομικού, «πολιτισμικού» και «κοινωνικού» κεφαλαίου. Συμπεραίνεται ότι η κρίση επηρεάζει την επιλογή σπουδών και διαμορφώνει ένα διαφορετικό πλαίσιο, το οποίο αλλάζει τις διαδικασίες πρόσβασης. Καθιστά αναγκαία την αλλαγή του θεσμικού πλαισίου πρόσβασης, το οποίο, παρά τις συνεχείς εξαγγελίες, παραμένει το ίδιο για πολλές δεκαετίες, όπως και την εφαρμογή πολιτικών από την πλευρά του κράτους και των ιδρυμάτων της ανώτατης εκπαίδευσης για την υποστήριξη των φοιτητών.

Νικόλαος ΤΣΙΡΟΣ, Αναπληρ. Καθηγητής, Τμήμα Κοινωνιολογίας, Πάντειο Παν/μιο, tsirosdimitris@hotmail.gr

Αιχμάλωτοι στον υπόκοσμο της γλώσσας. Μια πολιτισμική προσέγγιση της ελληνικής κρίσης

Η συνεχής υποβάθμιση της γλώσσας ως μέσου επικοινωνίας και παραγωγής νοήματος είναι ένας από τους παράγοντες που βαθαίνουν το ρήγμα της ελληνικής κρίσης. Εάν, τόσο ευρύτερα κοινωνικά στρώματα, όσο και οι κρίσιμοι παίκτες του πολιτικού παιχνιδιού εμφανίζονται να χρησιμοποιούν τη γλώσσα, όχι ως μέσο συνεννόησης, αλλά ως εργαλείο προώθησης επιμέρους συμφερόντων και εγωλογικών συμπεριφορών, τότε ελάχιστες είναι οι ελπίδες για την έξοδο από τον φαύλο κύκλο της ύφεσης. Τούτο, γιατί απουσιάζουν από την κοινωνία τα αναγκαία εκείνα κίνητρα που θα την ωθήσουν σε μια φυγή προς τα εμπρός. Η εισήγηση θα εξηγήσει τα αίτια που οδήγησαν στη φτωχοποίηση του επικοινωνιακού κώδικα και κατά συνέπεια στην επιτεταμένη διάρκεια της κρίσης στο σύνολο της κοινωνικής ζωής.

Γεώργιος ΤΣΟΜΠΑΝΟΓΛΟΥ, Καθηγητής, Τμήμα Κοινωνιολογίας, Παν/μιο Αιγαίου, G.Tsobanoglou@soc.aegean.gr

Ιωάννα ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ, Ιατρός ΕΣΥ, Αττικό Νοσοκομείο,
Ανεργία, κρίση στην υγεία και επιπτώσεις στα παιδιά

Η εργασία παρουσιάζει τις επιπτώσεις της κοινωνικής κρίσης στον τομέα της υγείας στην Ελλάδα και στην τραυματική εμπειρία των ανήλικων παιδιών και των κοινοτήτων τους. Έμφαση δίνεται στο πως οι ατομικές, οικογενειακές και κοινοτικές επισφάλειες μπορεί να αποτελέσουν σημαντικές πηγές αυξημένης ψυχολογικής αδυναμίας σε στιγμές επώδυνης πολιτικής λιτότητας. Εδώ αναφερόμαστε στις υπηρεσίες ψυχικής υγείας οι οποίες σε στιγμές κρίσης αντί να ενισχύονται αντιμετωπίζονται με 'οικονομικό' τρόπο περιοριστικά, ως κόστος υπηρεσίας, με αποτέλεσμα η ανάκαμψη να μετατίθεται επιτείνοντας την δραματική κατάσταση η οποία απαιτεί άμεση βοήθεια υποστήριξης. Κοινοτικές προσπάθειες σε εθελοντική βάση αποτελούν μικρές οάσεις σε ένα γενικευμένο πλαίσιο ανασφάλιστης εργασίας η οποία συνδέεται με την απώλεια υγειονομικής κάλυψης των παιδιών αυτών. Τα ανασφάλιστα παιδιά ανέργων αποτελούν ένα μαύρο σημείο στην σημερινή ελληνική κοινωνική κατάσταση.

Γεώργιος ΤΣΟΜΠΑΝΟΓΛΟΥ, Καθηγητής, Τμήμα Κοινωνιολογίας, Παν/μιο Αιγαίου, G.Tsobanoglou@soc.aegean.gr

Νικόλαος ΚΑΡΑΜΑΝΟΣ

Φτώχεια και κοινωνικό κεφάλαιο στην περίοδο της οικονομικής κρίσης η περίπτωση της Λέσβου

Η σχέση κοινωνικού κεφαλαίου και φτώχειας είναι μια αμφίδρομη σχέση. Θεωρούμε στην συγκεκριμένη έρευνα, ότι περιοχές οι οποίες διαθέτουν υψηλό απόθεμα κοινωνικού κεφαλαίου, αποδεικνύονται λιγότερο ευάλωτες στις έντονες συνέπειες της οικονομικής κρίσης. Για την επιλογή του δείγματος θεωρήθηκε ότι περιοχές που έχουν κοινωνικούς συνεταιρισμούς έχουν υψηλότερο απόθεμα κοινωνικού κεφαλαίου. Εν συνεχεία, μέσα από την συγκέντρωση 200 κατάλληλα διαμορφωμένων ερωτηματολογίων, με 5 θεματικές ενότητες, από 14 αγροτικές περιοχές της Λέσβου, έγινε στατιστική συσχέτιση του κοινωνικού κεφαλαίου και του επιπέδου διαβίωσης του δείγματος. Επίσης μελετήθηκε η στατιστική συσχέτιση μεταξύ υποκειμενικής φτώχειας και της οικονομικής και ψυχολογικής ευημερίας του ατόμου και μεταξύ του δείκτη δυστυχίας και της ευτυχίας του ατόμου.

Μέσα από την ερμηνευτική ανάλυση των ευρημάτων της έρευνας, προέκυψαν αποτελέσματα που διαπιστώνουν το ικανοποιητικό απόθεμα κοινωνικού κεφαλαίου του δείγματος και τις δύσκολες συνθήκες διαβίωσης των ατόμων στις περιοχές αυτές. Ταυτόχρονα στις μεταβλητές που ερευνήθηκαν παρατηρήθηκε ότι υπάρχει σημαντική στατιστική συσχέτιση μεταξύ τους.

Ως προς το εννοιολογικό κομμάτι της έρευνας, αρχικά γίνεται μια προσπάθεια αποσαφήνισης του υπό μελέτη θέματος, συγκεκριμένα μελετήθηκαν μέσα από βιβλιογραφικές πηγές οι βασικές έννοιες της φτώχειας, του κοινωνικού κεφαλαίου και της οικονομικής κρίσης. Αναλύοντας τις διαστάσεις του κοινωνικού κεφαλαίου, διαπιστώνουμε την επίδραση που ασκεί η φτώχεια σαν βασική συνέπεια της οικονομικής κρίσης στη χώρα μας.

Θεόδωρος ΦΟΥΣΚΑΣ, Διδάκτωρ Κοινωνιολογίας, Πάντειο Παν/μιο, theodoros.fouskas@gmail.com

Οικιακή εργασία και αποσυλλογικοποίηση: Επιπτώσεις της οικιακής εργασίας στην κοινοτική και συνδικαλιστική οργάνωση των μεταναστριών οικιακών εργατριών σε περίοδο κρίσης

Η εισήγηση εξετάζει τις επιπτώσεις της οικιακής εργασίας στην κοινοτική και συνδικαλιστική οργάνωση των μεταναστριών οικιακών εργατριών στην περίοδο της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα. Η μελέτη της διεθνούς ερευνητικής βιβλιογραφίας δείχνει ότι η ποιότητα και τα χαρακτηριστικά της εργασίας των μεταναστών και των μεταναστριών σε επισφαλείς, χαμηλού κύρους/χαμηλά αμειβόμενα επαγγέλματα, επιφέρει σημαντικές αρνητικές συνέπειες στην οργάνωση και εκπροσώπηση τους σε εργασιακό επίπεδο. Το πρόβλημα είναι ιδιαίτερα εμφανές όσον αφορά τις επιπτώσεις της οικιακής εργασίας στη συλλογική, κοινοτική και εργασιακή οργάνωση των μεταναστριών. Στην Ελλάδα, η οικιακή εργασία αποτελεί τον μεγαλύτερο τομέας απασχόλησης των μεταναστριών. Οι αλλαγές στη δομή της οικογένειας, στον τρόπο ζωής των γυναικών, η γήρανση του πληθυσμού και μια ελλειμματική κοινωνική/κρατική πρόνοια – η οποία δεν είναι σε θέση να παράσχει επαρκή φροντίδα σε ηλικιωμένους, στα άτομα με αναπηρία και στα παιδιά – αυξάνουν τη ζήτηση για εξατομικευμένες/προσωπικές υπηρεσίες. Η εργασία στην οποία οι μετανάστριες εκτίθενται δεν είναι μόνο ευέλικτη, επισφαλής και χαμηλού κύρους/χαμηλά αμειβόμενη, αλλά χαρακτηρίζεται και από την αποσυλλογικοποίηση, ή με άλλα λόγια, από την αποξένωση από τα συλλογικά, κοινοτικά δίκτυα και τα εργασιακά δικαιώματα. Η παρούσα εισήγηση παρουσιάζει πρόσφατα ερευνητικά ευρήματα και επιδιώκει να προσδιορίσει το

εάν οι επιλογές των μεταναστριών οικιακών εργατριών σχετικά με τις συλλογική οργάνωση, τους κοινοτικούς συλλόγους και τα συνδικάτα μεταβλήθηκαν εντός τους περιβάλλοντος της κρίσης. Η εισήγηση επίσης εξετάζει ποιες αντιλήψεις και πρακτικές έχουν αναπτύξει οι οικιακές εργάτριες σχετικά με τη συλλογική οργάνωση. Οι μετανάστριες παγιδεύονται σε ένα πλαίσιο σύγχρονης δουλείας και δεσμευμένης (ανελεύθερης/καταναγκαστικής) εργασίας, δηλαδή στο πλαίσιο της οικιακής εργασίας. Ως αποτέλεσμα, οι μετανάστριες αποξενώνονται από τα συλλογικά, κοινοτικά και εργασιακά δίκτυα υποστήριξης και αλληλεγγύης. Οι περισσότερες από τις συνεντευξιαζόμενες πράττουν ατομικιστικά, είναι απομονωμένες από τις/τους συμπατριώτισσες/συμπατριώτες τους και αντιμετωπίζουν τα εργασιακά και κοινωνικά τους προβλήματα μόνες τους.

**Νίκος Φωτοπογλος, Επίκ. Καθηγητής, Παν/μιο Δυτικής Μακεδονίας, nikfot@otenet.gr
Εθνικός και Κοινωνικός Διάλογος για την Παιδεία. Κοινωνιολογική προσέγγιση των όψεων και των πολιτικών πρακτικών μιας 'θεσμικής χίμαιρας'**

Ο εθνικός και κοινωνικός διαλογος για την παιδεία σε επίπεδο κυρίαρχης ρητορικής προβλήθηκε ως το έναυσμα για τη δρομολόγηση διαδικασιών εύρεσης «συναινετικών λύσεων» απέναντι στα διαχρονικά προβλήματα του εκπαιδευτικού μας συστήματος. Σε άλλες περιπτώσεις προτάθηκε ως το θεσμικό πλαίσιο διαμόρφωσης μιας εναλλακτικής προσέγγισης για τη χάραξη της εκπαιδευτικής πολιτικής, με στόχο τη διασφάλιση ενός «*minimum consensus*» σε ζητήματα που εξ' ορισμού αποτελούσαν και συνεχίζουν να αποτελούν πεδίο σύγκρουσης. Πώς διαμορφώνεται η συμπύκνωση της κοινωνικής εμπειρίας μας για το ζήτημα του διαλόγου στα εκπαιδευτικά ζητήματα από τη δεκαετία του 80 μέχρι σήμερα; Πώς αποτιμάται η πορεία των διαφόρων προσπαθειών που κατά καιρούς επιχειρήθηκαν; Ποιος ο ρόλος της πολιτικής εξουσίας και ποια η στάση των «ομάδων πίεσης», των «οργανωμένων συμφερόντων» και άλλων κοινωνικών ομάδων απέναντι στο πρόταγμα διαμόρφωσης ενός «συντεταγμένου» εθνικού και κοινωνικού διαλόγου; Ποια τα εννοιολογικά και τα ιδεολογικά όρια, τα «σημαίνοντα και σημαινόμενα» των όρων «εθνικός» και «κοινωνικός» στο πεδίο της εκπαιδευτικής πολιτικής; Η εισήγηση αυτή επιχειρεί να αναδείξει την προβληματική που διέπει το εγχείρημα του εθνικού και κοινωνικού διαλόγου στην παιδεία και κυρίως να αποσαφηνίσει με κοινωνιολογικά ερμηνευτικό τρόπο, όψεις, διαστάσεις και πρακτικές, μιας «θεσμικής χίμαιρας».

Ευάγγελος Χαϊνιάς, Υ/Δ, Πάντειο Παν/μιο/Επιστημ. Συνεργάτης ΤΕΙ Δυτικής Ελλάδας, vchainas@yahoo.gr

Αποτελέσματα έρευνας σχετικά με τα επιχειρησιακά πρότυπα των ελληνικών ΜΚΟ του τομέα των Κοινωνικών Υπηρεσιών και του Περιβάλλοντος. Η εφαρμογή εργαλείων, τεχνικών και καλών πρακτικών για την αποτελεσματική διοίκηση και διαχείριση πόρων στο πλαίσιο της Οργανωσιακής Μάθησης των ΜΚΟ

Βασικός σκοπός της εισήγησης είναι η παρουσίαση των επιχειρησιακών προτύπων των Ελληνικών ΜΚΟ του τομέα των Κοινωνικών Υπηρεσιών και του Περιβάλλοντος και η αποτύπωση των εργαλείων, τεχνικών και καλών πρακτικών για την αποτελεσματική διοίκηση και διαχείριση πόρων στο πλαίσιο της Οργανωσιακής Μάθησης των ΜΚΟ.

Ο σχεδιασμός και υλοποίηση της έρευνας σε ποσοτικό και ποιοτικό επίπεδο βασίστηκε στη διερεύνηση μίας σειράς ερευνητικών προκλήσεων που παρατηρούνται στο πλαίσιο λειτουργίας των ΜΚΟ και το ευρύτερο πλαίσιο δράσης της, το οποίο είναι αρκετά διαφορετικό από έναν κλασικό οργανισμό ή επιχείρηση. Ειδικά οι ΜΚΟ που δραστηριοποιούνται στον τομέα των κοινωνικών υπηρεσιών και του περιβάλλοντος βρίσκονται, ως οργανισμοί, αντιμέτωποι με τη διαχείριση μιας πολύπλοκης κατάστασης από άποψης διαχείρισης πόρων και ανθρωπίνου δυναμικού. Οι ΜΚΟ αντιμετωπίζουν ειδικά προβλήματα διαχείρισης, για παράδειγμα, ζητήματα στρατηγικού σχεδιασμού, αποτελεσματικής κατανομής του προϋπολογισμού, διαχείρισης διαδικασιών στελέχωσης, οργάνωσης της διοικητικής τους δομής κ.ά. Αντιμετωπίζουν επίσης προβλήματα στη διαχείριση των εξωτερικών τους σχέσεων όπως στις σχέσεις με την κυβέρνηση, τον ιδιωτικό τομέα, με άλλες ΜΚΟ κ.λπ.

Η αποτελεσματικότητα των ΜΚΟ ως φορέων ανάπτυξης και αλλαγής εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από την επιτυχή λύση αυτών των εσωτερικών και εξωτερικών προβλημάτων Διαχείρισης (Management). Η μοναδικότητα των ΜΚΟ ως οργανισμών (τύπος και φύση του απασχολούμενου προσωπικού, νομική υπόσταση, πεδίο δράσης, οργανωτική δομή, πλαίσιο λειτουργίας) δεν επιτρέπει την αυτούσια εφαρμογή των κλασικών μεθόδων της Διαχείρισης Έργου (Project Management) ή Διαχείρισης Οργανισμών (Operational Management). Η εφαρμογή όμως προσαρμοσμένων μεθόδων ενδεχόμενα να έλυνε τα οργανωτικά τους προβλήματα και γι' αυτό η σύγχρονη βιβλιογραφία προσεγγίζει θετικά την εφαρμογή μεθόδων διαχείρισης που χρησιμοποιούνται στις επιχειρήσεις.

Η διεθνής εμπειρία έχει αναγνωρίσει έναν αριθμό από κοινά προβλήματα στη λειτουργία των ΜΚΟ ως οργανισμών, προβλήματα τα οποία οδηγούν σε αδυναμίες και μειωμένη απόδοση.

Συνοπτικά αυτά είναι:

1. Μειωμένη ικανότητα αποτελεσματικής διαχείρισης οικονομικών πόρων.
2. Απουσία μηχανισμών αξιολόγησης δράσεων και άρα σημαντικών δυνατοτήτων βελτίωσης.
3. Έλλειψη καναλιών πρόσβασης σε εξειδικευμένη γνώση σχετικά με την οργάνωση και διαχείριση πόρων.

Η προτεινόμενη εισήγηση στηρίζεται σε ευρήματα έρευνας που διενεργήθηκε στο πλαίσιο υλοποίησης του υπο-έργου 2 με τίτλο «Εμπειρική διερεύνηση του ρόλου και της λειτουργίας των Ελληνικών μη Κυβερνητικών Οργανώσεων στον τομέα των κοινωνικών υπηρεσιών και του περιβάλλοντος» για την υλοποίηση της οριζόντιας Πράξης «ΑΡΧΙΜΗΔΗΣ ΙΙΙ – Ενίσχυση Ερευνητικών Ομάδων στο Τ.Ε.Ι Μεσολογγίου» του ΕΠΕΔΒΜ με κωδικό MIS 383566, σύμφωνα με την υπ. αριθμ. 15128/26-09-2012 απόφαση ένταξης της Ειδικής Υπηρεσίας Διαχείρισης του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου

Μάθηση», που χρηματοδοτείται / συγχρηματοδοτείται από Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (ΕΚΤ).

Ευάγγελος Ι. Χαΐνας, Υ/Δ Κοινωνιολογίας, Πάντειο Παν/μιο, vchainas@yahoo.gr
Ιωάννης Τσουκαλιδής, Φυσικός/ MBA TQM, Δομή στήριξης φορέων κοινωνικής επιχειρηματικότητας
Αντώνιος Κωστας, Διδάκτωρ Κοινωνιολογίας Πάντειο Παν/μιο, antonios.kostas@yahoo.gr
Η Κοινωνική Οικονομία και η Κοινωνική Επιχειρηματικότητα ως μοχλός ανάπτυξης της επιχειρηματικότητας και της εργασιακής ένταξης των ευάλωτων και ευπαθών κοινωνικά ομάδων. Εργαλεία - τεχνικές ανάπτυξης και ενίσχυσης δεξιοτήτων κοινωνικής επιχειρηματικότητας και επαγγελματικού προσανατολισμού- σταδιοδρομίας

Σκοπός της εισήγησης αυτής είναι να παρουσιάσει τρόπους και διαδικασίες που θα επέτρεπαν στην Κοινωνική Οικονομία και την Κοινωνική Επιχειρηματικότητα να αποτελέσουν μοχλό ανάπτυξης της επιχειρηματικότητας και εργασιακής ένταξης των ευάλωτων και ευπαθών κοινωνικά ομάδων στην Ελλάδα. Ταυτόχρονα, θα επιχειρηθεί μία συνοπτική παρουσίαση εργαλείων και τεχνικών ανάπτυξης και ενίσχυσης δεξιοτήτων κοινωνικής επιχειρηματικότητας και επιλογής επαγγελματικής κατεύθυνσης - σταδιοδρομίας.

Γενική αίσθηση είναι ότι η Κοινωνική Οικονομία δεν έχει αξιοποιηθεί στο βαθμό που θα μπορούσε από το Κράτος, τους τοπικούς κοινωνικούς φορείς και τους πολίτες. Η ανάλυση δίνει έμφαση στην αποτύπωση της πραγματικής κατάστασης που επικρατεί στο συγκεκριμένο χώρο και σε ρεαλιστικές και πρακτικές προτάσεις που θα μπορούσαν να τεθούν σε εφαρμογή από τους αρμόδιους φορείς με απώτερο στόχο την ανάπτυξη και ενίσχυση της επιχειρηματικότητας, τη μείωση της ανεργίας και την ικανοποίηση αναγκών σε τοπικό επίπεδο που δεν μπορούν να καλύψουν οι υπηρεσίες του κρατικού μηχανισμού και η ιδιωτική πρωτοβουλία.

Τέλος, η παρουσίαση θα στηριχθεί και σε ερευνητικά ευρήματα που προέκυψαν από την υλοποίηση προγραμμάτων ΤΟΠ-ΕΚΟ και ΤΟΠΣΑ σε τοπικό επίπεδο.

Γιώργος Χαλαρης, Τμήμα Κοινωνιολογίας, Παν/μιο Κρήτης, ghalaris@otenet.gr
Ελλάδα, Ευρώπη, Παγκοσμιοποίηση: Αναψηλαφώντας τα αίτια της ελληνικής κρίσης

Στην παρούσα εισήγηση θα επιδιωχθεί να απαντηθούν δύο ερωτήματα:

Το πρώτο αναφέρεται στη διερεύνηση των αιτίων της κρίσης, με έμφαση στη συνύφανση εσωτερικών και εξωτερικών παραγόντων. Με το δεύτερο ερώτημα, θα τεθεί το ζήτημα των δυνατών επιλογών για μια δημιουργική υπέρβαση της κρίσης, με αφετηρία τις διαπιστώσεις που προκύπτουν από την επεξεργασία του πρώτου ερωτήματος ως προς τα αίτια της κρίσης αλλά και λαμβάνοντας υπ' όψιν τις εμπειρίες των τελευταίων ετών.

Αναστασία Χαλκιά, Ειδικό Επιστημονικό Προσωπικό & Επικεφαλής Ομάδας Χειριστών Υποθέσεων Διεθνούς Προστασίας, Υπηρεσία Ασύλου, Υπουργείο Εσωτερικών και Διοικητικής Ανασυγκρότησης, a.xalkia@asylo.gov.gr
Διεθνής Προστασία: Η Ελληνική Υπηρεσία Ασύλου

Η Ελλάδα κατά τις τελευταίες δεκαετίες αποτελεί χώρα εισόδου και προορισμού στην Ευρωπαϊκή Ένωση, κυρίως λόγω της διεθνούς πολιτικής και οικονομικής αποσταθεροποίησης καθώς και της γεωγραφικής της θέσης, η οποία την καθιστά φυσικό σταυροδρόμι μεταξύ των χωρών της βόρειας και κεντρικής Ευρώπης και των χωρών της Ασίας και της Αφρικής. Υπό το πρίσμα αυτό η δημιουργία ενός δίκαιου και αξιόπιστου συστήματος ασύλου αποτέλεσε αναγκαιότητα για το ελληνικό κράτος, προκειμένου να προστατευθούν οι δικαιούχοι διεθνούς προστασίας από τις διώξεις που υφίστανται στη χώρα καταγωγής τους και το κράτος από κάθε κατάχρηση της διαδικασίας από άτομα που δεν πληρούν τα κριτήρια αναγνώρισής τους ως πρόσφυγες. Η νεοσυσταθείσα Υπηρεσία Ασύλου κλήθηκε υπό το καθεστώς της κρίσης στην Ελλάδα και της προσφυγικής κρίσης στην Ευρώπη να διαχειρισθεί το προαναφερθέν ζήτημα. Τα ποσοτικά και ποιοτικά δεδομένα που προκύπτουν από την τριετή σχεδόν λειτουργία της Υπηρεσίας Ασύλου αποτυπώνουν επιμέρους ζητήματα της διεθνούς προστασίας και αναδεικνύουν σημαντικές πλευρές και δυνατότητες του Κοινού Ευρωπαϊκού Συστήματος Ασύλου.

Στέλιος Χιωτακης, Ομότ. Καθηγητής, Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης, Παν. Κρήτης, chiotakis@uoc.gr

Η 'Πολιτική ως Επάγγελμα' του Βέμπερ και η σημερινή κρίση στην Ελλάδα: Η επικαιρότητα ενός κλασσικού κειμένου

Δεν είναι τυχαίο ότι η ανάλυση της ομιλίας «Πολιτική ως επάγγελμα» αρχίζει ουσιαστικά με τους τρεις τύπους κυριαρχίας, όπως παρατηρεί εύστοχα ο Schluchter. Όχι μόνο η νομιμοποίηση μιας κυρίαρχης τάξης πραγμάτων, αλλά και οι οργανωτικές δομές της αντίστοιχης πολιτικής και οικονομικοκοινωνικής πραγματικότητας και της ανάλογης κουλτούρας αποτελούνται, σύμφωνα με τον Βέμπερ από ένα ετεροβαρή συνδυασμό των τριών τύπων κυριαρχίας.

Στην ομιλία διαφαίνεται, σαφώς, ότι ο συνδυασμός αυτός των τριών τύπων συναντάται στις παραδοσιακές και τις συμβατικές νόρμες της καθημερινότητας (παραδοσιακή κυριαρχία), στα τυπικά - θεσμικά πολιτειακά στοιχεία και τις σχέσεις των θεσμικών θέσεων και των προσώπων φορέων τους με τους πολίτες (ορθολογικά νομότυπη κυριαρχία), και τέλος: στις νέες χαρισματικές ιδέες και τα κοινωνικά ρεύματα ή κινήματα που αναπτύσσονται, κάτω από έκρυθμες συνθήκες - με ή χωρίς χαρισματικά πρόσωπα (χαρισματική κυριαρχία). Στη χρήση τους αυτή ως βασική μεθοδολογική αφητηρία, οι τρεις τύποι κυριαρχίας του Βέμπερ έχουν το πλεονέκτημα ότι δεν περιορίζουν την έρευνα και ερμηνεία μόνο στους θεσμούς (όπως είναι π.χ. η βασισμένη στο σύνταγμα πολιτειακή νομοθεσία, η γραφειοκρατική οργάνωση, τα νομοθετικά όργανα και οι δικαστικές διαδικασίες), αλλά την επεκτείνουν και στα άτυπα μορφώματα που έχουν καθιερωθεί, όπως π.χ. τα ήθη, οι νόρμες, οι παραδοσιακές νοοτροπίες και οι συμβατικότητες που διέπουν γενικότερα την πολιτική κουλτούρα, αλλά και τις πρακτικές της καθημερινότητας.

Στις κοινωνίες και τα κράτη που απαρτίζουν την Ευρωπαϊκή Ένωση υπάρχουν τυπικά συντάγματα και αρκετά παρόμοιοι τυπικοί θεσμοί, αλλά και εν μέρει ανόμοιες κουλτούρες, και αρκετά διαφορετικά πρότυπα νοηματοδότησης και δράσης. Στη βάση αυτή γίνονται π.χ. διαφοροποιήσεις στην Ε.Ε. ανάμεσα στις χώρες του βορά και του νότου, ή τις προτεσταντικές και μη προτεσταντικές. Από τη σκοπιά αυτή, η προσέγγιση της πολιτικής ως επάγγελμα μέσω των τριών τύπων κυριαρχίας συμπληρώνει τα κενά που υπάρχουν από τις διαφορές της πολιτικής κουλτούρας: οι τελευταίες δεν καλύπτονται από τους τυπικούς θεσμούς και τις καταστατικές διαδικασίες.

Η μέθοδος αυτή του Βέμπερ επιβεβαιώνεται από τη νέα ιστορική προσέγγιση των θεσμών (Historischer Institutionalismus), και στη βάση αυτή από την εξάρτηση της κοινωνίας από τον πολυσχιδή θεσμικό δρόμο τον οποίο ακολουθεί. Το 'μονοπάτι', ή η 'πορεία' αυτή (Path – dependence) έχει άτυπες και τυπικές-θεσμικές εξαρτήσεις (βλ. π.χ. Pearson, Paul (2004). *Politics in time: History, Institutions, and social analysis*. Princeton, University Press. Melanie Porisse-Schilbach M. Lerch (2012). *Historischer Institutionalismus: Theorien der europäischen Integration*).

Με βάση τα παραπάνω, η αξιοποίηση του συνδυασμού των τύπων κυριαρχίας προσφέρει τα κατάλληλα εργαλεία και γενικά τη μέθοδο για να συγκρίνουμε, ιδιαίτερα σε σχέση με το παρόν, από ποιο ετεροβαρή συνδυασμό των τύπων αυτών διέπονται τα πρότυπα και οι νόρμες της πολιτικής στην 'Ελλάδα της Μεταπολίτευσης': εξετάζεται αν πλησιάζουν, περισσότερο ή λιγότερο, α) στους τυπικούς-θεσμικούς κανόνες στο πλαίσιο του κράτους δικαίου και της ισονομίας των πολιτών· β) στις παλαιοκομματικές νοοτροπίες της παραδοσιοκρατίας των προυχόντων, της οικογενειοκρατίας και των συντεχνιακών πρακτικών, και γ) στην προσωποκεντρική χαρισματική κυριαρχία και αυθαιρεσία ορισμένων χαρισματικών δημαγωγών και κομματικών αρχηγών: ειδικά από την τελευταία αυτή σκοπιά διερευνάται κατά πόσον η πολιτική δράση και η έκκληση των πολιτικών προς τους πολίτες αναφέρεται κυρίως στα πραγματικά προβλήματα ή αντίθετα στις ανασφάλειες, τα συναισθήματα και το θυμικό των μαζών.

Τυπικά, στους ετεροβαρείς συνδυασμούς των τύπων κυριαρχίας στην Ελλάδα φαίνεται να κυριαρχεί ο τύπος της ορθολογικά νομότυπης κυριαρχίας. Στην πραγματικότητα όμως δεν έχουν χάσει τα ερείσματα τους τα πρότυπα και οι νόρμες της παραδοσιοκρατίας και μιας αυταρχικής, και όχι «αντιαυταρχικής ανασηματοδότησης του χαρίσματος». Παρά την τυπική επικράτηση των ορθολογικά τυπικών πολιτειακών θεσμών (polity), ωστόσο πολλά στοιχεία στην πολιτική κουλτούρα, στη διαδικασία της πολιτικής αντιπαράθεσης (politics), αλλά και στο περιεχόμενο της πολιτικής (policy) εξακολουθούν να εκφράζουν προνεωτερικές νοοτροπίες και διακρίσεις, όπως επίσης αυταρχικές χαρισματικές σχέσεις. Οι συνδυασμοί αυτοί είναι ορατοί ακόμη περισσότερο στις νοοτροπίες και τις καθιερωμένες νόρμες μέσω των οποίων εκδηλώνονται οι πολιτικές πρακτικές και η δυναμική των συμφερόντων: ό,τι ανήκει δηλαδή στο πεδίο των politics. Προς τούτο περιορίζομαι επιγραμματικά σε δυο παραδείγματα:

Το φαινόμενο της οικογενειοκρατίας στην ελληνική πολιτική αποτελεί μια πραγματικότητα στην οποία συνδυάζεται η παραδοσιοκρατία των προυχόντων με στοιχεία από το (αυταρχικό) κληρονομικό χάρισμα και την κληρονομικότητα των θέσεων, αλλά και των τυπικών-θεσμικών εκλογικών διαδικασιών, οι οποίες είναι περισσότερο ή λιγότερο δημοψηφισματικής μορφής. Επιπλέον, σύμφωνα με τα πρότυπα της παραδοσιακής κυριαρχίας δεν γίνεται διάκριση ανάμεσα στη διοίκηση και την κυβέρνηση. Δεν είναι τυχαίο ότι η προσπάθεια για διαχωρισμό της εκτελεστικής εξουσίας από την ανεξάρτητη Γραμματεία Εσόδων έχει μέχρι τώρα «σκοντάψει» στις κυρίαρχες παλαιοκομματικές και πελατειακές νοοτροπίες, τόσο της κυβέρνησης Σαμαρά, όσο και της σημερινής.

Ελπίδα ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΙΔΟΥ, Μ.Δ. στην Εκπαίδευση ΕΑΠ, mauve2310@yahoo.gr

Αναπαραστάσεις εφήβων αναφορικά με την απόδοση ευθυνών για τη σημερινή οικονομικό-κοινωνική κρίση

Αντικείμενο της ποιοτικής μελέτης - η οποία ολοκληρώθηκε εντός του 2015 στα πλαίσια μεταπτυχιακής εργασίας στο ΕΑΠ και υπό την επίβλεψη του κ. Χρηστάκη Νικόλα (κοινωνικού ψυχολόγου και αναπληρωτή καθηγητή στο τμήμα επικοινωνίας και ΜΜΕ στο

ΕΚΠΑ) - είναι οι αναπαραστάσεις των εφήβων του νομού Λάρισας αναφορικά με τη σημερινή οικονομικό-κοινωνική κρίση. Ανάμεσα στα ερευνητικά ερωτήματα της μελέτης ήταν και αυτό των αναπαραστάσεων των εφήβων αναφορικά με την απόδοση ευθυνών για την κρίση.

Αναζητήθηκαν οι αντιλήψεις και τα συναισθήματα των παιδιών της μέσης εφηβικής περιόδου, καθώς οι έφηβοι/ες των 14-16 ετών αρχίζουν να αναστοχάζονται, πλέον, σημαντικά για ζητήματα της πολιτικής, της κοινωνίας και των θεσμών και προτείνουν τρόπους βελτίωσης των καταστάσεων. Η μέθοδος διερεύνησης του θέματος έγινε μέσω ομαδικών και ατομικών ημι-δομημένων συνεντεύξεων (δύο ομαδικές των 5 και 6 εφήβων αντίστοιχα και 12 ατομικές) και ως στρατηγική δειγματοληψίας χρησιμοποιήθηκε η ομοιογενής.

Σύμφωνα με τα ευρήματα, οι περισσότεροι/ες έφηβοι/ες όρισαν ως κύριους υπαίτιους, τόσο τους φορείς της πολιτικής, όσο και τους ίδιους τους πολίτες. Κατηγόρησαν τους πολιτικούς για ζητήματα κακής διαχείρισης, προσωπικά συμφέροντα, διαφθορά και υποκρισία, σε τοπικό, αλλά και σε παγκόσμιο επίπεδο. Συγχρόνως, απέδωσαν ευθύνες στο λαό, διότι, κατά τη γνώμη τους, χαρακτηρίζεται από απουσία πολιτικής παιδείας και συμμετοχής ή/και ενδιαφέρεται πρωτίστως για την προάσπιση των ατομικών του συμφερόντων. Επιπλέον, στην απόδοση ευθυνών εμφανίστηκαν και θεωρίες συννομωσίας, με μια μερίδα παιδιών να θεωρεί υπεύθυνα και τα άτομα εκείνα - 'φανερά' ή μη - που εξουσιάζουν τα πάντα. Συναισθήματα δυσπιστίας, θυμού και απογοήτευσης εκδήλωσαν τα παιδιά και απέναντι στη βουλή, τα κόμματα και την ΕΕ. Σημαντικό ζήτημα, επιπρόσθετα, για την πλειονότητα των εφήβων, ως προέκταση των αναπαραστάσεων τους για τις αιτίες της κρίσης, ορίστηκε η αναγκαιότητα της εγκατάλειψης του ατομικισμού και της στροφής σε πιο συλλογικούς τρόπους σκέψης και δράσης.

Μανώλης ΧΡΥΣΑΚΗΣ, Διευθυντής Ερευνών, ΕΚΚΕ, echrysakis@ekke.gr

Βίβιαν ΓΑΛΑΤΑ, Καθηγήτρια-Σύμβουλος, Μέλος ΣΕΠ, ΕΑΠ, vgalata@otenet.gr

Η κοινωνική ένταξη των μεταναστών δεύτερης γενιάς στην Ελλάδα

Η συζήτηση για την ένταξη της δεύτερης γενιάς μεταναστών στην Ελλάδα τείνει να αποκτά όλο και μεγαλύτερο ενδιαφέρον. Οι νομοθετικές πρωτοβουλίες στη χώρα μας δεν τόλμησαν να προσεγγίσουν τη μετανάστευση στη μακροπρόθεσμη προοπτική της, δηλαδή την ουσιαστική ένταξη των αλλοδαπών που βρέθηκαν στην Ελλάδα και επιθυμούν να δημιουργήσουν σταθερούς δεσμούς. Η νομοθετική πρωτοβουλία, που αναλήφθηκε με το νόμο 3838/2010 και έδινε το δικαίωμα απόκτησης της Ελληνικής Ιθαγένειας στους ανήλικους αλλοδαπούς που γεννιούνται στην Ελλάδα και στους αλλοδαπούς που έχουν ολοκληρώσει επιτυχώς την παρακολούθηση έξι τουλάχιστον τάξεων ελληνικού σχολείου στην Ελλάδα, ανακόπηκε με την έκδοση της 460/2013 απόφασης της Ολομέλειας του Συμβουλίου της Επικρατείας, η οποία έκρινε ως αντισυνταγματικές τις σχετικές προβλέψεις. Τελικά, με το νόμο 4332/2015 επήλθαν εκείνες οι τροποποιήσεις που ήταν αναγκαίες υπό το πρίσμα της ως άνω απόφασης και οι οποίες θέτουν τις απαραίτητες προϋποθέσεις για τη διασφάλιση της ένταξης των μεταναστών δεύτερης γενιάς στη χώρα μας. Αυτή η προσπάθεια είναι ιδιαίτερα ελπιδοφόρα και καθιστά αναγκαία τη σε βάθος διερεύνηση επιμέρους ζητημάτων ένταξης των μεταναστών προκειμένου να ενισχυθεί η αποτελεσματικότητα των προβλεπόμενων ρυθμίσεων.

Η παρούσα εισήγηση αποβλέπει να αναδείξει τις θεσμικές παρεμβάσεις που επήλθαν για τον προσδιορισμό της κοινωνικής ένταξης των μεταναστών δεύτερης γενιάς και να αναλύσει τους δείκτες κοινωνικής ένταξης, όπως αυτοί προκύπτουν από τα ιδιαίτερα

ατομικά και γενικά χαρακτηριστικά τους σε σχέση με την απόκτηση της ελληνικής υπηκοότητας, με βάση τα στοιχεία της πιο πρόσφατης πανελλαδικής έρευνας πεδίου, που διεξήγαγε το ΕΚΚΕ σε συνεργασία με την ΕΕΤΑΑ, το Πανεπιστήμιο Πατρών και το Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο στο πλαίσιο του Ετήσιου Προγράμματος 2009 του Ευρωπαϊκού Ταμείου Ένταξης Υψηκών Τρίτων Χωρών. Μέσα από την ανάλυση αυτή, η εισήγηση θα εντοπίσει τα εμπόδια που αντιμετωπίζουν οι μετανάστες στην προσπάθειά τους για κοινωνική ένταξη και θα προσδιορίσει τα μέτρα εκείνα που είναι αναγκαία για τη διασφάλιση κατάλληλων συνθηκών κοινωνικής ένταξης τους.

Μιχάλης ΨΗΜΙΤΗΣ, Αναπλ. Καθηγητής, Τμήμα Κοινωνιολογίας, Παν/μιο Αιγαίου, psimitis@soc.aegean.gr

Αλληλέγγυα οικονομία, ομότιμη παραγωγή, αποανάπτυξη και κινήματα μετάβασης

Η έννοια της βασισμένης στα κοινά ομότιμης παραγωγής συνδέεται συχνά (και αντιφατικά) με προσπάθειες εννοιολόγησης ενός εναλλακτικού παραγωγικού μοντέλου της αλληλέγγυας ή μοιραστικής οικονομίας, δυνητικά ικανού να εκτοπίσει και να αντικαταστήσει το μοντέλο της εμπορευματικής παραγωγής. Στο πλαίσιο αυτό, το νέο παραγωγικό μοντέλο συνδέεται συχνά τόσο με το σχέδιο της αποανάπτυξης και των κοινοτήτων τοπικής αντίστασης στην παγκοσμιοποίηση, όσο και με τη δράση των κινήματων μετάβασης ή προεικονιστικών κινήματων. Η εισήγηση προσπαθεί να αναδείξει το γεγονός ότι οι συσχετίσεις μεταξύ αυτών των εννοιών (που αναφέρονται σε αντίστοιχες πρακτικές οι οποίες στο κείμενο αποσαφηνίζονται) είναι δυνατό να γίνουν είτε στην κατεύθυνση της συνειδητής σύνταξης ενός ριζοσπαστικού πολιτικού σχεδίου που προοπτικά θα ανταγωνίζεται τον καπιταλισμό και θα υποκαθιστά τις βασικές μορφές κοινωνικής αναπαραγωγής του, είτε στην κατεύθυνση μιας συνολικής υπαγωγής των εναλλακτικών πρακτικών στην καπιταλιστική λογική. Η δεύτερη εκδοχή δεν σημαίνει αναγκαστικά 'ενσωμάτωση' με τη στενή έννοια, αλλά περιλαμβάνει κυρίως την προοπτική να συγκροτήσουν ο καπιταλισμός και οι εναλλακτικές πρακτικές ένα σύμπλεγμα τρόπων κοινωνικής αναπαραγωγής στα επίπεδα της οικονομίας, της πολιτικής διαδικασίας, της πολιτισμικής και της βιοψυχικής συγκρότησης όπου οι μεταξύ τους αντίθετες ή ανταγωνιστικές πολιτικές θα τροφοδοτούνται αμοιβαία, πάντοτε όμως υπό την ηγεμονική επιρροή και την κυριαρχική παρουσία του καπιταλιστικού συστήματος. Υπό το πρίσμα αυτό, αποδίδεται ιδιαίτερη σημασία στον ρηξικέλευθο ρόλο που καλούνται να διαδραματίσουν τα εμπλεκόμενα κοινωνικά κινήματα τελευταίας γενιάς, τα προεικονιστικά κινήματα, ενώ ασκείται κριτική στην τάση εύκολα να υποστηρίζεται η 'μετάβαση' σε εναλλακτικό τρόπο παραγωγής εξαιτίας και μόνο της ύπαρξης εναλλακτικών πρακτικών εντός του καπιταλισμού.